

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

**TOPKAPI SARAYI MÜZESİ HAREM DAİRESİ III.
MURAD HAS ODASI ÇİNİ TEZYİNATININ
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP ALP

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

**TOPKAPI SARAYI MÜZESİ HAREM DAİRESİ III.
MURAD HAS ODASI ÇİNİ TEZYİNATININ
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS

**ZEYNEP ALP
(220301025)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Nihal Aracı)**

İSTANBUL, 2023

.../.../2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı Geleneksel Türk Sanatları tezli yüksek lisans programı öğrencisi 220301025 numaralı **Zeynep SİNCER**'in hazırladığı "*Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi III. Murad Has Odası Süslemlerinin İncelenmesi*" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 20.07.2023 Perşembe günü saat 13.00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çoğunluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının "*Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi III. Murad Has Odası Çini Tezyinatının İncelenmesi*" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Nihal ARACI	..KABUL.....
2. Dr. Öğr. Üyesi S. Hilal ARPACIOĞLU	..KABUL.....
3. Doç. Dr. Gülnihal KÜPELİ	..KABUL.....
4.	.....
5.	.....
6. (İkinci Danışman)*.....	.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zeynep Alp

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ HAREM DAİRESİ III. MURAD HAS ODASI ÇİNİ TEZYİNATININ İNCELENMESİ

Zeynep Alp

ÖZET

İstanbul'un fethinden sonra inşâ edilen Topkapı Sarayı, padişahların hem evi hem de devlet işlerini yürüttüğü yer olmuştur. Topkapı Sarayı Harem Dairesi'ne ilk defa kendine ait yatak odası yaptıran III. Murad'tır. III. Murad Has Odası mimarî planıyla beraber süslemeleri de dönemin sanat bakımından önemli örnekler arasında yer almaktadır.

16. yüzyılda Harem Dairesi'ne yeni bir soluk getiren III. Murad Has Odası'nın, tezyinât detayları, desen kurgusu, renk kullanımı, motif çeşitliliği, kullanılan tekniklerle hem yazlık hem de kışlık odası incelenmiştir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde III. Murad Has Odası'nın içinde bulunduğu Topkapı Sarayı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde III. Murad'ın hayatı, saltanat yılları ve döneminin sanat ortamı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise III. Murad Has Odası'nın süslemeleri, kullanılan teknikler, motifler ve desen kurgusu bakımından ayrıntılı yapılmış çizimler aracılığıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: III. Murad Has Odası, Topkapı Sarayı, Harem, Mimarî Sanatlar, Çini.

ANALAYSING TILE ORNAMENTS OF MURAD III'S PRIVY CHAMBER IN TOPKAPI PALACE MUSEUM SERAGLIO

Zeynep Alp

ABSTRACT

Topkapı Palace, which was built after the conquest of Istanbul, was the place where the sultans carried out both the house and the state affairs. It was Murad III who built his own bedroom for the first time in the Harem Department of Topkapı Palace. The architectural plan of the Murad III's privy chamber and its decorations are among the important examples of art of the period.

The Murad III's privy chamber, which brought a new breath to the Harem Department in the 16th century, was examined both the summer and winter rooms with the decoration details, pattern construction, color use, motif variety and techniques used during this study.

The study consists of three parts: In the first part, information was given about the Topkapı Palace where the Murad III's privy chamber is located. In the second part, the life of Murad III, the years of his reign and the arts of his period were discussed. In the third part, the decorations of the Murad III's privy chamber were analyzed through detailed drawings in terms of the techniques, motifs and pattern fiction were used.

Keywords: Murad III's Privy Chamber, Topkapı Palace, Harem, Arts of Architecture, Turkish Tile

ÖNSÖZ

İstanbul'un fethinden sonra inşâ edilen ve Osmanlı Devleti'nin mimarî alanda bıraktığı en önemli eserlerden biri olan Topkapı Sarayı, kendi sahasında dönemine rehberlik eden günümüze kadar ulaşmış en güzel örneklerdendir. Saray'ın en önemli yapılarından biri III. Murad Has Odası'dır. Topkapı Sarayı Harem Dairesi'ne kendisine ait yatak odası yaptıran ilk padişah III. Murad'tır. Harem Dairesini genişletip hükümdarların yaşayabileceği hâle getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemi olan 16. yüzyılda, birçok sahada olduğu gibi sanatta da en üst noktaya ulaşılmıştır. Farklı sanatkârların katkısıyla dönemlerine imza atan ve üslûp olarak geliştirilen motifler işleme tarzının çeşitliliğiyle asırlarca devam etmiştir. 16. yüzyıl sanatına hem mimarî hem de tezyinât bakımından örnek olabilecek yapılarıdır. III. Murad Has Odası mimarî olarak, Saray'da iki katlı plana sahip tek yatak odasıdır. Tezyinâta ise motiflerin çeşitliliği ince işçilik ve renk uyumu ile izleyende hayranlık uyandıracak yapıdır. Bu bağlamda III. Murad Has Odası, desen, kurgu, renk ve uygulama teknikleri bakımından incelenmeye amaçlanmıştır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde Topkapı Sarayı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde III. Murad'ın hayatı, saltanat yılları ve döneminin sanat ortamı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise III. Murad Has Odası'nın süslemeleri, kullanılan teknikler, motifler ve desen kurgusu bakımından ayrıntılı fotoğraflar incelenmiştir. Oda'nın tezyinâtını oluşturan desenlerin çizimleri yapılmış ve analiz edilmiştir.

Çalışmam boyunca, yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Nihal ARACI'ya, karşılaştığım her sıkıntıda yardımlarını esirgemeyen Zeynep BERKTAŞ ve Dr. Selim AHMETOĞLU'na, maddî ve manevî varlığıyla her zaman yanımda olan aileme ve sevgili eşim Ahmet Furkan ALP'e teşekkürü bir borç bilirim.

Haziran/2023

Zeynep Alp

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. TOPKAPI SARAYI	3
1.1. BİRİNCİ AVLU: BÂB-I HÜMÂYÛN VE BÎRÛN	4
1.2. İKİNCİ AVLU: BÂBÛSSELÂM VE DÎVÂN MEYDANI	5
1.3. ÜÇÜNCÜ AVLU: BÂBÛSSAÂDE ENDERÛN VE HAREM	6
İKİNCİ BÖLÜM	11
2. III. MURAD DÖNEMİ.....	11
2.1. HAYATI.....	11
2.2. SALTANAT YILLARI.....	12
2.3. DÖNEMİN KÜLTÜR ve SANAT ORTAMI.....	15
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
3. III. MURAD HAS ODASI.....	25
3.1. III. MURAD HAS ODASI'NIN SÛSLEMELERİNİN İNCELENMESİ.....	33
3.1.1. Doğu Cephesi.....	38
3.1.2. Kuzey Cephesi.....	61
3.1.3. Batı Cephesi.....	85
3.1.4. Güney Cephesi.....	97
3.1.5. Kubbe.....	114
3.1.6. Havuzlu Köşk	121
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	130
4. DEĞERLENDİRME	130
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	145

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
.	Çizim
ev.	Çeviren
haz.	Yayına hazırlayan
s.	Sayfa/sayfalar
sy.	Sayı
.	Ölüm tarihi
p.	Plan
r.	Resim
t.y.	Basım tarihi yok
y.y.	Basım yeri yok
BOA.	Başkanlık Osmanlı Arşivi.
TSMA.	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin mimarî alanda bıraktığı en önemli eserlerden biri Topkapı Sarayı'dır. Topkapı Sarayı, Fatih Sultan Mehmet'ten Sultan Abdülmecid'e kadar devletin idâri yeri ve padişahların yaşadığı yer olmuştur. Saray her padişah döneminde ortaya çıkan yenilikler dönem ve ihtiyaç doğrultusunda parça parça Saray'ın bölümlerine ek olarak inşâ edilmiştir. Köşk, oda, cami ve kütüphane gibi ek yapılar, padişahların şahsî ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Her padişah kendine özgü eserler ve etkiler bırakmıştır.

Topkapı Sarayı'na en önemli yeniliği getiren padişah III. Murad'tır. Harem kısmını yenilemiş ve genişletmiştir. Harem'e kendine özel bir oda yaptırmıştır ki bu odanın bir eşi benzeri Topkapı Saray'ında yoktur. Havuzlu Köşk de olarak bilinen bu mekânın aynı çatı altında hem yazlık hem kışlık köşkün barındırması bakımından Saray'da başka örneği yoktur.

III. Murad ilim sahibi bir padişaktır. Hat sanatıyla ilgilenmiştir ve bu alanda eserleri vardır. Muradî mahlasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Dedesi Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra en çok şiir yazan padişah olarak bilinmektedir. Şâirliği yanında âlim bir sultan olup tasavvufu ilgilenmiştir. Sanata ve ilme önem veren III. Murad döneminde yaşayan şâirler, sanatkârlar, şeyhler, âlimler, mutâsavvıflar iyi bir dönem geçirmişlerdir. III. Murad'ın sanat ile ilgilenmesi, bu alanda çok kıymetli örneklerin verilmesine vesîle olmuştur.

Topkapı Sarayı Harem Dairesi'nde bulunan III. Murad Odası hem mimarî hem de tezyînat bakımından oldukça önemli bir odadır. Osmanlı Devleti ile ilgili birçok kitap birçok makale ve mimarî açıdan araştırma olmasına rağmen Topkapı Sarayı için bu kadar önemi olan Has Odası'nı yeterli şekilde inceleyen bir çalışma yoktur. Tezimizde, her bakımdan kıymeti hâiz bu yapıyı incelerken-tüm yönleriyle ele alabilmek adına-geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Tezimizde, parçadan bütüne giderek ve odayı cephe başlıklarına ayırarak odanın süslemeleri incelenmiştir. Çalışmada, cephe başlıklar altında incelerken desenleri ve konumlarını daha iyi ifade

edebilmek için her başlık altında ihtiyaç durumunda bahsedilen fotoğrafları aynı numaralarıyla tekrardan ele alınmıştır. Her başlık altında desenler, renk ve uygulama teknikleri bakımından anlatılmıştır. Odanın içerisinde her süslemenin bulunduğu yer ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmanın başlangıcından bu yana bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bir kısmı çözüme kavuştu. Akademik çalışma için detaylı fotoğraf çekimine ve incelenmesine izin verilmemesi çalışmayı akâmete uğratan bir unsur olmuştur.

Çalışma, tezyînat bakımından yoğun öğelere sahip olan odayı, imkânlar dahilinde çekilen fotoğraflarla destekleyip çinilerin detaylı desen analizlerini barındırmasından dolayı III. Murad Has Odası'nın tamamını süsleyen çini tezyînat bakımından incelenen çalışmalar arasında ilktir. Aralık 2022 tarihinde araştırma için III. Murad Has Odası'nı ziyaret edildiğinde güney cephesinde bulunan çeşmeli sofa bölümü restorasyondaydı. Etrafını çevreleyen perdeler ile çeşme bölümünü gözlemlenememişti. Sadece uzaktan gözüken çeşmenin çinilerinin 1/5'ini fotoğraflanabilmiştir. Son yapılan ziyarette Haziran 2023'te restorasyonun bitmiş olduğu görüldü ve çeşme yeniden fotoğraflandı. Çeşme içerisinde bulunan çini desenleri çizilerek araştırmaya eklenmiştir. Yapılan araştırmayı iyi analiz edebilmek için profesyonel fotoğraf makinesi ile detaylı fotoğraflar çekilmiştir. Elde edilen fotoğraflar bilgisayar ortamına aktarılarak Photoshop programında ışık ayarı yapılmıştır. Daha sonra çizilmesi gereken süslemelerin açısı ayarları elde edilmiştir. Bazı desenler çok uzakta veya çok yüksekte olduğu için tam karşıdan görünüm elde etmek mümkün olmadığından, buna göre açısı düzenlenmesi yapılmıştır. Düzenlenen fotoğraflar tablet ortamına aktarılarak Procreate programında desenler çizilmiştir. Oda'yı cephe cephe inceleyerek ilerleme sağlanmıştır. Her cephede bulunan süslemeler ayrıntılı biçimde gösterilmiş aynı zamanda yama olarak kullanılan farklı süslemeler de belirtilmiştir. Hem fotoğraf hem çizimle ele alınan süslemeler, kullanılan renk, kurgu ve teknik bakımdan ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Her bir bezeme elemanı desen kurgusunun ve motif ayrıntısının daha iyi müşahade edilebilmesi adına farklı renk ile çizilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPKAPI SARAYI

İstanbul Sarayburnu'nda konumlandırılmış Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun 400 yıl boyunca devletin yönetim yeri olarak kullanıldığı ve aynı zamanda Osmanlı padişahlarının yaşadığı yerdir. *Topkapı Saray* ifadesi 19. yüzyıla kadar Sarây'ı Cedîd-i Âmire (Yeni Yapılmış Saray) adı ile anılmıştır. Osmanlı belgelerinde saray ismi, Südde-i Saadet, Der-i Devlet, Dergâh-ı Mualla gibi isimlerle anılmıştır.¹

Topkapı Sarayı, Fatih Sultan Mehmed (ö.1481) tarafından 1478'te yaptırılmış, Abdülmecid'in Dolmabahçe Sarayı'nı yaptıranaya kadar yaklaşık 400 yıl boyunca devletin idarî merkezi ve padişahların ikametgâh yeri olmuştur.² Topkapı Sarayı alanını Necdet Sakaoğlu şu sözleriyle değerlendirmiştir. "Genel planına bakıldığında, dış dünyaya kapatılan ve bir kasaba arazisi genişliğinde olan yarımada'nın 1/10'unun saraya, 1/9'unun ise bahçelerle köşklere, hizmet ocaklarına ayrıldığı görülür."³ Fatih'ten Abdülmecid'e kadar, Saray her padişapta yenilik görmüştür. Bu yenilikler dönem ve ihtiyaç doğrultusunda parça parça Saray'ın bölümlerine ek olarak inşâ edilmiştir. Bu ek yapılar köşk, oda, cami ve kütüphane gibi padişahların şahsî ihtiyaçlarına göre şekillenmişse de, deprem ve yangınlar gibi diğer etkenler yüzünden yapılan eklemeler ya da düzenlemeler sarayın planının değişmesine sebep olmuştur.

Topkapı Sarayı üç ana avlu ve üç âbidevî kapı etrafında şekillenmiştir. Birinci kapı Bâb-ı Hümayûn, ikinci kapı Bâbüsselâm, üçüncü kapı Bâbüssaâde'dir.⁴

---

¹ Cengiz Köseoğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi:2 Harem*, YKY, İstanbul, 1979, s. 3.

² Abdülhamit Tüfekçioğlu, 'Mimarî Özellikler Açısından Topkapı Sarayı', *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Korpus Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 69.

³ Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, Denizbank Yayınları No.9, s. 17.

⁴ Tahir Güngör, *Has Oda Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekânı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13.

1.1. BİRİNCİ AVLU: BÂB-I HÜMÂYÛN VE BİRÛN

Bâb-1 Hümâyûn ile Bâbüsselâm arasındaki meydana *Hümâyûn Merasim Kapısı* denilir. Fatih Sultan Mehmed Hân'ın yapıyı kuşatan sûru anlamına gelen *Sûr-i Sultânî* terimi de kullanılmaktadır. Bâb-1 Hümâyûn, sarayın en eski tarihli kitâbesine sahiptir. Kitâbede, celî sülûs hat ile Hicr Suresi'nin 45-48. ayetleri yazılıdır. Kitabenin altında ise Sultan II. Mahmut (ö. 1839) ve Sultan Abdülaziz'e (ö. 1876) ait tuğralar vardır. Bu tuğralar sayesinde kapının birkaç defa onarıldığı anlaşılmaktadır.⁵ Bu kapıdan girildiğinde sarayın çalışanların ve ihtiyaçlarının karşıladıkları birinci avluya gelmektedir.

Birinci avlu diğer adıyla Alay Meydanı sarayın asimetrik plana sahip en geniş meydanı ve aynı zamanda Saray'ın halka açık olan kısmıdır. On binlerce insan toplanıp devlet büyüklerinin giriş ve çıkışlarının merasimlerine ortak olurlardı. Sabah ezanı ile açılıp yatsı ezanı ile kapanırdı.⁶ Cûlus, Sefer, Cuma Selâmlıkları gibi ihtişamlı geçitlerin yeridir. Dîvân toplantılarının yapıldığı günler veya herhangi bir devlet adamının arz odasına padişahı ziyarete geldiği zaman beraberinde gelen adamları ya da askerleri ile atlarının bekleme yeridir.⁷ Enderûn Hümâyûn'da yakınlarını görmeye gelenler kime ve neden geldiklerini söyleyerek yine bu alanda görüşebilirlerdi.⁸

Avlunun içerisinde Enderûn hastanesi, su dolapları, fırınlar, sol tarafında odun ambarı, hasır işlikleri, ehl-i hirefe bağlı bazı atölyelerden sonra Aya İrini gelmektedir. Saray halkından olmayıp günü birlik hizmet edenler bu avluda çalışırlardı. Bu avlu genel olarak *Birûn* kısmı olarak kayıtlarda geçmektedir.⁹ Birinci avluda olup bugün olmayan *dertlere devâ olan kasır* anlamındaki *Deavi Kasrı* vardı.

⁵ Semavi Eyice, 'Osmanlı Devri Türk Mimarisi', *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, c.10 Kültür ve Sanat, s.88.

⁶ Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, s. 12.

⁷ Zeynep Tarım Ertuğ, 'Topkapı Sarayı', *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 41, s. 257.

⁸ Koçu, a.g.e., s. 12.

⁹ Zeynep Tarım, 'Topkapı Sarayı'nın Kısımları Kullanımı ve Teşrifatı', *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Korpus Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 103.

Dîvâna müracaat etmek isteyen halk taleplerini yazılı olarak buraya verir, böylece oradan Adalet Kasrı'na gönderilirdi ve davalarının gündeme alınması sağlanırdı.¹⁰

1.2. İKİNCİ AVLU: BÂBÜSSELÂM VE DÎVÂN MEYDANI

Bâbüsselâmdan Bâbüssaâde kapısına giden meydan devletin idare merkezi olup, iki kuleli görünümlü kapısı olan Babüsselâm *selâm kapısı* anlamına gelmektedir. Sarayın resmî protokol ve Saray halkının özel hayatlarına dair merasimler burada yapılmıştır.¹¹ Bu kapı üzerinde Kelime-i Tevhid ile Sultan II. Mahmud ve Sultan III. Mustafa (ö. 1774) tuğraları yer almaktadır.

Babüsselâm kapısından içeri girildiğinde Kubbealtı dairesinin burada olması sebebiyle *Dîvân Meydanı* olarak adlandırılan büyük bir avlu gelir. Sol tarafta revaklı yolun en ucunda bir kapı vardır ve bu kapı *Araba Kapısı* olarak adlandırılır. Bu kapıdan doğrudan hareme geçiş vardır. Araba Kapı'sının üstündeki kitâbeden Sultan III. Murad (ö. 1595) tarafından 1588 tarihinde yapıldığını göstermektedir. Saraydaki kadınların dışarı çıkmaları gerektiğinde, bu kapıya araba yanaştırılarak harem kadınlarını kimseler görmeden arabalara binmeleri sağlanırdı. Bu kapının hemen yanında ise Kubbealtı ya da Dîvân-ı Hümayûn olarak bildiğimiz yapı başlamaktadır.¹² Sağ tarafta ise Matbah-ı Âmire kısmının avluya bakan revakları görülür. Matbah-ı Âmire'de genel olarak saray halkına yemek verilirdi. Mutfaklar bir günde 1500–3000 kişiyi besleyecek yemek hazırlayabilmekteydi. Dokuz mutfak ve bir helvahânedden oluşan kısma bağlı alt bahçelerde yoğurthâne, tavukhâne ve sebze bahçeleri vardı. Mutfak kayıtlarının titizlikle tutulduğu bugün Başbakanlık Arşiv'inde bulunan çok sayıdaki Matbah-ı Âmire defterlerinden anlaşılmaktadır. Meydanın girişinde sol taraftan aşağı doğru inen yoldan Istabl-ı Âmire emini nezâretinde pek çok değerli atın bakıldığı has ahırlara ulaşılır.¹³

Babüsselâm ve Bâbüssaâde arasındaki *Dîvân Meydanı* devletin yönetildiği kısım olarak tanımlanır. Günümüzdeki karşılığında Bakanlar Kurulu toplanıp devlet

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 24. Diğer Kaynak Bkz. Tahir Güngör, *Has Oda Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekânı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016, s.13.

¹¹ Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, s. 31.

¹² Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 15.

¹³ Zeynep Tarım, 'Topkapı Sarayı'nın Kısımları Kullanımı ve Teşrifatı', *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Korpus Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 107.

işlerinin üst düzey îdarî kurumu olan Dîvân bu avluda çalışırdı. Kubbealtı'na bitişik olan *Adalet Kulesi* Fâtih Sultan Mehmet döneminde Saray'ı temsil eden bir köşk olarak inşâ edilmiş, çeşitli dönemlerde değişikliklere uğramıştır. Dîvan-ı Hümâyûn toplantıları Kanunî Sultan Süleyman (ö. 1566) tarafından yaptırılmıştır. Sadrazam başkanlığında yapılan toplantılarda özenle döşenmiş Dîvân odasında devlet işleri görüşülürken, padişah ise sedirin üst kısmındaki kafesli pencereden toplantıyı izlerdi.¹⁴ Dîvân üç mekâna ayrılmıştır. Bir odada vezirler görüşmelerini yaparken, yan tarafta devlet erkânı işleri takip etmektedir. Diğer odada ise deftere kayıt tutan *nişancı* ve *reîsü'l-küttâb* görev yapmaktadır.¹⁵

Avlu, yapısı itibariyle Saray'da devlet yönetiminin gerçekleştirildiği ve temsil edildiği bir tören alanı olarak düzenlenmiştir. Osmanlı Sultanlarının *cülûs* denilen tahta geçişleri, padişah damatların nikahları, yeniçerilere maaş verme, bayramlaşma ve elçi kabulü gibi törenler ve toplanmalar bu avluda yapılırdı.¹⁶

1.3. ÜÇÜNCÜ AVLU: BÂBÜSSAÂDE ENDERÛN VE HAREM

Topkapı Saray'ının üçüncü kapısı olan Bâbüssaâde Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbine açılan bir geçittir. *Dîvân Meydanı* olarak bilinen ikinci alandan sonra Bâbüssaâde kapısına geçilmektedir. *Bab* Arapça'da *kapı* demektir, *Saâde* ise *mutluluk* anlamındadır yani padişahın özel hayatına geçiş yeri ya da *padişahın evi* denilebilir.¹⁷ *Dîvân Meydanı*'nda cephesi olan Bâbüssaâde kapısı cülûs törenleri, bayramlaşmalar, düğünler ve sancak-ı şerif gibi birçok törene arka plan olmuştur. İlber Ortaylı kapının kitâbesi ile ilgili şöyle demiştir:

“Kapı kemerinin üstünde tamir kitâbesi bulunur. Üst tarafta ise Sultan II. Mahmud'un hattı ile yazılmış, Besmele vardır. Kemerin kilit taşında Hattat Rakım Efendi'nin çektiği Sultan II. Mahmud tuğrası bulunur. Kapının iki yanında yer alan tuğra istifli hatlar ise Sultan I. Abdülhamid'den bahsedilen kasidelerdir. Eski fotoğraflarda kapının iki tarafında da aynı şekilde derinlikli koridor resmi olduğu

¹⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 30.

¹⁵ Ahmet Mumcu, 'Divan-ı Hümayun', *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c.9, s. 430-431.

¹⁶ Metin And, '16. Yüzyılda Topkapı Sarayı', *Hayat Tarih Mecmuası*, Haziran, 1969, sy.5, s. 24.

¹⁷ İlhan Akşit, *Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1978, s. 24.

görülmesine karşın daha sonraki yıllarda yapılan restorasyonlarda bu resimler kapatılmıştır.”¹⁸

Bâbüssaâde kapısından girilince tam karşınıza *Arz Odası* çıkar. Bâbüssaâde girişinin karşısındaki ilk büyük renkli sıraltı tekniği çinilerle süslenmiş kapı, Fâtih Sultan Mehmed tarafından inşâ ettirilen Arz Odası, imparatorluğun resmî kabul salonu olarak kullanılmıştır. Arz Odası, ikinci ve üçüncü avlular arasında kot farkı yüzünden bir yüksekliğin üzerine yerleştirilmiş ve revaklarla çevrilmiş olmalı ki, Angiolello (ö. 1525) buradan “loggia” diye söz etmiştir.¹⁹ Padişahların vezirleri, devlet erkânını ve yabancı devlet elçilerini huzuruna kabul ettiği yerdir. Protokol gereği padişahın huzuruna çıkacaklar Bâbüssaâde’den içeri girebilirlerdi; fakat Enderûn’un hiçbir yerini göremezlerdi hatta Arz Odası harici bir yerde izin olmazsa Sadrazam bile padişahı göremezdi.²⁰ Bâbüssaâdeye bakan cephesindeki kapı, arza gelenlerin kullandığı giriş olup, arkasındaki meydana bakan kapı ise padişahın geldiği kapıdır. Bu iki kapının üzerinde yine padişah tuğraları ve celî ta’lik yazı ile yazılmış kitâbeler yer almaktadır. Cephede Kanunî Sultan Süleyman’ın inşâ ettirdiği küçük bir çeşme vardır.²¹

Arz Odası geçildikten sonraki kısım ise *Enderûn Avlusu* adıyla bilinmektedir. Enderûn Avlusu’nda Arz Odası’nın arkasında bulunan kütüphane, Sultan III. Ahmed (ö. 1736) tarafından yaptırılmıştır. Saray içerisinde tek müstakil kütüphane burasıdır. Dışı mermer, içi çini kaplı kütüphane yapıldıktan sonra Saray’ın belli kısımlarında olan kitaplar kütüphaneye toplanmıştır. Kütüphanede Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere 3515 kitap vardır. Kütüphaneyi korumak adına saray dışına hiçbir sebeple kitap çıkarılmamasını sağlamışlardır.²² Aynı avluda sol tarafta L formunda konumlandırılmış *Fatih Köşkü* ya da *Has Oda* olarak bilinen yapı bulunmaktadır. 16.yy zamanında bu yapının bir kısmı Kutsal Emânetler’in muhafaza edildiği yer

---

¹⁸ İlber Ortaylı, *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 82.

¹⁹ Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*, YKY, İstanbul, 2007, s. 135.

²⁰ Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, s. 56.

²¹ Nadide Seçkin, *Topkapı Sarayı’nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma*, AYK, Ankara, 1998, s. 110-112.

²² Salih Gülen, *Bilinmeyen Yönleriyle Topkapı Sarayı*, Kaynak Yayınları, İzmir, 2011, s. 90.

olmuştur ve günümüzde Hırka-i Saâdet olarak bilinmektedir.²³ Fâtih dönemi yapılarından olan daire, yapı olarak mimari ve süsleme bakımından oldukça dikkat çekicidir.²⁴ Has Oda'nın bir tarafı avluya bakarken, diğer tarafı Haliç'e yani havuzlu mermer sofa tarafına bakmaktadır.

Has Oda ve Harem birbirleri arasında geçitleri olan bir yapıdır. Has Oda'nın yanında olan geçitlerden birisinden mazgallı bir duvarla çevrelenen *Sofa*'ya çıkılmaktadır ve bu Sofa, Has Oda'nın önünde iki merdivenle ulaşılan mermer döşemeli havuzlu yüksek bir sofadır. İkinci geçit ise Hazine ile Kiler koğuşu arasından geçen ve daha aşağıdaki bahçeye çıkan tonozlu tüneldir. Havuzlu mermer döşemeli sofanın etrafındaki köşkler, bahçelerle birlikte hem geçiş alanı sağlıyor hem de bir bütünlük oluşturuyordu. Köşkerin birbirinden güzel bahçe manzarası vardı denilebilir.²⁵ Padişah ve Hânedan ailesinin ikametgâhı olan Harem, Topkapı Sarayı'nın en önemli bölümlerinden biridir. Harem'e giriş çıkışlar yasaktı. Harem, kadınlar için bir eğitim yeriydi.²⁶ Harem bölümünde Vâlide Sultan Odası, Hünkâr Sofası, Hünkâr Hamamı, Valide Hamamı, Yemiş Odası, şehzadelerin odası gibi hânedan üyelerin kaldığı ve ihtiyaçlarını giderdikleri odalar vardı. Sarayı'nın Harem kısmı Fâtih döneminde yapılmış olsa da bazı odalar Kanuni Sultan Süleyman döneminde eklenmiştir. Mimar Sinan tarafından yapılan tek kubbeli kare planlı *III. Murad Has Odası*, Sultan Murad'ın en çok vakit geçirdiği yerdir. Sonradan diğer padişahların da eklemeleriyle yapının cephe özellikleri değişmiştir.²⁷ Harem'de padişah kızları, yeğenleri, kısaca hânedanın kadın üyeleri ile Vâlide Sultan, Haseki, kadın-efendilerin yaşadığı kısımda şehzadelerin de odaları vardı.²⁸ Günümüzdeki Harem 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar pek çok eklemeyi içermektedir. Topkapı Sarayı'nda genelden özele doğru birbirini izleyen bir düzene sahip ve odalar arasında kestirme olarak da adlandırabileceğimiz geçişler düzenlenmiştir.

²³ Nicole Kançal- Ferrari, 'Topkapı Sarayı', *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Mimari*, İBB Kültür Aş., İsam, İstanbul, 2015, c. VIII. s. 144.

²⁴ Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, s. 77.

²⁵ Necipoğlu, *a.g.e.*, s. 237.

²⁶ Ahmed Akgündüz, 'Osmanlı'da Harem', *Yeni Türkiye*, 2000/31, s. 564-565.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 36-38. Diğer Kaynak Bkz. Halil Ethem, *Topkapı Sarayı*, Kanaat Kütüphanesi, 1931, s. 46.

²⁸ Zeynep Tarım, 'Topkapı Sarayı'nın Kısımları Kullanımı ve Teşrifatı', *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Korpus Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 102-109.

Haliç ve Sarayburnu manzarasını gören Sünnet Odası, Sofa-i Hümâyûn, Revan Köşkü ve Bağdat Köşkü gibi odalar bugün Saray'ın dördüncü avlu ya da bölümü olarak bilirse de aslında Bâbüssaâde avlusunun içerisinde yer almakta yani üçüncü avlunun içerisinde bulunmaktadır. Saray manzarasına bakan köşkler arasındaki Sünnet Odası, Kanuni Sultan Süleyman tarafından inşâ ettirilmiş olan bu oda şehzadelerin sünnet törenlerinin yapıldığı özel bir mekândır.²⁹ Sünnet odasının cephesinde sıraltı tekniği ile uygulanmış mavi-beyaz çini gruplarından *sazyolu* üslûbundaki bir desen ile tezyin edilmiş beş büyük çini pano bulunmaktadır. Sünnet Odası'na komşu olan Revan Köşkü, Sultan IV. Murad (ö.1640) İran seferi 1635 sırasında fethedilen Erivan'a ithâfen yaptırmıştır.³⁰ Revan Köşkü'nün hemen arkasında Bağdat Köşkü bulunmaktadır. Sultan IV. Murad Bağdat'ın yeniden fethinin hâtırası olarak da bu köşkü yaptırmıştır.³¹ Teras plan, özgün ve sanatsal anlamda birbirlerine çok benzemektedirler; hatta Çifte Köşkler diye de anılırlar. Bağdat Köşkü'nde ki çiniler 17. yüzyılda yapılmış Sünnet Odası'ndaki dış duvar süslemesinde bulunan çiniler kadar çok başarılı olmasa da, oradaki *sazyolu* tasarımına atıfta bulunulmuştur.³² Kara Mustafa Paşa Köşkü Sultan IV. Mehmed (ö.1693) zamanında eklenmiş Sofa Köşkü olarak da bilinmektedir ve zamanında misafirhâne olarak kullanılmıştır. Tavanın zarifliği pencerelerin çokluğu ve üst pencerelerin renkli olması mekânı ferah göstermektedir. Topkapı Sarayı'na gelen gezginler burada misafir olarak kalmışlardır. Ahşaptan yapılan Sofa Köşk lale bahçesine mermer merdivenlerle geçilmektedir. Köşklere bir arada olduğu avludaki cami ise 19. yüzyılına ait *Sofa Camisi'dir*.³³ Saray'ın içinde son olarak inşâ edilen ve Sultan Abdülmecit (ö.1861) tarafından yaptırılan *Mecidiye Köşkü* ve *Esvap*³⁴ Odası dikkat çeker.³⁵ Osmanlı Hânedanı Topkapı Sarayı'nı terk edişinden sonra, önemli günlerde, törenlerde veya ziyaretlerde burada dinlenilirdi. Ayrıca Avrupalı konukların ağırlanacağı modern bir mekân düşüncesi ile etkili olacağı düşünüldük

²⁹ Godfrey Goodwin, Topkapı Palace: An Illustrated Guide To Its Life & Personalities, Saqi Books, London, 1999, s. 177.

³⁰ Hasan Fırat Diker, 'Revan Köşkü', DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 35, s. 29.

³¹ Semavi Eyice 'Bağdat Köşkü', DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 4, s. 444.

³² İlhan Akşit, Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1978, s. 21-22.

³³ Metin Sözen, Devletin Evi Saray, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1990, No:12, s. 66-68.

³⁴ Esvap: Giysi. Bkz: <https://sozluk.gov.tr>

³⁵ Metin Sözen, Bir İmparatorluğun Doğuşu: Topkapı, Golden Horn Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 116.

bu köşkte misafir edilirdi. Günümüzde köşkün terası ve alt odası lokanta olarak kullanılmaktadır.

Topkapı Sarayı kendi özgün mimarî yapısını zamana ve ihtiyaçlara bağılı olarak oluşturmuştur. İstanbul'un fethinden önce Osmanlı'nın Edirne'de inşâ ettiği Eski Saray, Topkapı Sarayı'nın inşâsına rehber olmuştur. Bâb-ı Hümâyûn, Babüsselâm, Bâbüssaâde, Dîvan Avlusu, Harem ve Enderûn Avlusu gibi mekânların gelişmiş hâlini Topkapı Sarayı'nda görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. III. MURAD DÖNEMİ

2.1. HAYATI

III. Murad, 4 Temmuz 1546 tarihinde Manisa’da dünyaya geldi. Babası Sultan II. Selim (ö. 1574), annesi Afife Nûrbanu Sultan’dır (ö.1583). Osmanlı padişahlarının on ikincisidir. Şehzâde Selim’in oğlu Murad için ziyafetler tertip edilip, kurbanlar kesilmiş, fakir fukaraya yardım edilmiştir. Şehzade Murad’ın sünnet düğünü 1557’de olmuş ve şenlikler yirmi gün sürmüştür.³⁶

Selânikî Mustafa (ö. 1600), padişahın fiziksel özelliklerini “Hûb sûretli, açık kaşlı, kara gözlü, değirmi kumral sakallı, yassı yağrınlı, sinesi çok, vasatü’l-kâmet, semizyüğe mâ’il, ak benizli, pazısı kuvvetli heybetli birisi”³⁷ olarak bahsetmiştir. Johann Zinkeisen ise “kısa boylu olmasına rağmen, hoş bir dış görünüşe sahip olup kartal burnu, kızıl sakalı ve açık gözleri dikkat çekmiştir. Hayal kurmaya yatkın, din bilimi, şiir ve derin düşünceli bir hayatta tatmin arayan yumuşak bir mizaca sahip olsa bile savaşta şan kazanma ve silahlı faaliyetlerde bulunma hevesi olduğuna inanılmış hatta bu yönüyle beraber dedesi Kanuni Sultan Süleyman’a benzetildiğini”³⁸ ifade etmiştir.

Şehzâde Murad’a küçük yaşta Aydın sancak beyliği verildi. Babası II. Selim’in 1558’te Karaman eyâletine vâli olarak tayin edilip Konya’ya gitmesi üzerine oğlu Murad’a 12 yaşında Akşehir sancak beyliği verildi. Bu sırada babası Selim ile amcası Beyazid (ö.1561) arasında taht rekabeti yüzünden Konya ovasında meydana gelen savaşta Konya Kalesi muhafazasında bulundu. III. Murad ilk ve son defa bizzat katıldığı tek savaştır. Şehzade Murad’ın babası ve amcası arasındaki taht mücadelesi babası lehine sonuçlanınca, II. Selim Kütahya valiliğine tayin edildiği

---

³⁶ Necdet Öztürk, “Kazasker Vüsûli Mehmed Çelebi ve Selimnâmesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı 50, 1987, s. 39-40.

³⁷ Mehmet İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi Tarih-i Selânikî*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, c. 1 s. 427.

³⁸ Johann Wilhem Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1574-1623*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, c. 3, s. 277-278.

için Şehzade Murad ise Saruhan sancak beyliği için Manisa'ya gönderildi. Babasının padişahlık süresi boyunca on iki yıl bu görevde kaldı.³⁹

Veliaht şehzade III. Murad'a tahta çıkana kadar birçok lâlâ tarafından eğitim verilmiş, lâlâlık kurumu III. Murad döneminde zirve yapmıştır. Önceki dönemlerle kıyaslandığında rekabetsiz tek veliaht olan şehzâde Murad'ın lâlâ arşiv kayıtlarının fazla olması sebebiyle lâlâlık kurumu öne çıkarmıştır. Şehzâdelik süresince dört tane lâlâsı görülmektedir. Lâlâ Hüsam, Lâlâ Hacı Mehmed, Lâlâ Cafer ve Lâlâ Ferruh. Lâlâ, şehzâdenin idare ettiği sancağın veziriâzamı olarak görülebilir. Şehzâdenin uygunsuz hareketleri lâlâ tarafından padişaha iletilirken, lâlânın uygunsuz hareketleri de şehzâde tarafından annesine, annesi vasıtasıyla da padişaha iletilirdi. Padişah olan şehzâdelerin lâlâları statüleri veziriâzamlığa uygun olursa yükseltildi.⁴⁰

Şehzâde Murad, Safiye Sultan'dan dört çocuğu olmuştur. Oğulları Mehmed ve Mahmud, kızları ise Ayşe ve Fatma'dır.⁴¹

2.2. SALTANAT YILLARI

Sultan II. Selim vefât ettikten sonra veziriâzam olan Sokullu Mehmet Paşa (ö. 1579) Manisa'ya haber göndererek Şehzâde Murad'ı tahta davet etti. Davet üzerine Şehzâde yanındaki mâiyeti ile beraber İstanbul'a geldi. Fatih Sultan Mehmet tarafından düzenlenen yasa gereğince kardeşleri olan Mustafa, Osman, Süleyman, Cihangir ve Abdullah şehzadeler boğdurtularak babalarıyla birlikte toprağa verilmiştir.⁴² 22 Aralık 1574'te Sultan III. Murad'ın cülâsu ilan edilmiştir.⁴³

Sultan III. Murad saltanat yılları boyunca pek çok zafer elde etmiştir; fakat bu savaşlara şahsî olarak hiç katılmamış, onun yerine saraydan yönetmeyi tercih etmiştir. 16. yüzyılda savaşa giden padişahlar yerini sarayda savaşı yöneten padişahlara bırakmıştır. Bu durum aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yönetiminin ve saray teşkilatının oturmuş olduğunu göstermektedir. III. Murad dönemine ait topraklar, Osmanlı Devleti'nin en geniş topraklara sahip olduğu dönemdir. Bu

³⁹ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, c.2. s.1.

⁴⁰ Kenan Ziya Taş, "III. Murad'ın Şehzadeliği ve Lalaları", *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2021, s. 128-138.

⁴¹ İbrahim Ethem Çakır, 'Sultan III. Murad', *Osmanlılar I*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, s. 470.

⁴² Enver Yaşarbaş, *Büyük Osmanlı tarih Cilt II*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2016, s. 63-64.

⁴³ Bekir Kütükoğlu, 'III. Murad', *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 31, s. 172.

yüzden savaş için tahtı uzun süre boş bırakmasının devleti tehdit altında bırakabileceğine inanıldığı için savaşı tahtında yönetmek daha az risksiz gelmiştir.⁴⁴ Padişahlığı süresince on bir defa sadrazam değiştirmiştir: Sokullu Mehmed Paşa, Semiz Ahmed Paşa, Lâlâ Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa, Siyavuş Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Ferhad Paşa, Yemişçi Hasan Paşa, Damad İbrahim Paşa.⁴⁵ Kendisi savaşa katılmadığı için sadrazamlarına vekillik atayıp savaşa onlar katılırdı. Bu sebepten dolayı ismi geçen sadrazamlar dönem dönem sadrazamlık görevinden alınıp daha sonrasında tekrar göreve verilmiştir. Sultan III. Murad'ın dönemi boyunca yapılan zaferler kronolojik olarak şöyledir:

- 1575 - Bosna Sancakbeyi Gazi Ferhad Paşa'nın Alman-Hırvat kolordusuna karşı Budaçki zaferi (22 Eylül)
- 1576 - Osmanlı birliklerinin Fes'i zaptı (Mart) ve Fas'ın himâye altına alınması
- 1576 - Kanem-Bornu devletinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirmesi
- 1578 - Osmanlı-İran Savaşı'nın başlaması, Çıldır zaferi (9 Ağustos), Tiflis'in Zaptı (24 Ağustos) ve Gürcistan'ın fethi, Koyungeçidi (9 Eylül) ve Aras Han zaferleriyle (11 Kasım) Osmanlı hakimiyetinin Şirvan'a genişlemesi, Şahoğlu Muharebesi_(24-26 Kasım)
- 1578 - Fas'ta Portekiz'e karşı Vadiüsseyl zaferi (4 Ağustos)
- 1579 - Hazar Denizi'nde Osmanlı deniz kuvvetlerinin kuruluşu
- 1581 - Mir Ali Bey tarafından Portekizlilerin elindeki Maskat'ın istilası
- 1583 - Safevîlere karşı Dizful zaferi ve Huzistan, Luristan, Kirmanşah ve Ardelan'ın fethi, Meşale zaferiyle Şirvan'da Osmanlı egemenliğinin pekişmesi, Revan'ın Zaptı
- 1584 - Kılıç Ali Paşa komutasındaki donanmanın da yardımıyla Özdemiroğlu Osman Paşa II. Mehmed Giray'ın isyanını bastırarak Kırım Hanlığında Osmanlı hakimiyetini yeniden kurdu
- 1585 - Safevîler'e karşı Alvar Zaferi (21 Eylül), Tebriz'in ele geçirilmesi (25 Eylül) ve Şenbigazan zaferi (28 Ekim), Mayan zaferi (30 Ekim)
- 1585 - Mombasa Seferi
- 1587 - Safevîlere karşı Câmâsâb zaferi

⁴⁴ Türkan Alvan, *Sultan Murad-I Sâlis'in Dünyası*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 31-35.

⁴⁵ Nazım Tektaş, *Sadrazamlar*, Çatı Kitapları, İstanbul, 2002, s.139-192.

- 1590 - Ferhat Paşa Antlaşması'yla Osmanlı-İran Savaşı'nın bitmesi (21 Mart)
- 1592 - Bosna'da Bihke'nin fethi
- 1593 - Kulpa Bozgunu (22 Haziran) ve Avusturya'yla savaşın başlaması (4 Temmuz)
- 1594 - Yanıkkale'nin fethi⁴⁶

Sultan III. Murad'ın saltanat zamanında 590.000 km²'lik yer fethedilmiştir⁴⁷ ve saltanatının sonuna doğru Osmanlı toprakları yaklaşık 19.902.191 km²'ye ulaşmıştır.⁴⁸ III. Murad'ın vefâtında devletin durumu, 40 vilayet vergi verir; 4 memleketle beraber bunların 8'i Rumeli'de 4'ü Afrika'da, 28'i Asya'daydı.⁴⁹ Avrupadakiler: Macaristan, Tameşvar, Bosna, Semendere, Rumeli, Kefe ve Akdeniz adalardı. Afrikadakiler: Mısır, Cezayir, Tunus ve Trablus'tan oluşmaktadır. Asyadakiler: Anadololu, Karaman, Maraş, Adana, Kıbrıs, Halep, Sayda, Şam, Trablus-i Şam, Sivas, Trabzon, Çildir, Gürcistan, Dağıstan, Şirvan, Kars, Van, Erzurum, Şehrizer, Basra, Bağdad, Rakka, Musul, Diyarbakır, Cidde, San'a Zebid ve Mekke. Vergi veren dört memleket ise Transilvanya, Moldavya, Eflak ve Ragusa'ydı. Atlas Okyanusu'ndan Kafkas Dağları'na ve Habeşistan sınırından Tuna Nehri kıyılarına kadar uzanan yirmi eski memleketi içine alan Osmanlı Devleti, kırk vilâyete ayrılmış ve düzenli bir idare sistemi bulmuştur.⁵⁰

III. Murad'ın saray hayatındaki bir gününü dönemin saray hekimi olan Domenico Hierosolimitano (ö. 1622) şöyle anlatmaktadır.

“Günlerini tamamen sarayda geçiren III. Murad ibadetine çok düşkündür ve zamanını namaz vakitleri çerçevesinde belirli bir rutine bağlamıştır. Sabah namazının ardından kısa süre bir şeyler yazar ardından hafif bir yemek yer, sonra bir saat kadar okumakla meşgul olur. Haftanın dört günü vaktinde divan üyesi vezirlerle toplanırdı. Sonrasında eğlence vesilesi olan cüceleri ve diğerlerini yanına alıp saray

⁴⁶ Mehmet Emin Gerger, *Osmanlı Padişahları Hayatları Şiirleri ve Türbeleri*, Gerger Yayınları, İstanbul, 2010, s. 112-118.

⁴⁷ Ahmet Kırkkılıç, “Sultan Üçüncü Murat (Muradî) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın İncelenmesi ve Eserleri”, *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2021, s. 267.

⁴⁸ Recep Babacan, *Osmanlı Sultanlarında Aşk-ı Nebî*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 2015, s. 263.

⁴⁹ Ziya Nur Aksun, *Zirvedeki Sultanlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s. 179.

⁵⁰ Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi Cilt II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, c. 2 s. 213.

bahçesindeki havuzları ve ortalıkta dolaşan hayvanları seyreder, bir saat yürüyüş yapardı. Döndüğünde öğle yemeğine kadar biraz daha çalışır, yemeğin ardından tekrar bahçeye çıkar ve dolaşır. Öğle ve ikinci namazları için içeri girer, bir iki saat haremde vakit geçirir ardından ya odasına gider ya da yatsı namazına kadar eğlenirdi. Akşam namazından sonra daha ağır yemekler yer uzun süren bu yemek esnasında etrafındakilerle eğlenir ve sohbet ederdi. Bu günlük rutininden hiç vazgeçmezdi.”⁵¹

Dönemin tarihçilerinden olan Selânikî Mustafa Efendi, Sultan III. Murad’ın “mesâne zahmeti” yani idrar yollarından rahatsızlığının olduğunu ve bu rahatsızlık sonucunda vefât ettiğinden bahsetmiştir. Sultanın hasta olduğu bir müddet gizli tutulmuş, istirahat ettiği üzere halka duyuru yapılmış. Bâbüssaâde Ağası dahil vezirlerden hiçbirine bilgi verilmemiştir.⁵² Padişah III. Murad 17 Ocak 1595 yılında vefat etmiştir. Cenazesi Ayasofya Câmii yakınında babasının türbesinin bahçesinde hazırlanan kabre defnedildi. Aynı yere ertesini gün III. Murad’ın öldürülen on dokuz şehzâdesi defnedildi.⁵³

2.3. DÖNEMİN KÜLTÜR ve SANAT ORTAMI

Dönemin siyasî durumu bir devletin sanatını ve kültürünü şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Osmanlı sanatının zenginleşmesi ve gelişmesi Osmanlı’nın güçlü bir devlet olması ile yakından bağlantılıdır. III. Murad, büyük dedeleri Fatih Sultan Mehmed, II. Beyazid (ö. 1512) ve II. Murad (ö. 1451) gibi hat sanatı ile ilgilenmiş ve Kastamonulu Şeyh Şucâ Halvetî’nden (ö.?) yazı meşk etmiş nesih, talik ve sülüs hattını gayet güzel yazmıştır.⁵⁴ III. Murad *muradî* mahlasını kullanmıştır.

⁵¹ Geoffrey Lewis, *Domenico’s Istanbul*, Gibb Memorial Trust, London, 2001, s. 30-32.

bkz. *Peçevi*, c.2 s.4 benzer tanımlarda bulunmuştur.

⁵² Selaniki Mustafa Efendi, Haz. Mehmet İpşirli, *Tarih-i Selânikî*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 425-426. *Diğer Kaynak*: Peçevi İbrahim Efendi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, *Peçevi Tarihi II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 4.

⁵³ Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmalı Sultanları II*, İsam Yayınları, Ankara, 2016, s. 74-80.

⁵⁴ Saadettin Eğri, ‘Sultan III. Murad (Muradî) Divanı’nda Dünyaya Bakış’ *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2021, s. 413.

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde TVHSM 255 envanter nolu⁵⁵ H.1002/M.1594 tarihli 26 cm çapında cam üzerine talik hat dört kartuşlu tek satır halinde yazılmış III. Murad'a ait tek bir eser bulunmaktadır. Ortasında üç ayaklı sehpa üzerinde Abdülkadir Geylani'ye (ö. 1166) ait olduğu anlaşılan Kadrî kavuğ ve üstünde bir sancak bulunmaktadır. Onun sağında ise ta'lik hat ile “Meded Ya Şeyh” ibâresi vardır. Yazının altında ise “Murâdî” imzası yer almaktadır.⁵⁶ (Bkz. R. 1) Yazı şu şekildedir:

*Gülün kadri hü mâ-veş sâye-endâz olduğı başda
Tarîk-i kâdirînün gül nişanı olduğındandır
Nedendir çöl kenarında şeref bulduğı
Bağdadun Cenab-ı hazret-i şeyhün mekânı olduğındandır.*⁵⁷

R. 1. III. Murad'a ait Ta'lik Hatlı Levha.⁵⁸

Aynı zamanda edebiyatla yakından ilgilenen Sultan Murad, şiirlerinde sade, basit ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Şiiri, anlatılmak istenen sözü dolaylı yoldan anlatan şâirlerin aksine doğrudan söylemeyi tercih etmiştir. Sanat yapma endişesi

⁵⁵ M. Hüsrev Subaşı, “Hattat Osmanlı Padişahları”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, c. 11, s. 54.

⁵⁶ Zübeyde Cihan Özsayiner, “Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ndeki Osmanlı Sultanlarının Hatları”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, c. 11, s. 61-62.

⁵⁷ *Huma kuşunun gölgesi gibi, kader kaleminin başıma vurduğu Kadirî tarikatının gül nişanı olduğundandır. Nedendir çöl kenarında şeref bulduğu Bağdat'ın Cenab-ı Hazreti Şeyh-in mekânı olduğudur. Bkz. Subaşı, a.g.e., s. 14.*

⁵⁸ M. Hüsrev Subaşı, “Hattat Osmanlı Padişahları”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, c. 11, s. 54.

yoktur sanki karşıdaki biriyle konuşur gibi şiir yazma yeteneğine sahiptir. Şiirlerin hemen hemen hepsi dinî-tasavvufî taşımaktadır.⁵⁹

Muradî Dîvânı, gazellerden müteşekkil hacimli bir eserdir. Sekiz beyitlik bir Besleme manzumesiyle başlayan eserde 1565 gazel, 1 muhammes, 48 mesnevi, 38 kıt'a ve 47 müfret yer almaktadır. Türkiye ve Türkiye dışındaki birçok yerde nüshası bulunmaktadır.⁶⁰

Şairliği yanında âlim bir sultan olup onun döneminde yaşayan şâirler, sanatkârlar, şeyhler, âlimler, mutâsavvıflar iyi bir dönem geçirmişlerdir. “Binlerce manzumenin şairi olan Murâdî, *Fütûhâtü's-Sıyâm* adlı eserinde zühd, takva ve salâh konularını ele alır. Ayrıca *Esrâr-nâme* isimli eseri Şemseddin Sîvâsî (ö.?) tarafından Şerh-i Gazeliyyâtı Sultan Murâd's-Sâlis tarafından şerh edilmiştir. Şemseddin Sîvâsî bu eserinde Murâdî'nin 4 Arapça, 6 Türkçe ve 6 Farsça şiirini şerh etmiştir.”⁶¹ Osmanlı hânedanı içinde en fazla şiir meydana getiren padişahlardandır.

Günümüzde de herkes tarafından bilinen yaygın bir şiiri vardır. “Uyan Ey Gözlerim” başlıklı şiir III. Murad tarafından yazılmış ve musiki ile bestelenmiştir. Sultan Murad, bir sabah uyuya kalır ve sabah namazına kalkamaz. Namazı kaçırmasının vermiş olduğu üzüntüyle “Uyan Ey Gözlerim” ile başlayan şiirini yazmıştır. Bu şiirin içeriği Allah aşkıyla yanıp tutuşan bir padişahı göstermektedir. Aradan geçen yüzyıllar sonrasında dahi hâlâ yaygın olarak bilinen bir şiirdir bu da ne kadar etkili olduğunu ve anlaşılabilirlik sade bir dille yazıldığını göstermektedir.⁶²

Uyan ey gözlerim gafletten uyan

Uyan uykusu çok gözlerim uyan

Azrail'in kastı canadır inan

Uyan ey gözlerim gafletten uyan

Uyan uykusu çok gözlerim uyan

---

⁵⁹H. Ahmet Kırkılıç, *Sultan III. Murad Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 1988, s. 18-19.

⁶⁰H. Ahmet Kırkılıç, *Muradî Divanı (İnceleme-Tıpkıbasım)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 30.

⁶¹ Eğri, a.g.e., s. 413.

⁶²Recep Babacan, *Osmanlı Sultanlarında Aşk-ı Nebî*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 2015, s. 263-266.

*Seherde uyanırlar cümle kuşlar
Dillu dillerince teşbihe başlar
Tevhid eyler dağlar, taşlar, ağaçlar
Uyan ey gözlerim gafletten uyan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan*

*Semavatın kapuların açarlar
Müminlere rahmet suyun saçarlar
Seherde kalkana hülle biçerler
Uyan ey gözlerim gafletten uyan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan*

*Bu dünya fanidir sakın aldanma
Mağrur olup tac-u tahta dayanma
Yedi iklim benim deyu güvenme
Uyan ey gözlerim gafletten uyan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan*

*Benim, Murad kulun, suçımı affet
Suçum bağışlayub günahım ref'et
Resul'un sancağı dibinde haşret
Uyan ey gözlerim gafletten uyan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan⁶³*

Osmanlı sarayında Fatih Sultan Mehmed önderliğinde resim anlayışı başlamıştır. Gentile Bellini (ö. 1507), Costanza da Ferrara (ö. 1524) ve Matteo de'Pasti (ö. 1467) gibi Avrupalı sanatçıların saray nakkaşhânesinde çalışarak Osmanlı portre resim sanatını etkilediği bilinmektedir fakat çok teşvik görmemiştir. III. Murad döneminde tekrar canlanan portre resim sanatı saraya başka bir bakış açısı kazandırmıştır. Dönemin Osmanlı resim sanatının yeni bir tavır olarak görülebilir.

---

⁶³ Recep Babacan, *Osmanlı Sultanlarında Aşk-ı Nebî*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 2015, s. 266.

Bu yenilikçi tutum Osman Gazi'den III. Murad'a kadar Osmanlı Sultanlarının portresini oluşturan *Kıyâfet el-İnsâniye fî Şemâil el-Osmâniye* adlı yazma eser meydana gelmiştir. Bu yazma eser devrin ileri şehnamecilerinden olan Lokman b. Seyyid Hüseyin el Aşûri el Urmevî (ö. 1601) tarafından 1579'da tamamlanmıştır. Padişahların portresi yeni anlayışa göre fiziki yapılarına ve karakterlerini belli edecek nüanslara dikkat edilerek resmedilmiştir.⁶⁴ (Bkz. R. 2.)

R. 2. Sultan III. Murad. R: Seyyid Lokman, *Kıyâfetü'l-insâniye fi şemâ'ilü'l-osmâniye*, 1579, TSM. H. 1563, y. 73.a.

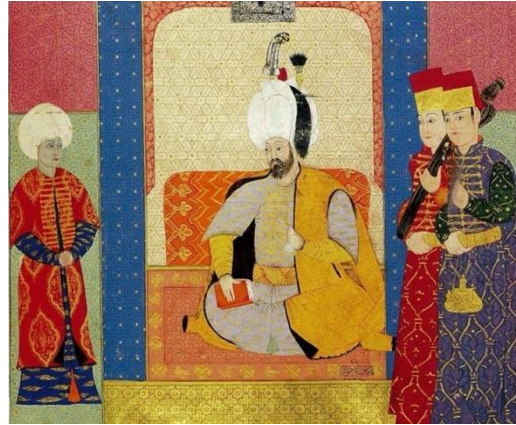
Seyyid Lokman, şehnâmeçi olduğu dönemden itibaren tanıdığı Nakkaş Osman ile birlikte II. Selim ve III. Murad dönemlerinde Sokullu Mehmet Paşa emrinde çalışmalarını devam ettirmişlerdir. Öncelikli üç eser mevcuttur. Bunlardan birincisi, şehnâmeçi Ârifi'nin *Süleymânnâme* adlı eserini tamamlamak için ele aldığı Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatından ölümünü anlatan *Zafernâme*'dir. İkincisi, *Şehnâme-i Selim Hân*, Seyyid Lokman'ın yazdığı Nakkaş Osman'ın resimlediği Farsça ve manzum eserdir. Bu eserin konusu, Sultan II. Selim'in cülusundan ölümüne kadar geçen olaylardır.⁶⁵ Üçüncüsü, Seyyid Lokman tarafından yazılmış ve resmedilmiş *Şehinşâhnâme*, III. Murad'ın hayatına dâir olayları anlatan ve Farsça manzumelerden oluşan iki ciltlik eserdir. Birinci ciltte 1574-1581arası geçen olaylar

⁶⁴ Tülay Reyhanlı, 'III. Murad'ın Portreleri', *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, c. 3, s. 469-472.

⁶⁵ Zeren Tanındı, *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 116-121.

ele alınmış ve 1581’de III. Murad’a takdim edilmiştir. 1582-1588 yıllarını anlatan 95 minyatürlü ikinci cilt ise, 1592 yılında hazırlanmış ve 1597 tarihinde III. Mehmed’e (ö. 1603) sunulmuştur.⁶⁶

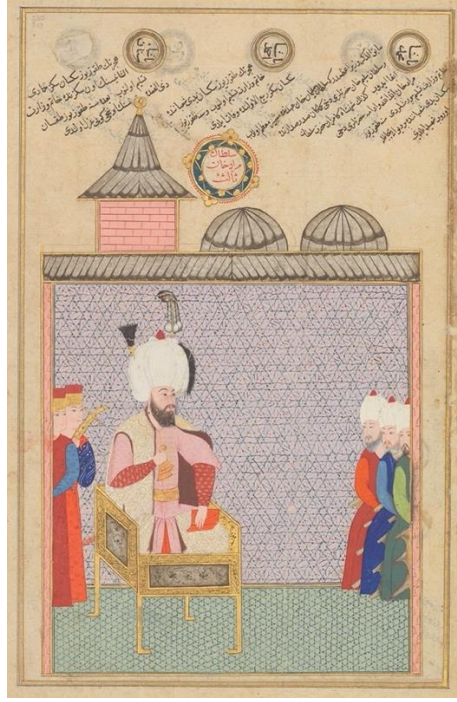
Hilyetü’r-Ricâl, 1577 Süleymaniye Kütüphanesi Reşit Efendi Kitaplığında 1146 kayıtlı 46 varaktır. Gelibolulu Ali’ye aittir. Tasavvufta kâinatın yönetimden mesul olduğuna inanılan veliler topluluğun başı ve Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde yaşayan kutupları tespit etmektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Türkçe olarak hazırlanan dünya tarihi Tomar-ı Hümâyûn’dur. Bu dönemin şehnamecisi olan Ârifi’nin yazmakla görevlendirildiği düşünülen bu dünya tarihi, Adem ile Havva’dan başlayarak birçok Tevrat ve Kur’an peygamberinin öyküsü, Hz. Muhammed’in hayatını, halifelerini ve İslam sülalelerini içerir. Son bölüm Osmanlı tarihine ayrılmıştır. Osman Gazi’den Sultan Süleyman’a kadar saltanat sürmüş padişahlarla ilgili olayları kapsar. Şehnameci Ariften sonra Eflâtûn’un devam ettiği tomar, II. Selim döneminde Şehnameci olarak atanan Seyyid Lokman’a devredilmiştir. Tomarı tamamlamakla görevlendirilmiş olan şehnameci, bu metne II. Selim ve III. Murad’ın saltanatındaki olayları eklemiştir. Seyyid Lokman adı geçen *Tomar-ı Hümâyûn*’un metnini *Zübdetü’t-Tevârih* adıyla kitap biçimine dönüştürmüştür. 1583 yılında III. Murad’a sunmuştur.⁶⁷ (Bkz. R. 3. R. 4.)

R.3. III. Murad Dârüssaâde Ağası ve Has Odalı ağalar. R: Seyyid Lokman, Zübdetü’t-tevârih, 1583, TİEM, 1973, y. 88b.

⁶⁶ Hüsamettin Aksu, ‘Sultan III. Murad Şehinşahnamesi’, *Sanat Tarihi Yıllığı IX-X*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981, s. 1.

⁶⁷Tanırdı, a.g.e., s. 131.

R. 4. III. Murad ve Üç Veziriyle beraber. R: "Ottoman Sultan Murad III with Three of His Ministers, from the Cream of Histories (Zubdat Al-Tawarikh) by Sayyid Luqman-I 'Ashuri." n.d.⁶⁸

Sûrnâme-i Hümayûn, III. Murad'ın şehzadesi Mehmed'in 52 gün süren sünnet düğününü ele almaktadır. 437 minyatürlü kitaptır. Nakkaş Osman tarafından hazırlanmıştır.⁶⁹ *Sûrnâme-i Hümayûn*, devrin toplum yaşantısından kesitler vermektedir. *Hünernâme*, yazarı Şehnânci Ârifî tarafından başlanmış, halefi Eflâtûn tarafından devam edilmiş vefâtı üzerine Seyyid Lokman tarafından tamamlanmıştır. Dört cild üzerine tasarlanan eser, iki cildi mevcuttur. Birinci cilt de I. Osman'dan başlayıp Yavuz Sultan Selim'e kadar ilk dokuz padişahların hüneleri anlatılmaktadır. İkinci cilt tamamıyla Kanuni Sultan Süleyman'a aittir. Birinci cildin başında bulunan fihristte ciltler ve alt başlıkları belirtilmiştir. Ancak yazılmamış olan son iki cilt II. Selim ve III. Murad ile ilgilidir.⁷⁰ Seyyid Lokman ve Nakkaş Osman iş birliği ile beraber hazırlanan diğer bir kitap ise Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatını konu alan *Siyer-i Nebî*'dir. Gelibolulu Mustafa Ali tarafından ele alınan *Nusretnâme*, 1578-1580 yılları arasında doğu seferinde meydana gelen diplomatik kayıtlar ve

⁶⁸ https://viewer.cbl.ie/viewer/image/T_414_253/1/ Erişim Tarihi: (29.07.2023.)

⁶⁹ Tanındı, a.g.e., s. 143.

⁷⁰ Tanındı, a.g.e., s. 141.

günlük notlar bahsedilmektedir. Diğer bir diplomatik olayları anlatan eser ise *Şecaâtnâme*'dir. Âsafî mahlası ile bilinen Dal Mehmed Çelebi tarafından hazırlanan, Osman Paşa'nın hizmetinde olan 1578-85 yılları arasında ki olayların görgü tanığı olarak Firdevsî'nin *Şehnâmesi*'nden esinlendiğini belirterek mesnevî tarzında bu eser ortaya çıkmıştır.

Resimli ve tezyinâtli yazmaların gelişim seyri ilerlerken Sarayın Nakkaşhânesi'nde seramik desenlerinin gelişmesi aynı hızda değildir. 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra seramik alanında sakinleşme meydana gelmiş, I. Ahmed (ö. 1617) döneminde ise sipariş azalması görülmüştür. III. Murad devri çini sanatı bakımından iki döneme ayrılır: İlkinde II. Selim devrinin üslûbu devam eder ve 1580'e kadar sürer, ikincisinde ise sarayın talebi azaldığı için, desen detayı azalmış renklerin tonları soluklaşmıştır. III. Murad döneminde İznik çinisinin üslup repertuarı geniştir. Bu dönem, Kara Memi'nin geliştirdiği yarı stilize motifler, mavi-beyaz üslûbu, Baba Nakkaş üslûbu, gemi ve hayvan tasvirlerinin olduğu kompozisyonlar ve soyut üslûbu da içine alan geniş yelpazeye sahiptir. İznik çinisinin tarihsel sınıflandırması her eserin arkasına not düşülmemiş ya da hangi nakkaşa ait olduğuna dâir bir imza atılmamıştır. Bu yüzden sınıflandırma, üslûp ve ekollerin birbirini takip etmesinden ziyâde hangi üslubun daha çok ya da az hangi renklerin daha canlı ya da sönük olduğuna göre gözlemlenerek yapılır.⁷¹

III. Murad döneminde mimarî alandaki yer alan ilk icraat, Kâbe-i Şerîf duvarlarının mermerden yaptırılıp, Harem-i Şerîf'in su yollarının temizletilmesi olmuştur. Medine'de medrese, mektep, zâviye ve bir imâret inşâ ettirmiş Harem-i Şerîf'i tamir ettirip kubbelerini kârgir yaptırmıştır.⁷² Şehzâde iken Manisa'da adına yaptırdığı camiyi daha da büyüterek medrese, imâret, çeşmeler ve dükkanlar eklettirmiştir. Beşiktaş'ta bulunan Yahyâ Efendi ve Ayasofya'da babası II. Selim'in türbelerinin yapımı,⁷³ Mora'da Modon Kalesi içindeki cami ile Navarin'de günümüzde mevcut olan cami, Ayasofya Câmii'nin kuzeyindeki iki minare ile minber, kürsü ve mahfil ilâvesi ve şadırvan yapılması, Fethiye Câmii'nin kiliseden

⁷¹ Nurhan Atasoy, Julian Raby, *İznik Seramikleri*, Alexandria Press, London, 1989, s. 246-249.

⁷² Cüneyd Harputlu, *Osmanlı Sultanları*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 130.

⁷³ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 199.

camiiye dönüştürülmesi III. Murad dönemine ait mimarî eserler arasında yer almaktadır.⁷⁴ Topkapı Sarayına yaptırdığı yeni ve büyük Harem ise göz ardı edilemez. Dolaplı kubbe odası, Hünkâr ve Vâlîde Hamamları gibi birçok oda yaptırdığı ve Haremi yenilediği Araba Kapısı'nın üzerindeki kitâbeden bilinmektedir.⁷⁵ Mualla Anhegger, 1960-1970 yılları arasında Topkapı Sarayı'nda çalıştığı proje sonucunda Hünkâr Hamamı ve Hünkâr Sofası'nın III. Murad Odası'nın Havuzlu Köşk'ün üzerine eklenmiş olduğunu, temel duvarlardan açıkça anlaşıldığını söylemiştir.⁷⁶ 1583'te III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan, Üsküdar'da Eski Vâlîde adıyla da bilinen şimdiki adıyla Valide-i Atik hayratını bırakmışlardır.⁷⁷ Astronomiye ilgi duyan III. Murad, hocası Sâdettin Efendi'nin (ö. 1599) tavsiyeleri ile Takıyüddin Mehmed Rauf'a (ö. 1585) bizzat kurdurduğu Rasathane ile gökteki ilmi öğrenecekti fakat yeni Şeyhülislam Kadızade Ahmet Şemseddin Efendi'nin (ö. 1580) fetvâsı '*astroloji ilminin sırlarını öğrenerek geleceği öğrenmeye çalışmanın devlete uğursuzluk getireceğine*' dayanarak yıktırmıştır⁷⁸ (Bkz. R. 5.).

R. 5. Takıyüddin ve arkadaşlarının Tophane Sırtlarındaki Galata Sarayı yakınındaki Rasathanede Çalışmaları. R: Seyyid Lokman, Şehinşâhnâme I, 1581, İÜK, F. 1404, y. 56b-57a.

⁷⁴ İbrahim Ethem Çakır, 'Sultan III. Murad', *Osmanlılar I*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, s. 492-493.

⁷⁵ H. Canan Cimilli, 'Topkapı Sarayı Harem Dairesi', *Padişahın Evi Harem*, Korpus Kültür Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 19.

⁷⁶ Mualla Anhegger-Eyüboğlu, 'Fatih Devrinde Yeni Sarayda da Harem Dairesi (Padişah Evi) Var mıydı?', *Sanat Tarihi Yıllığı VIII*, Sanat Tarihi Enstitüsü, 1978, s. 25. Diğer Kaynak Bkz. Gülrü Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimarî, Tören ve İktidar*, İstanbul, YKY, 2007, s. 221.

⁷⁷ Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, Ana Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 167.

⁷⁸ Güler Eren, *Osmanlı: Hanedan*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, c.12, s. 131.

III. Murad saltanat zamanında sanat bakımından zengin geçirilmiş olsa da vefâtına yakın zaman diliminde ve sonrasında devletin siyasî olarak yaşadığı durumlar her alanı etkilediği gibi sanat alanını da etkilemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. III. MURAD HAS ODASI

Sultan III. Murad'ın emriyle 1578/9 yılında Mimar Sinan (ö. 1588) tarafından inşa edilmiş Vâlîde ve İkballer taşlıkları arasında bulunan bu oda, III. Murad Köşkü ya da III. Murad Had Odası olarak adlandırılır.⁷⁹ İki katlı olan bu köşkün alt kısmında havuzlu terası (Serdap) olup yazın serinlik olması amacıyla inşa edilmiştir (Bkz. P. 1.).

Sarayda aynı çatı altında hem yazlık hem de kışlık köşkların olması yapı itibariyle bir başka benzeri olmayan tek mekândır.⁸⁰ Üç tarafı açık kare plan⁸¹ üzerine 10,30 m'lik bir kubbe ile örtülmüştür.⁸² Mimar Sinan'ın Osmanlı klâsik sivil mimarî yapısının estetik anlayışa ulaştığı örnek bir yapıdır.⁸³

III. Murad döneminden önce Harem daha küçük ve padişahların yaşam alanı değilken, III. Murad yaşam alanını Harem içine inşa ettirmiştir. Osmanlı hânedan üyelerinin yaşadığı harem Topkapı Sarayına ne zaman taşındığı tam olarak bilinmiyor.⁸⁴ Fakat arşiv belgeleri I. Süleyman'ın 1526-28 yıllarında baş mimar Alaeddin'in gözetiminde yapılan yenileştirme esnasında başka binalarla birlikte Topkapı Sarayı'nda eskiden var olan bir Harem'i de yeniden yaptırdığını açıkça göstermektedir.⁸⁵

III. Murad harem bölümünü yenileme ve genişletmek için kapsamlı bir şekilde başlattığı projenin tarihi, odanın taç kapısı üzerinde bulunan kitâbeden anlaşılmaktadır (Bkz. R. 6.). Bu kitâbede geçen *şâh-ı devrâna mübarek ola bu oda müdâm* ifadesi ile bitim tarihini 986/1578-79 olarak vermektedir.⁸⁶

⁷⁹ Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Röleve Kürsüsü, 1972, s. 125.

⁸⁰ İlber Ortaylı, *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2007, s. 278.

⁸¹ Günümüzde ki hali iki cephesi kapanmış mekandır. Bkz. Kocaaslan, a.g.e., s. 185.

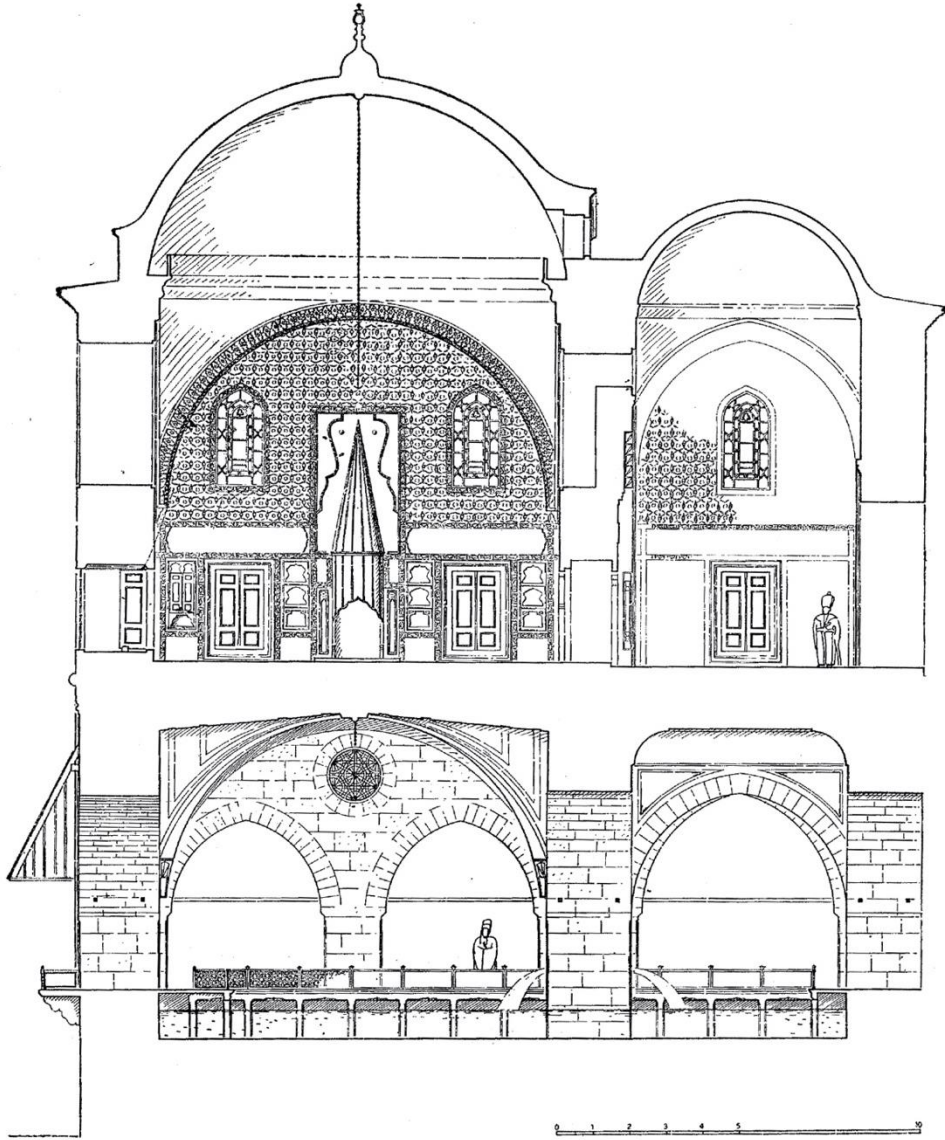
⁸² Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, YEM Yayın, 2007, s. 422.

⁸³ Asya Çağlar, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, Akbank Yayınları, 2000, s. 77.

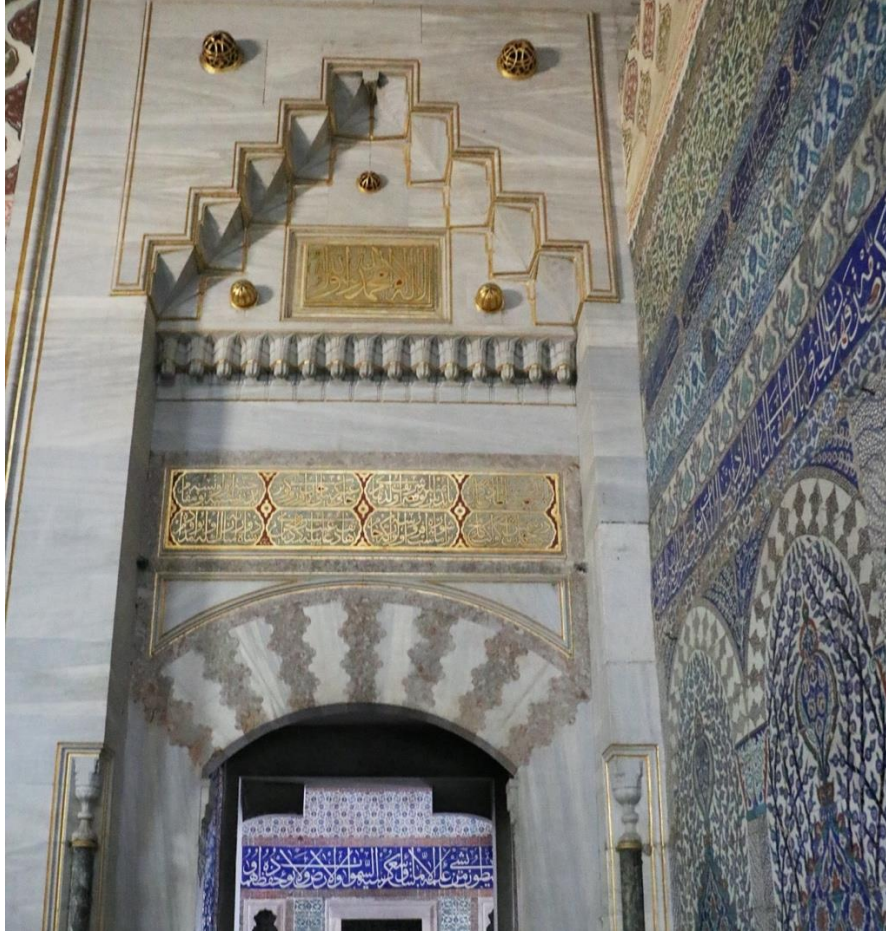
⁸⁴ Murat Kocaaslan, *IV. Mehmet Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi, İktidar, Sınırlar ve Mimari*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014, s. 178.

⁸⁵ Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*, İstanbul, YKY, 2007, s. 208.

⁸⁶ Kocaaslan, a.g.e., s. 184.

P.1. III. Murad Has Odası, iki kat planlı kesit. (Plan: Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, s. 130.)

R. 6. III. Murad Köşk'ün Kitabesi bulunan kapının genel görünümü. (R: Z. Alp.)

III. Murad yatak odasının, kare üzerine oturtulan üç cephesi açık ve iki katlı olup üstü kışlık altı yazlık olan bir plana sahiptir. Sonradan eklemeli olan Topkapı Saray'ının mimarî planı Harem Dairesi'nde de geçerlidir.

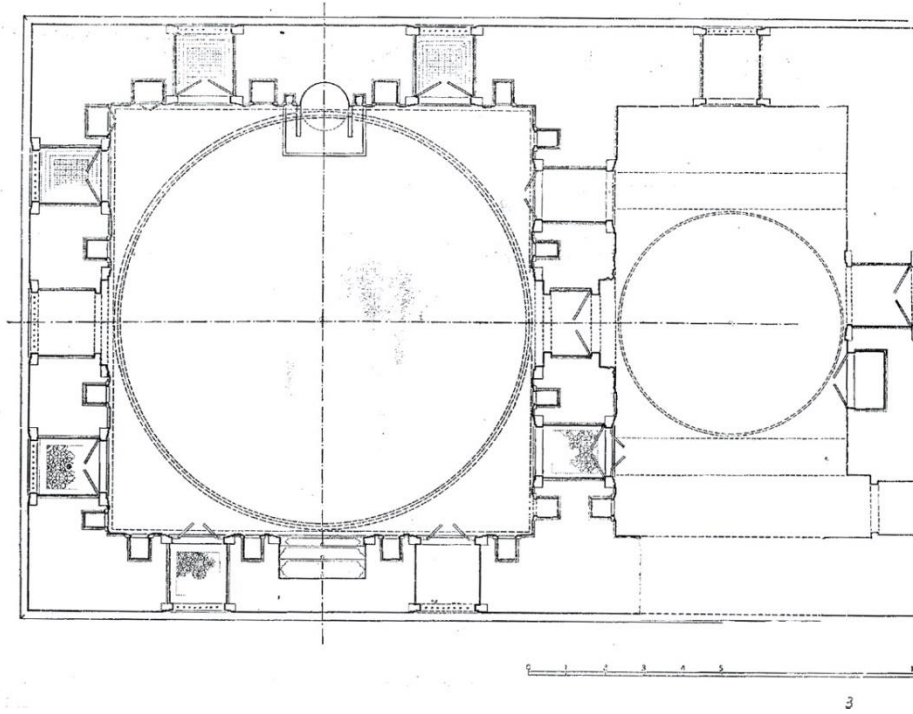
III. Murad'ın isteği üzerine Harem Dairesi genişletilmiş ve kendisine ait oda yapımı için yer belirlenmiştir. Köşk bir bütün olarak avlu ve binaların önünde kurulmuştur. Köşke verilmek istenen özenin gösterilmesi amacıyla, planın bütün uzunluğu dikey olarak çıkıntı şeklinde öne verilmiştir. Bu yüzden bina 23 metre kadar ileriye doğru uzanmış, köşk seviyesinin olağan zeminden yükselişi de 13 metreyi bulmuştur. Bu planın yerleştirme şekline dolaylı köşkün hem iki katlı hem de üç tarafının açık olması halledilmiş ve biri *fevkâni*⁸⁷ diğeri *tahtâni*⁸⁸ olmak üzere üst üste iki kısım meydana gelmiştir. Üst kısım asıl köşk ve kışlık daireyi temsil

⁸⁷ Fevkâni: Arapçada 'üst katı olan, üstteki' anlamına gelir. Mimaride ise tek kattan yüksek yapılar için kullanılır. Bkz. <https://sozluk.gov.tr>

⁸⁸ Tahtâni: Alt kat, alt katla alakalı. Bkz. <https://www.luggat.com/tahtani/1/1>

ederken (Bkz. P. 2.), alt kısım ise eski usule göre yazlık yani *serdap* kısmını oluşturmaktadır (Bkz. P. 3.). Serdap kısmı yani Havuzlu Köşk, Şimşirlik ile Harem Bahçeleri'nin etrafında üç tarafa da hâkim bir şekilde konumlandırılmıştır.⁸⁹

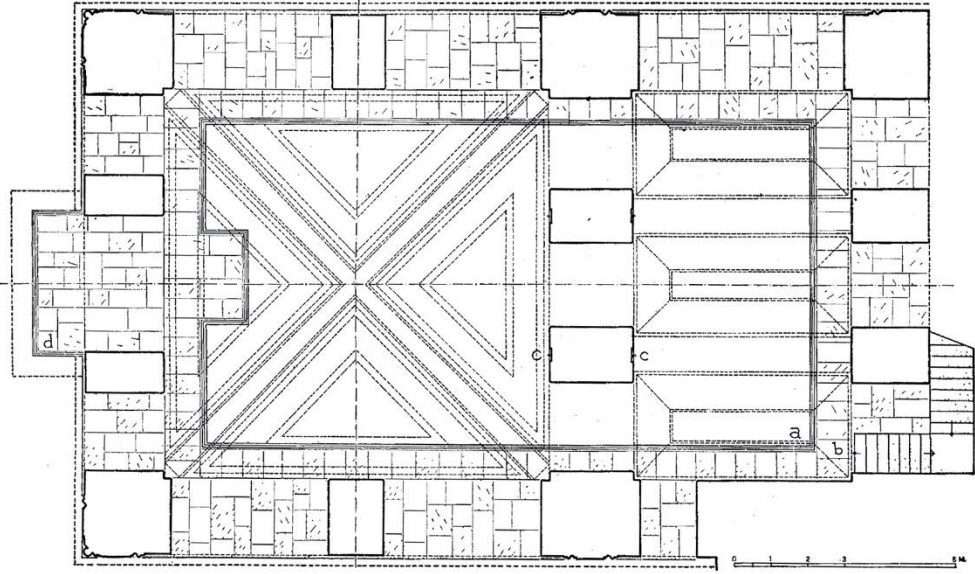
Havuzlu Köşk'ün önünde bir de büyük bir havuz vardır (Bkz. R. 7.). Bu havuzda yüzmenin yaygınlaştığı dönemde şehzâdelere yüzme eğitimi veriliyordu. Köşkün alt katı, büyük ve tek bir eyvandan ibârettir ve üç cephesi çeşitli kemerlerle etrafındaki bahçelere açılır. Eyvan üst kat planını takip ederek bir büyük bir de küçük kısımdan oluşmaktadır. İki kısım iki ayaklı bir kemerlik ile birbirinden ayrılmış bununla beraber havuz her iki kısım altında tek parça olarak yapılmıştır. Tek parçadan oluşan bu iki kısım havuzun ortasında iki ayakla havuzun içinden yükselir. Havuzun etrafındaki geçit yerler bahçe seviyesinden 4-5 metre daha yüksekte tutulmuşken, günümüzde şimşirlik bahçesinin üst seti havuzlu eyvan seviyesine kadar yükseltilmiş bulunmaktadır.⁹⁰

P.2. Sultan Murad Köşkü üst kat planı. (Plan: Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, s. 129.)

⁸⁹ Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Röleve Kürsüsü, 1972, s. 127.

⁹⁰ Eldem, *a.g.e.*, s. 128 ve 129.

P.3. Sultan Murad Köşkü, alt kat planı, Havuzlu köşk planı. a.Havuz b.Yukarıya çıkan merdiven c.Duvar çeşmeleri d. Bahçeye ve havuza bakan balkon tahtlar. (Plan: Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, s. 128.)

R. 7. İç kısım (restorasyonda) Havuzlu Köşk, dış kısım ise büyük havuz. (R: Z. Alp.)

Topkapı Sarayı'nda benzeri olmayan bu yapının süslemeleri de muntazam ve gösterişlidir. Bir padişaha göre odanın m²'si küçük mütevazî olarak sayılsa da, mimarî ve süsleme bakımından oldukça zengindir. III. Murad Köşkü'nün kuzey (Bkz. P. 1. ve P. 4.), güney ve batı olmak üzere üç cephesi açıktı ve bu da eşsiz bir Haliç manzarasına sahip demektir. Daha sonrasında batı ve güney cephesi kapatılmıştır.

I. Ahmed 1608'de kendisi için bir oda yaptırmak istemiştir ve bu oda III. Murad Köşkü'nün batı cephesinin manzarasını kapatacağı anlamına gelmektedir. Sultan Murad'ın odası biçiminde fakat küçük, kubbeli, duvarları soluk renkli mavi ve yeşil ağırlıklı çini ile bezenmiş kare plana sahip bu odaya, III. Murad Köşkü'nden geçilmektedir ve aynı zamanda Hünkâr Sofası'ndan geçilebilen bir kapısı daha vardır. I. Ahmed Odası ya da Adil Köşkü olarak bilinen bu yapının mimarı Sedefkâr Mehmed Ağa'dır.

III. Murad Has Odası'nın doğu cephesini yani taç kapısının olduğu cephedeki pencere kapıya çevrilmiştir. Bu kapıdan Çifte Kasırlar olarak bilinen birbirine bitişik ve geçişli veliaht odalara geçilmektedir.⁹¹ Bu odaların ilki Kubbeli Kasır veya Sultan Osman Kasrı olarak ikincisi ise IV. Mehmed Kasrı olarak bilinmektedir. Yaygın olarak bilinenler ise ilk kasır Şehzâde, ikinci kasır Veliaht Dairesi olarak anılmaktadır.⁹² III. Murad Odası'ndan gizli kapı ile geçilen IV. Mehmed Kasrı'nda kubbe tercih edilmemiş çini panolarla süslenmiştir. IV. Mehmed Kasrı'ndan geçilen Kubbeli ya da II. Osman Kasrı da duvarları çini bezeme ile süslenmiş ve kubbesi kalem işi ile işlenmiş olup, pencerelerin içlerinde ise şirin çeşmeler vardır. Bu çeşme detayı IV. Mehmed Kasrı'nda da mevcuttur ve 17. yüzyılda mimarî alanında sıkça kullanılmıştır. II. Osman Kasrı'na diğer giriş ise *Cinlerin Meşveret Yeri*⁹³ olarak bilinen alanda bir kapıdan yapılmıştır. İç ve dış duvar süslemeleri tamamen çini ile

---

⁹¹ Murat Kocaaslan, *IV. Mehmet Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi, İktidar, Sınırlar ve Mimari*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014, s. 196-200.

⁹² İlber Ortaylı, *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2007, s. 283.

⁹³ "Hava karardıktan sonra cinlerin bu alanda toplanıp yapacakları işleri kararlaştırdıklarını ve gece oradan geçenler olursa cinleri rahatsız edip çarpacaklarına dair bir söylenti yayılmıştır. Aslında buradan şehzadeler odasına geçiş olduğu için cariyelerin şehzadelerle temasını ve irtibatını engellemek için böyle bir söylem çıkarılmış olmalıdır. Bkz. Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 54.

süslenen Çifte Kasırlar'ın şehrin manzarasına ve Gözdeler Taşlığı'na bakan cephesi vardır.

III. Murad Has Odası'nın güney cephesini kapatan oda ise Hünkâr Sofası'dır. IV. Mehmed döneminde yapılan bu salon oldukça büyük ve ihtişamlıdır. Mimar Sinan tarafından yapıldığı kabul edilen bu büyük salonun duvarları çinilerle kaplıyken, III. Osman (ö. 1757) döneminde büyük onarımlara uğramış ve buradaki duvar çinileri kaldırılıp sadece yazılı olan âyetler bırakılmıştır. Salonun süslemesi Avrupa üslûbuna göre yenilenmiştir. Hünkâr Sofası padişahın özel dairesinin merkezi olarak düşünülürse bu Sofadan I. Abdülhamid odasına, Havuzlu taşlık, Hünkâr ve Vâlîde Hamamı'na, Vâlîde Dairesi'ne, Vâlîde Taşlığı'na, I. Ahmed Odası'na, III. Murad Odası'na, III. Ahmed Odası'na, Çeşmeli Sofa'ya ve Şehzâdeler Odası'na buradan geçilebilmektedir.⁹⁴ Günümüzde Hünkâr Sofa'sını ziyaret edenler hâlâ ihtişamından, büyüklüğünden ve süslemelerinden dolayı etkilenmektedir. III. Murad'ın Has Odası döneminde aydınlık ve güzel bir manzaraya sahipken, sonrasında iki cephesi kapatılmış ve son hâlini almıştır.

Osmanlı Devleti'nin 12. padişahı Sultan III. Murad, Topkapı Sarayı'nda mimarî açıdan günümüze kadar gelen ve gelemeyen yenilikler yaptırmış, Harem'i genişletmiş ve bununla beraber yaşam alanını Harem'e taşımıştır. Sultan III. Murad'ın ataları elbette Harem'de vakit geçiriyorlardı fakat yerleşik alanları değildi. İkâmet ettikleri alan üçüncü avlu olmuştur. III. Murad'ın imâr faaliyetlerinden sonra Harem'in genişlemesiyle beraber kendisi için bir oda yaptırmış olması tarihte önemli bir husustu. Çünkü bu vesileyle siyasî kararlar hareme taşınmıştır. Harem yönetimin kalbi olmuştur ve en büyük rolü ise Harem'in kadınları üstlenmiştir. Nurbanu Sultan, *Vâlîde Sultan* ünvanını resmi olarak kullanan ilk kadındır. Seferlere bizzat katılmayan Padişah, siyasî boşlukları hareme başka devletlerden gelen prenseslerin bağlantıları dolduruyordu.⁹⁵

⁹⁴ Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 50.

⁹⁵ Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*, İstanbul, YKY, 2007, s. 214.

P.4. III. Murad Has Odası, Kuzey cephesi dış görünüm. (Plan: Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, s. 131.)

3.1. III. MURAD HAS ODASI'NİN SÜSLEMELERİNİN İNCELENMESİ

III. Murad Has Odası Mimar Sinan tarafından 1578/9 tarihinde yapılan bu oda ilk Hünkâr Odası'dır. Oda'nın tezyinatı 16. yüzyıl sonunda görülen Osmanlı mimarî bezemelerinin en iyi şekilde uygulamalarından biridir.⁹⁶ Harem'de günümüze kadar İznik çinilerinin korunabildiği tek yapıdır.⁹⁷ Muntazam şekilde yerleştirilmiş İznik çinileri ile kaplı olan dört cephe, Âyete'l-Kürsî ve Nisâ Sûresi'nin 57, 58 ve 59. ayetleri kesintisiz olarak çevrilmiştir. Bu yazı kuşakların hattatı tespit edilememiştir. Kubbe ise altın yaldızlı desenlerle işlenmiş ve çinilerle bir bütünlük oluşturmuştur. Kubbenin tam ortasından püsküllü yaldızlı bir top askı sarkar. Odanın kuzey duvarının ortasında sır altı tekniğiyle mavi zemin üzerine erik ya da bahar olarak bilenen çiçeklerle hazırlanmış çini kompozisyonu, altın yaldızlı pirinç ocağın etrafında bordür gibi çevrilmiştir (Bkz. R. 8.).

III. Murad Odası'nın güney cephesi Hünkâr Sofası'na cephe olmuştur. Güney cephesinde üç aşamalı mermer çeşme vardır. Odanın batı cephesinin önüne I. Ahmed için küçük bir köşk yapılmıştır. Doğu cephesinde asıl odaya girilen yerin bir kısmı Çifte Kasırlar yapılmasıyla bekleme Sofa'sının kubbesinin bir kısmı yapılan kasra dahil olmuştur.⁹⁸ III. Murad Has Odası'ndan dört farklı yere çıkılabilir ya da dört farklı yerden III. Murad Has Odası'na giriş yapılabilir diyebiliriz. Oda'da çini bezemesi ağırlıkta olup mermer işlemeciliği, ahşap ve sedef işlemeciliğiyle beraber alçı üzerine yapılan süsleme teknikleri de vardır. Semavî Eyice'nin verdiği bilgiye göre, Odanın temelleri alt katında bulunan havuzlu köşkte bulunan pâyelerin her bir yüzeyindeki lülelerden su akardı. Havuzun tam karşısında yüksek loca şeklinde duvarları çinili bir oda vardır. Burasının padişaha mahsus bir alan olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁹

⁹⁶ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, YEM Yayın, 2007, s. 427.

⁹⁷ Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimarî, Tören ve İktidar*, İstanbul, YKY, 2007, s. 217.

⁹⁸ Necipoğlu, a.g.e., s.220.

⁹⁹ Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 41.

R. 8. III. Murad Has Odası kuzey cephesi genel görünüm. (R: Milli Saraylar)

İslam ve Sanatın ortak bir yerde buluşup tarihsel dönemlere göre kendini geliştiren ve şekillenen süsleme sanatı 16. yüzyılda görsel olarak en zengin dönemini yaşamıştır. Desenlerin üslup zenginliği ile beraber kullanılan renklerin birbirini tamamlamasıyla ortaya göz zevkini dolduracak süslemeler çıkmıştır. Mimar Sinan'ın mimarbaşılığa getirildiği 1550-85 yılları arasında yapıların çini bezeme ihtiyacını Saray Nakkaşhânesi yetişemediği zamanlarda İznik atölyelerinden destek alınmıştır. Bu bağlamda, Saray fermanlarında¹⁰⁰ 16. yüzyıl ikinci yarısından itibaren İznik'e verilen siparişlerin arttığını gösteren belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerde yapıların

¹⁰⁰ BOA. MHM.d 58, sayı: 117, 119. Bu belge için ayr. bkz. Ahmed Refik, "İznik Çinileri", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1932, c. 7, sy:4, s. 39-42.

çinilerle süslenecek alanların Mimar Sinan'ın denetiminde olduğu ve desen tasarımlarının, Saray Nakkaşhânesi'nde hazırlanıp İznik atölyelerinde uygulandığını göstermektedir.¹⁰¹

III. Murad Has Odası'nın çini süslemelerinde ağırlıklı olarak hatâi grubu motifleri taşıyan kompozisyonlar kullanılmıştır. Bu kompozisyonların bordürlerinde kimi zaman rûmi kimi zamanda geçmeler kullanılmıştır. Kapı hizasının üstünden mavi zemin üzerine uygulanan Ayete'l-Kürsî suresi ve Nisa suresinin 57-59. ayetleri celi sülüs yazısıyla tüm cepheyi dönmüştür.

Her cephesinde bulunan kitaplık ya da raf niyetine kullanılan mermerden nişler bulunmaktadır. Bu nişlerin iç yüzeyleri de çini ile kaplıdır. Aynı zamanda III. Murad Odası'ndan dört farklı yere çıkan ahşap kapıların geometrik geçmeli desene sahiptir. Geçiş yerlerinin tavanları malakârî ve ahşap çubuklarla zenginleştirilmiş firuze taş kakmalı, kabartmalı geometrik forma sahiptir. Asıl odaya giriş yeri olan bekleme odasından geçilen kapının ihtişamı ve geçiş alanında iki yan duvarın karşılıklı natüralist üslûpta düzenlenmiş panoların birbirine baktığını görebiliriz. Her cephede üçlü mermer nişler yapılmıştır. Bu nişler raf olarak kullanılmış ve yüzeyleri çinilerle kaplanmıştır.

Güney cephesinde yani Hünkâr Sofası'na birleşik olan duvarda içeri doğru oyulmuş mermer çeşmenin biri ayna taşında, diğer ikisi yalakların cephesinde olmak üzere üç musluğu vardır ki bu mermer çeşmelerin suları birine akmak için yalak taşları yer yer delik olsa da her musluğun suyu başkadır. Çok büyük olan ayna taşının üzerine mavi renk çini ile mozaik kaplanmış ve zarif bir görünüm sağlayan vazo içerisinde natüralist üslûpta çiçekler işlenmiştir.¹⁰²

Kuzey cephesinde pirinç ocağın yerini belli etmek için etrafına çerçeve gibi düşünülmüş mavi zemin üzerine bahar çiçekler ile beraber lalelerin olduğu natüralist üslûpta uygulanan bu kompozisyon, etrafındaki girintili geçmelerle beraber âdetâ bir tablo gibi görünmektedir. Ocağın her iki köşesine konumlandırılan altın yaldız ile boyanmış oyma işçiliği olan dört ayaklı birer taht yeri vardır (Bkz. R. 8.). Doğu

¹⁰¹ Sitare Turan Bakır, 'Osmanlı Sanatında Bir Zirve, İznik Çinileri ve Seramik', *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 287.

¹⁰² Sedat Hakkı Eldem, Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma*, s. 44.

cephesinde Sultan III. Murad'ın yatak odasına asıl giriş yeri bulunmaktadır ve taç kapının her iki tarafında gömme gizli kapı vardır. Bunlardan biri Çifte Kasırlar'a geçiş sağlarken, diğeri ise bekleme sofasına çıkmaktadır. Batı cephesinde I. Ahmed Odası'na geçilecek kapı vardır. Her cephede bulunan üst kısımda ki pencereler iki kat camlı olup rengârenk parçalarıyla odaya farklı bir ışık katmaktadır (Bkz. R. 9.). Odanın kubbe kısmına doğru baktığımızda altın ve bordo renk ağırlıklı rûmî kompozisyonu kullanılmıştır (Bkz. R. 10.). Odada bulunan kitâbeler, çini bezemeleriyle beraber Lokman'ın anlatısı da göz önüne alındığında padişahın kendisi için son derece ihtişamlı yeni yatak odası yaptırıldığı görülmektedir. Sultan III. Murad'ın Harem'de yaşama tercihinden dolayı Harem Dairesi'ne yeni bir boyut kazandırmıştır. Çünkü kendisinden önceki padişahların hiçbiri Harem'de böyle bir oda yaptırmamıştır.¹⁰³ Mimar Sinan'ın mimarî alanındaki başarısı kubbe-mekân ilişkisini akılcı bir biçimde uygulamak ve oluşturulan mimariye göre uygun çini bezemelerini belirlemektir.¹⁰⁴ III. Murad Köşkü'nü cephelere ayırarak inceleyelim.

R. 9. III. Murad Has Odası Doğu Cephesi. (R: Z. Alp.)

¹⁰³ Murat Kocaaslan, *IV. Mehmet Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi, İktidar, Sınırlar ve Mimari*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 188.

¹⁰⁴ Selçuk Mülâyim, "Sinan ve Çağı", *Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri*, Kayseri Belediye ve Özel İdare Birliği Yayınları, Kayseri, 1987, s. 143.

R. 10. III. Murad Has Odası iç kubbe görünüm. (R: Salih Gülen, Bilinmeyen Yönleriyle Topkapı Sarayı, s. 230.)

3.1.1. Doğu Cephesi

R. 9. III. Murad Has Odası Doğu Cephesi. (R: Z. Alp.)

III. Murad Köşk'ün asıl giriş kapısı doğu cephesinde olup, buraya da bekleme sofasından girilmektedir (Bkz. R. 9.). Beyaz büyük mermerden oluşmuş Taç kapı üzerinde yazı ve süslemeler yer almıştır (Bkz. R. 6.). Beyaz mermer girişin en üst kısmında dantel ucu gibi işlenmiş rûmî bir kompozisyon görülmektedir (Bkz. R. 11.). Aynalık kısmında mukarnas ve yazı detayı vardır. Kapının her iki yanında görülen yeşil ve beyaz renkten oluşan menevişli sütunlar hareketlidir (Bkz. R. 6.). Kapının üzerindeki yazılan kitâbede köşkün inşâ tarihi düşülmüştür: (Bkz. R. 12. R. 6.)

Emr idüb Hazret-i Sultan Murad-ı âdil
Yapdılar yümnile bu kasr-ı şerif oldı temâm
Hâkı anber, yılı can-perver ü âb-ı kevser,
Yeridir cennete teşbih olunsa bu makâm
Şemsedir şems-i cihân-tâb kevâkib gül mîh
Yaraşur mâh-ı şeb üfürse olur ânâ câm
Hâtif'i gayb duâyile didi tarihin
Şâh-ı devrâna mübârek ola bu oda müdâm sene 986/1578-79¹⁰⁵

¹⁰⁵ ‘‘Sultan Murad-ı âdil hazretleri emredip
Yaptılar, bereketle bu köşk oldu tamam
Yeri anber, yeli canperver (ruh okşayan), suyu Kevser
Yeridir cennete benzetilse bu makam

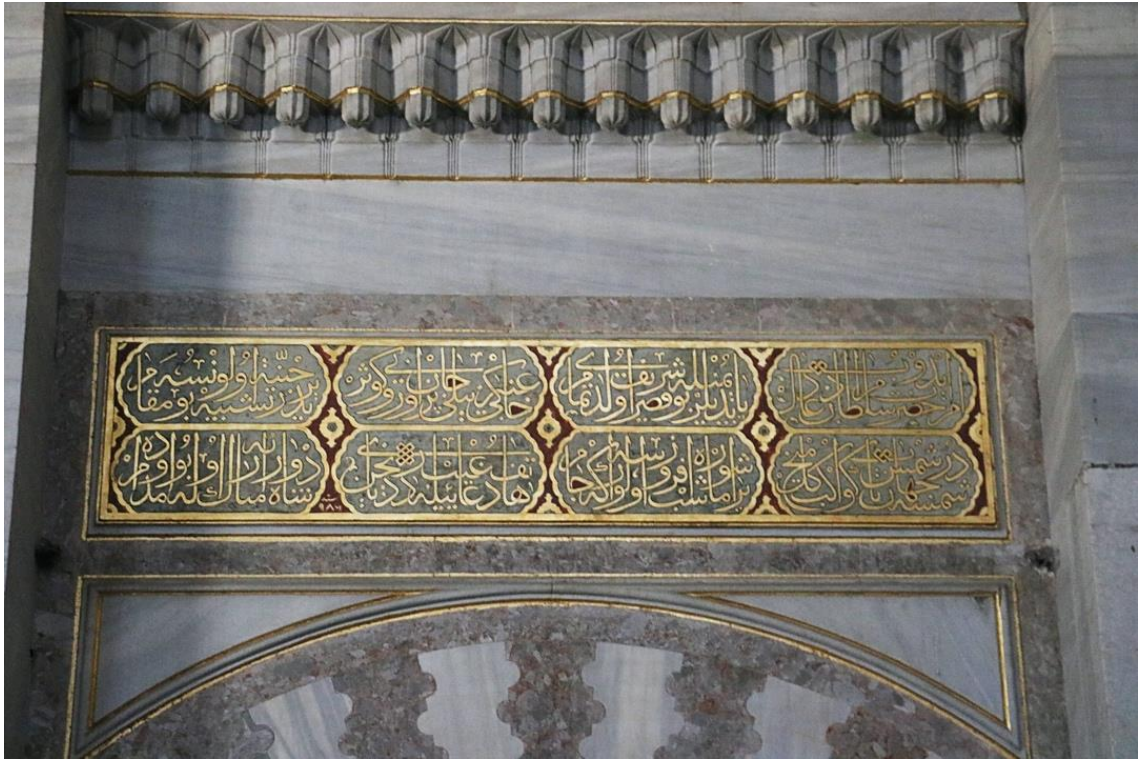
R. 6. III. Murad Köşk'ün Kitabesi bulunan kapının genel görünümü. (R: Z. Alp.)

Cihanı aydımlatan güneş şemsesidir, yıldızlar gül mih
Yaraşır mehtap üfürse olur ona cam
Gizli bir ses dua ile dedi târihin
Şâh-ı devrane mübârek olsun hep bu odada kalmak.” Bkz. Kocaaslan, a.g.e., s. 184.

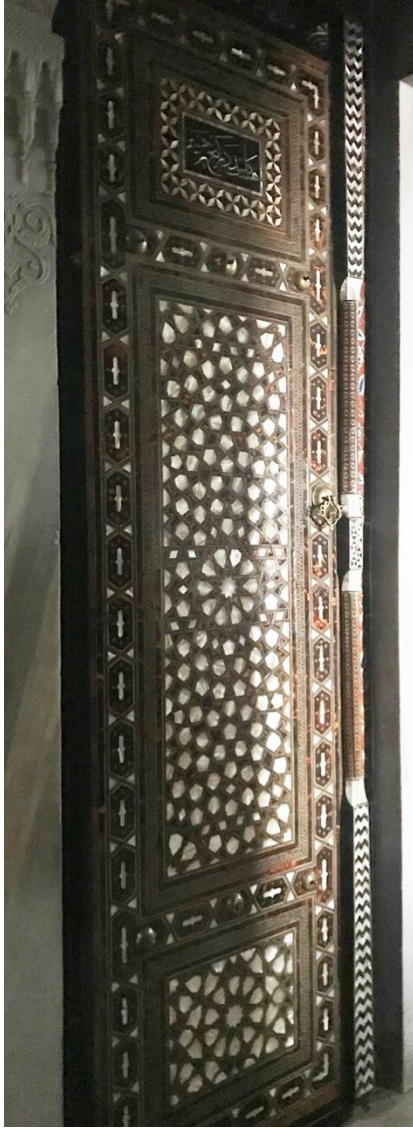

R. 11. Taç Kapıdaki Rûmî kompozisyon. (R: Z. Alp.)

R. 12. Taç kapıdaki Kitâbe'nin yakından görünümü. (R: Z. Alp.)

Sedef kakma ile süslenmiş güzel bir kapı sizi karşılamaktadır (Bkz. R. 13. R. 14.). Bu kapının üzerinde Allah lafızları yazmaktadır (Bkz. R. 15. R. 16.). Bu kapıdan girerken geçiş bölümünde sağ (Bkz. R. 17. Ç.1) ve sol (Bkz. R. 18. Ç. 2.) olmak üzere karşılıklı olarak mavi zemin üzerine işlenmiş yarı stilize edilmiş motifler ile panolar mevcuttur. Bu iki panonun çevresinin L formunda çevreleyen kırmızı zeminli bordür deseni vardır. (Bkz. R. 17. R. 18.) Panoların renklerinin canlılığı ve kompozisyonu içeriye doğru eşlik etmektedir.

R. 13. Taç Kapı girişi kapının sol kanadı. (Alp.)

R. 14. Taç Kapı girişi kapının sağ kanadı. (R: Z.

R. 15. Taç Kapı girişi kapının sağ kanat üzerindeki yazılar. (R: Z. Alp.)

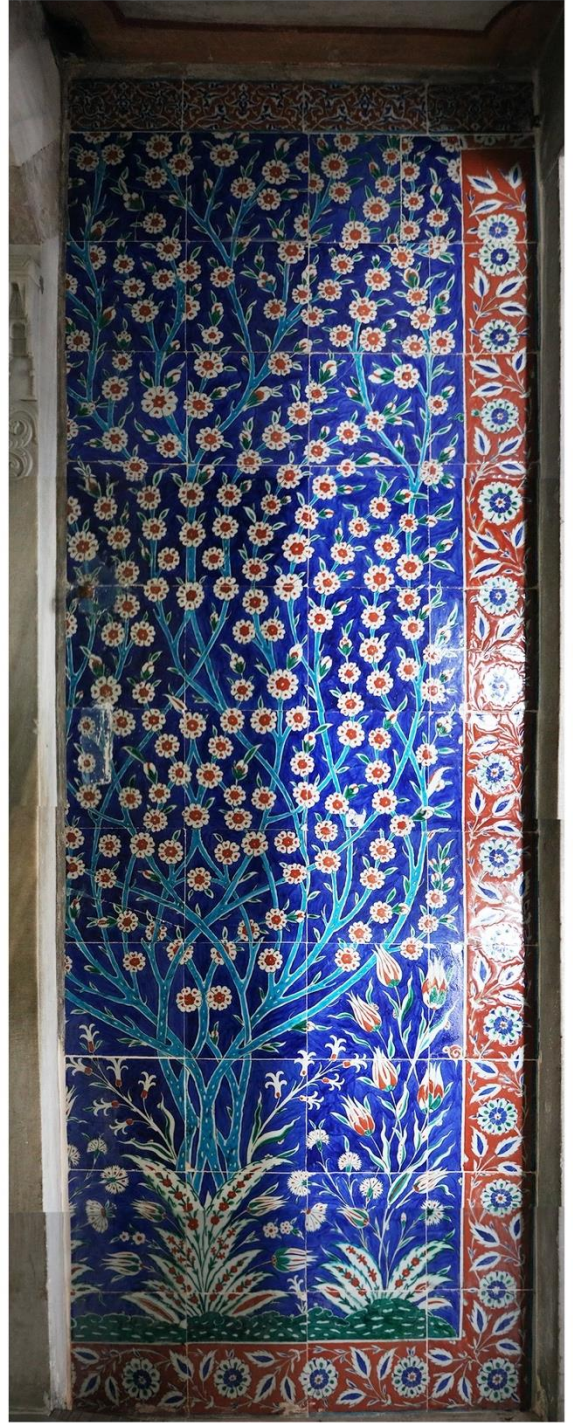

R. 16. Taç Kapı Girişi Kapının sol kanat üzerindeki yazılar. (R: Z. Alp.)

R. 17. Taç Kapı girişinde sağ taraftaki bahar dalı pano. (R: Z. Alp.)

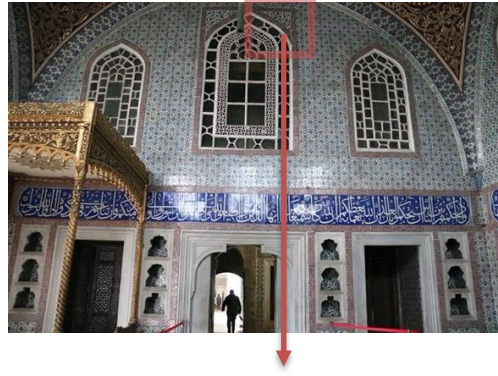
Ç.1. Taç Kapı girişinde sağ taraftaki bahar dalı pano çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Ç. 2. Taç Kapı girişinde sol taraftaki bahar dalı pano çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 18. Taç Kapı girişinde sol taraftaki bahar dalı pano. (R: Z. Alp.)

III. Murad Has Oda'sının iç cephelerine baktığımızda duvarı ortadan yatay şekilde bölen yazı, odayı süsleme bakımından üst kısım ve alt kısım olarak ayırmıştır (Bkz. R. 9.). Üst kısımdaki çinilerle beraber iki tarafta küçük ortada büyük olmak üzere çift katlı ve renkli camlardan oluşmuş üç pencere vardır. Ortada yer alan büyük pencerenin etrafında, hurde rûmî ve hatâî grubu çiçeklerle birlikte simetrik hazırlanmış kompozisyonu taşıyan bir alınlık görmekteyiz (Bkz. R. 19. R. 20. Ç. 3.). Pencerelelerin etrafını çevreleyen dikdörtgen bordür şeklinde sır altı tekniğiyle kırmızı zemin üzerine iki taraftan ulama olarak hazırlanmış rûmî kompozisyonu vardır (Bkz. R. 21. Ç. 4.). Bu bordür deseni yazı kuşağı ve niş gibi birçok bölümün etrafını süslemiştir.

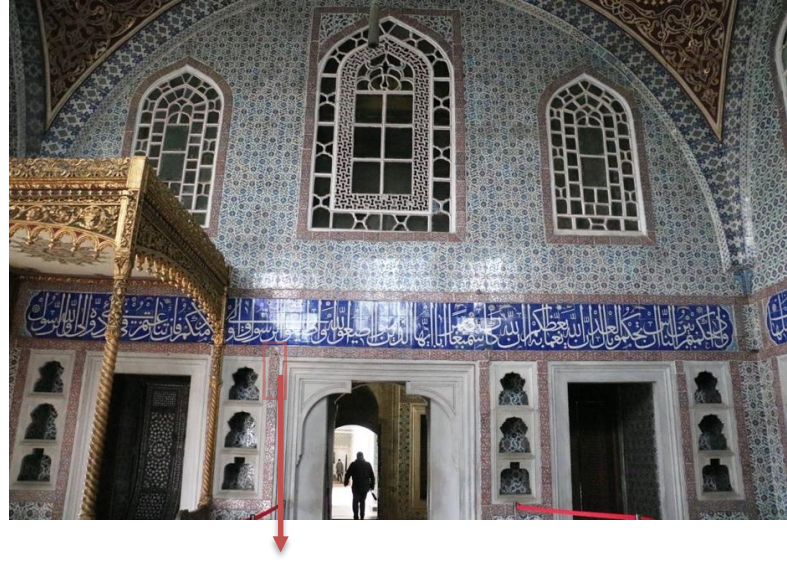
R. 19. Pencere alınlık, giriş ve duvar çini bezemeleri. (R: Z. Alp.)

r. 20. pencere alnlık çevresindeki Rûmî ve Hatâî kompozisyonu. (R: Z. Alp.)

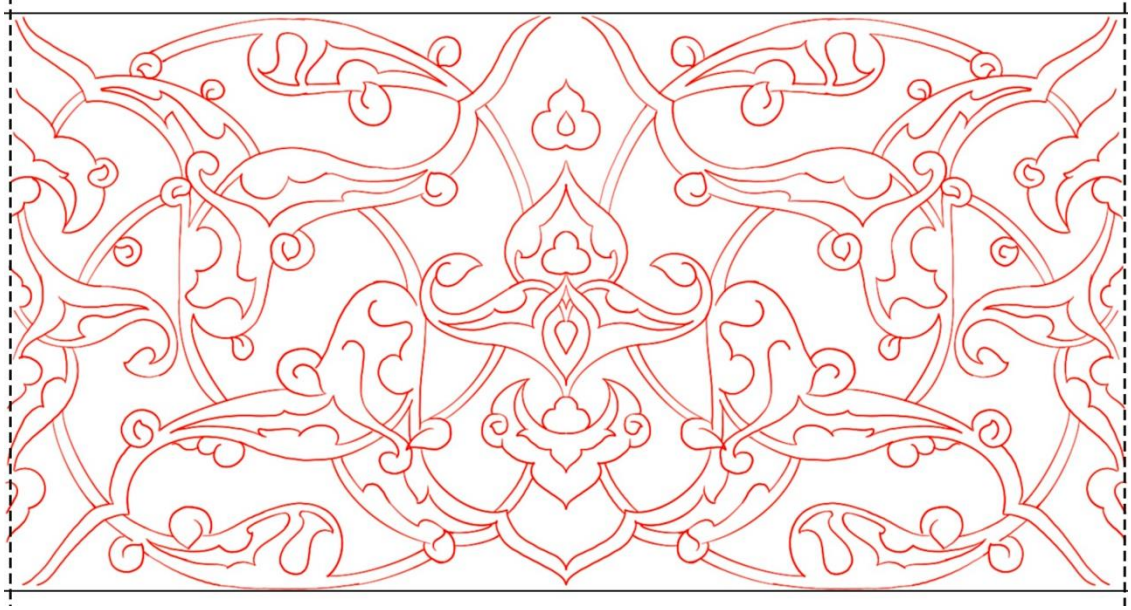

Ç. 3. Pencere alnlık çevresindeki Rûmî ve Hatâî kompozisyon çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 21. III. Murad Has Odasında kullanılan çerçeve Rûmî bordür.

(R: Z. Alp.)

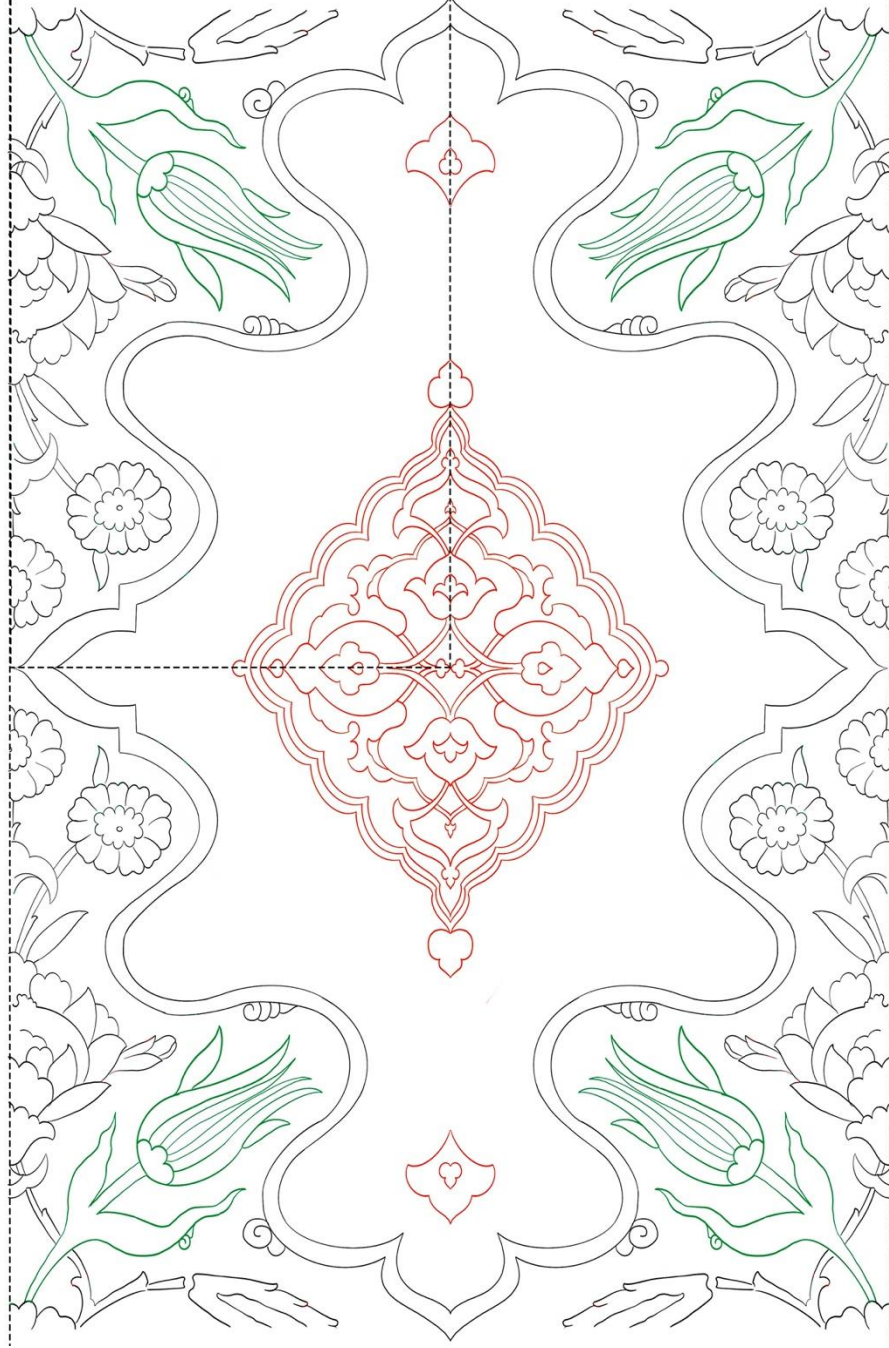

Ç. 4. III. Murad Has Odasında kullanılan çerçeve Rûmî bordür. (Ç: Z. Alp.)

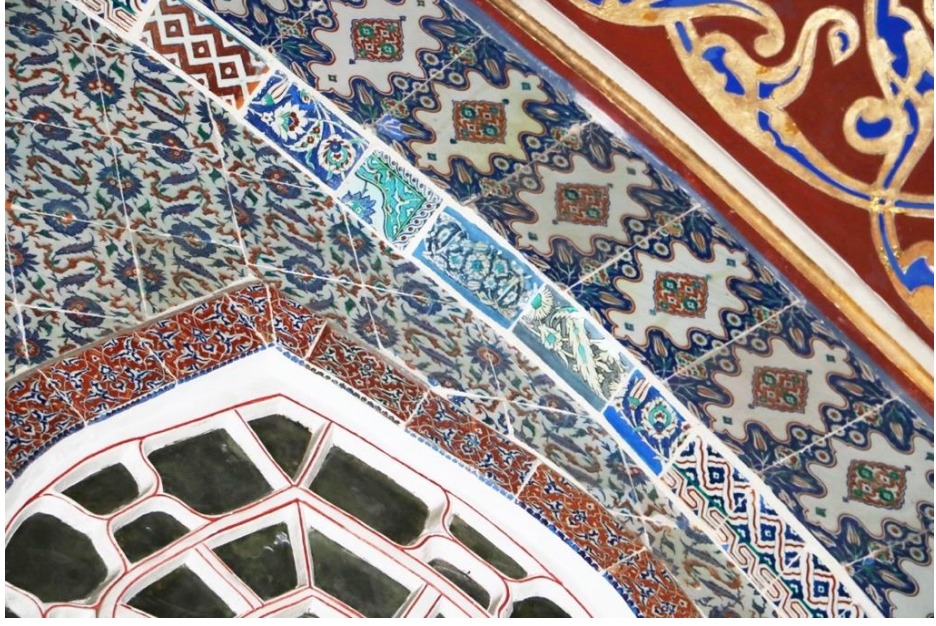
Cephenin daha üst kısmına bakarsak yarım daire şeklinde olan kubbe ile duvar arasında bağlantı sağlayan kemer göze çarpmaktadır. Rûmî ve yarı stilize motiflerin de kullanıldığı desenin kendi içinde dörtte bir simetri kompozisyon oluşturulmuştur (Bkz. R. 22. Ç. 5.). Kemerin eteğinde geçmeler kullanılmış bazı yerlerinde ise yama olarak kullanılan hatâi grubundaki motiflerle doldurulmuştur (Bkz. R. 23. Ç. 6.).

R. 22. Dikdörtgen kemer deseni. (R: Z. Alp.)

Ç. 5. Dikdörtgen kemer desen çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 23. Dikdörtgen kirişler ve bordür olarak yapılan yama çiniler. (R: Z. Alp.)

Ç. 6. Dikdörtgen kirişlere yapılan yama çiniler. (En üstten sırayla.) (Ç: Z. Alp.)

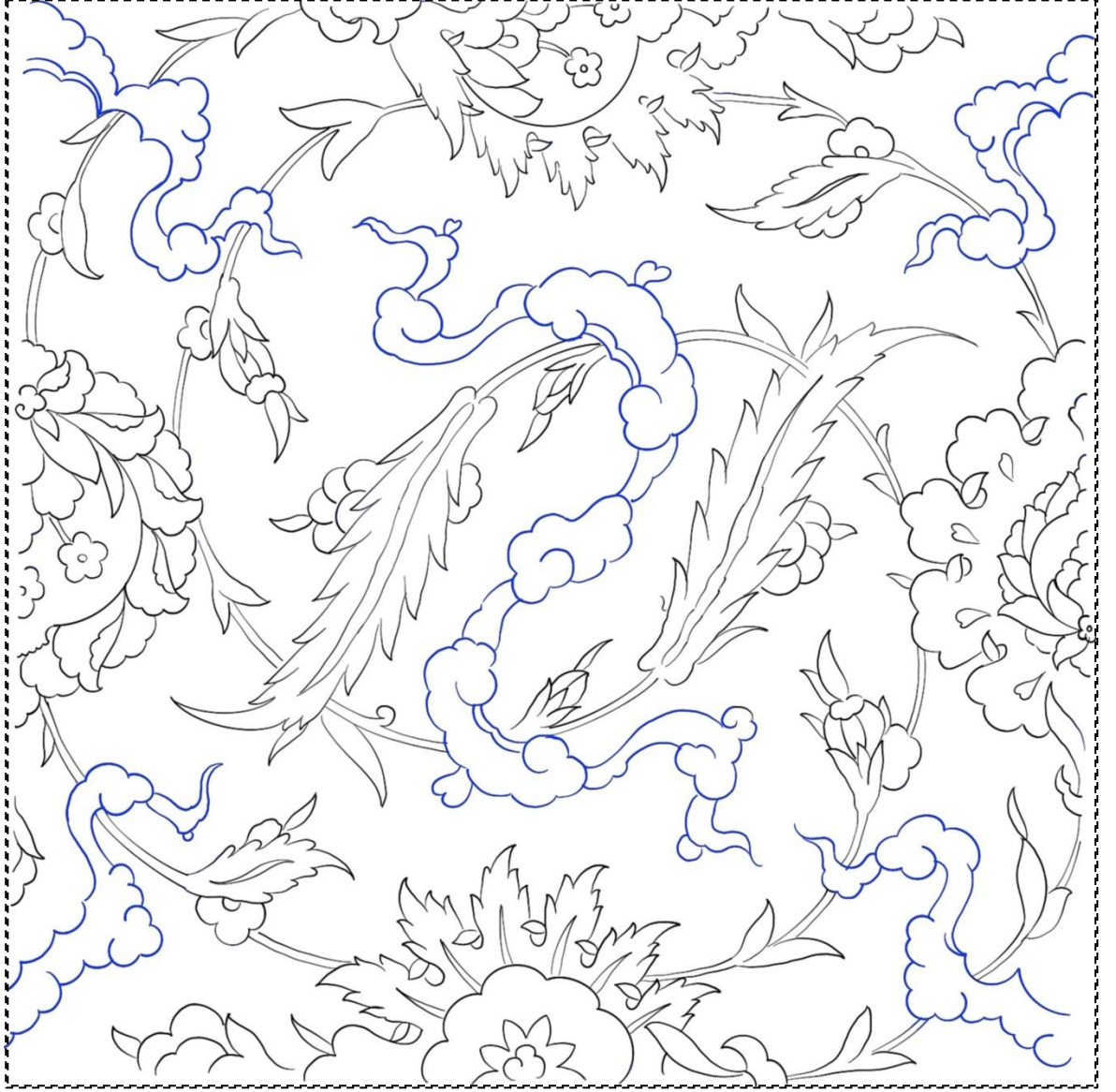
Doğu cephesinde geri kalan boşlukları dört bir tarafından ulama olarak tasarlanmış çini karolarla kaplanmıştır (Bkz. R. 24.). Bu çini karo deseninde helezon iskeletine, hatâi grubundaki motifler ve S şeklinde bulutlar vardır (Bkz. R. 25. Ç. 7.). Sır altı tekniğiyle yapılmıştır.

R. 24. Doğu Cephesi Duvar Bezemeleri Genel Görünüm. (R: Z. Alp.)

R. 25. III. Murad Has Odası Doğu Cephesini kaplayan ulama karo. (R: Z. Alp.)

Ç. 7. III. Murad Has Odası Doğu Cephesini kaplayan ulama desenin çizimi. (Ç: Z. Alp.)

III. Murad Has Odası'nın cephelerini yatay şekilde bölen büyük bir ölçek ile mavi zemin üzerine yazılmış yazı kuşağı vardır. Doğu cephesine denk gelen yazı ise Nisa suresi 58. âyetin son kısmı ve 59. Âyetin ilk yarısı yazmaktadır.

58. âyet meali: “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.”

59. âyet meali: “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü'l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.”

Bu cephede celî sülüs ile yazılmıştır (Bkz. R. 9. R. 26.). Yazı kuşağının alt ve üst çerçevesinde bahsettiğimiz (Bkz. R. 21. Ç.4.) kırmızı zeminli iki taraftan ulama ile tasarlanmış rûmî bordür vardır. Yazı kuşağının içerisinde bazı yerlerde hatâi grubundan çiçekler ile süslenmiş küçük motifler görülmektedir (Bkz. Ç. 8.). Yazı kuşaklar köşebentlerle çevrelenmiştir. Köşebentlerin deseni rumî motifle oluşturulmuştur (Bkz. R. 27. Ç. 9.).

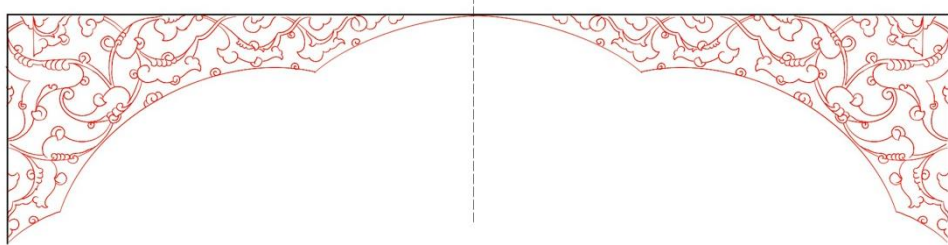
R. 26. III. Murad Has Odası'nın Doğu Cephesinde bulunan kuşak yazı. (R: Z. Alp.)

Ç. 8. Doğu Cephesi Hat kuşağının içerisindeki süslemelerin çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 27. Köşebent süslemeleri. (R: Z. Alp.)

Ç. 9. Köşebent süslemeleri çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Yazı kuşağının aşağısına doğru baktığımızda taç kapının iki yanına dikdörtgen formda yapılmış dolap gibi gözüken ahşap kapılar vardır. Önceden pencere olan sol taraftaki alan, Çifte Kasırlar'ın Harem yapısına eklenmesiyle Kasır'a geçiş sağlayan gizli bir kapıya dönüştürülmüştür (Bkz. R. 28.). Sağ tarafta ise dolap görünümlü ahşap kapı aslında bekleme sofasına çıkan diğer bir gizli kapıdır (Bkz. R. 29.). Her iki kapının da geçiş alanlarının duvarları çini ile süslenmiştir (Bkz. Ç. 4. Ç. 3.). Düz tavan görünüm yerine alçı rölyef tekniğiyle geometrik desen kullanılmıştır (Bkz. R. 30. R. 31.).

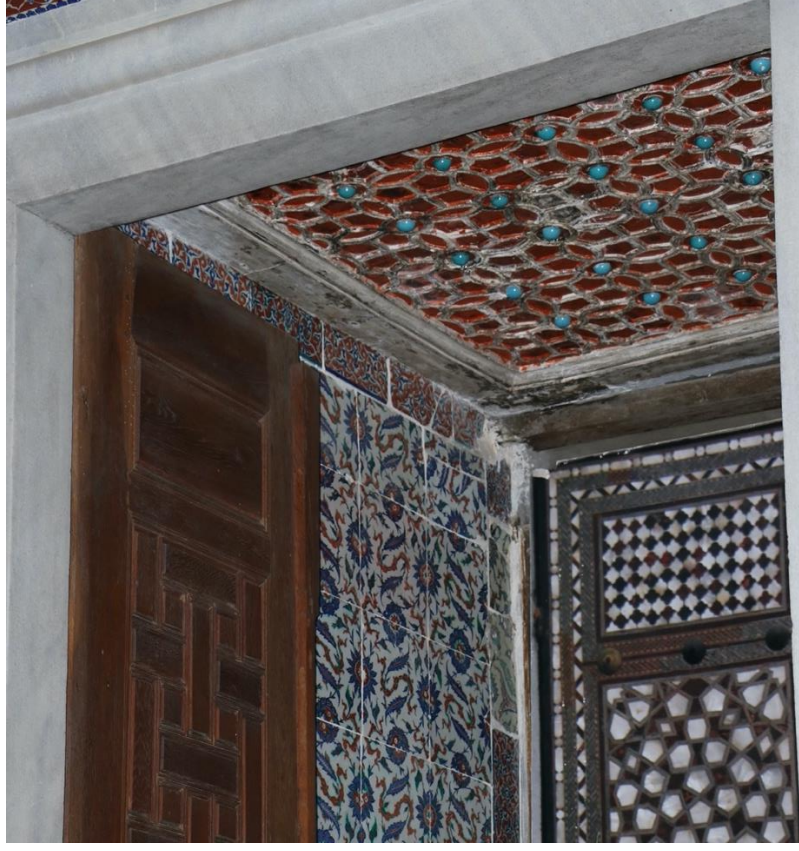
R. 28. Çifte Kasırlar'a çıkan sol kapı.

(R: Z. Alp.)

R. 29. Bekleme Sofa'sına çıkan sağ kapı.

(R: Z. Alp.)

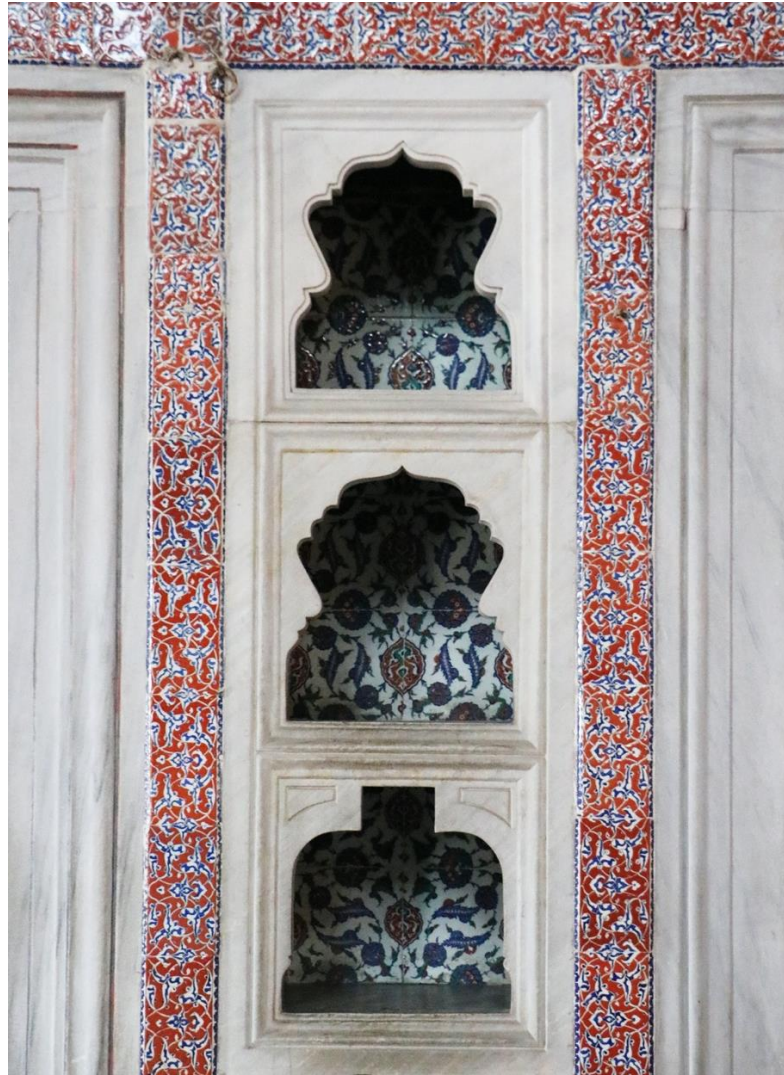

R. 30. Çifte Kasırlar'a çıkan sol kapının geçiş alanındaki tavan ve duvar süslemeleri. (R: Z. Alp.)

R. 31. Bekleme Sofa'sına çıkan sağ kapının geçiş alanındaki tavan ve duvar süslemeleri. (R: Z. Alp.)

Kapının iki yanında geometrik üç farklı formda üst üste üçlü gömme raf görülmektedir (Bkz. R. 32.). Bu raflara günümüz ifadesiyle *niş* de diyebiliriz. Rafların iç kısımları çini ile kaplanmıştır (Bkz. R. 33.). Dört tarafından simetri olan hatâi grubu çiçekler ile şemse formun içerisine tasarlanan rûmî motifiyle kombin edilen kompozisyon sırt altı tekniğiyle uygulanmıştır (Bkz. R. 34. Ç. 10.). Diğer niş içi süslemelerinde de yer almaktadır.

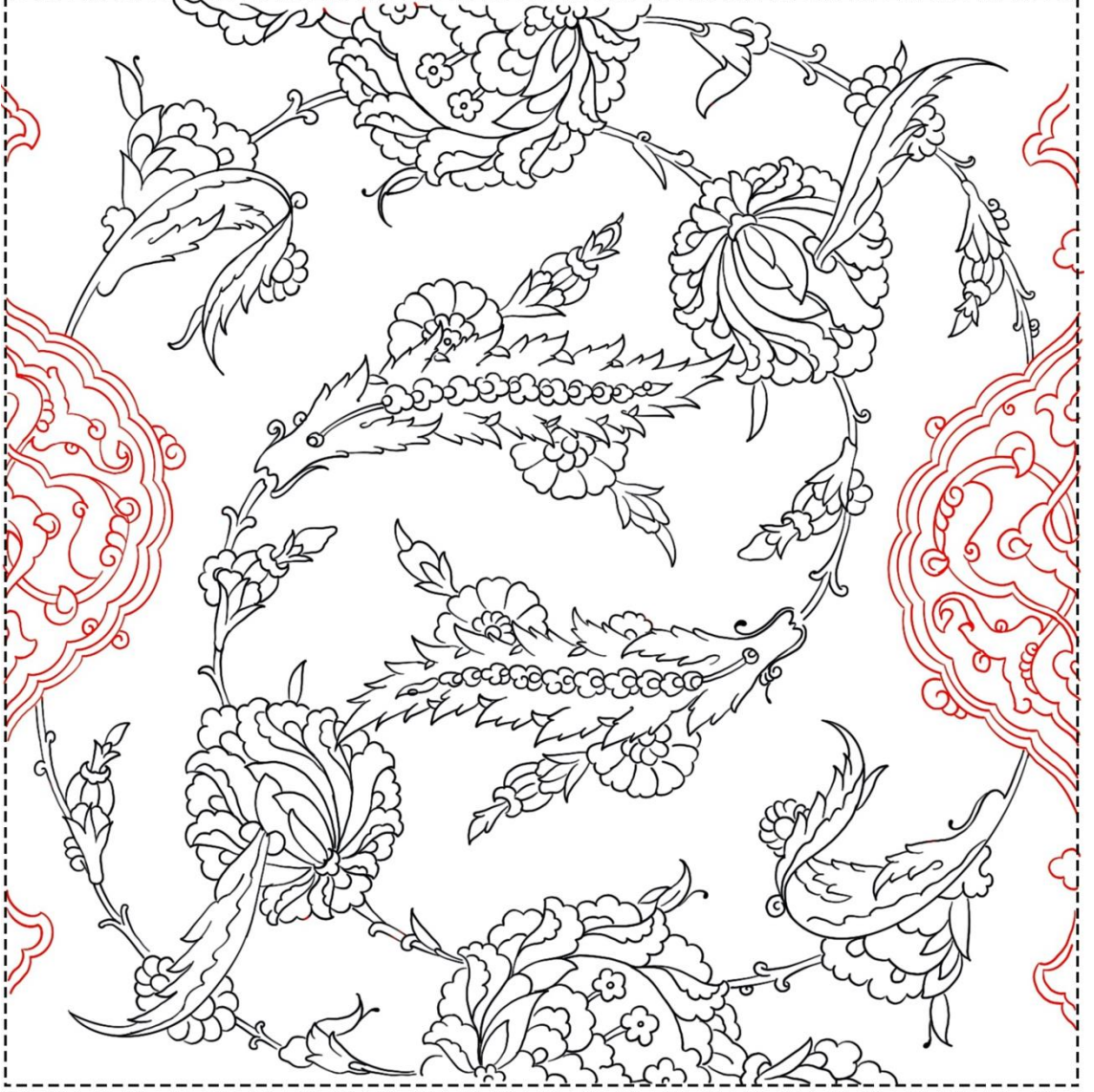
R. 32. Üst üste üçlü niş. (R: Z. Alp.)

R. 33. Niş içi görünüm. (R: Z. Alp.)

R. 34. Niş içi çini karo süslemesi. (R: Z. Alp.)

Ç. 10. Niş içi çini karo süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

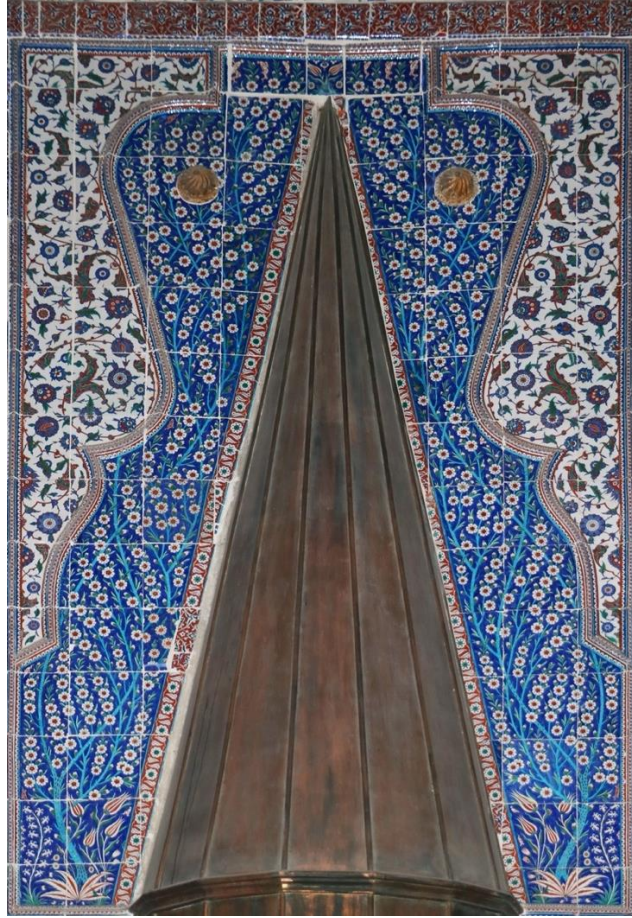
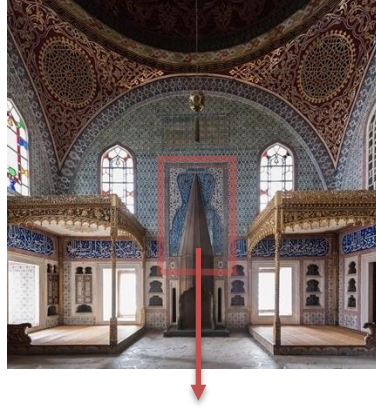
3.1.2. Kuzey Cephesi

Kuzey cephesi, iki taht alanı ve ortasında bulunan altın yıldızlı pirinç bir ocak ile III. Murad Has Odası'nın odak noktasıdır. Aynı zamanda bu cephede bulunan ikisi üstte ikisi altta olmak üzere dört adet cam vardır. Bu camlar odanın doğal ışık kaynağını sağlamaktadır (Bkz. R. 8.).

R. 8. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesi genel görünüm. (R: Milli Saraylar)

Kuzey cephesinin merkezi olan altın yıldızlı pirinç ocağının etrafına $\frac{1}{2}$ simetri ekseninde dikdörtgen şeklinde çerçeve gibi düşünülmüş alanın içine mavi zemin üzerine bahar çiçekleri ve lâle motifi kullanılmıştır. Bu mavi alanın etrafına ise hatâi grubu çiçekler ile rûmî motifleriyle bir kompozisyon oluşturulmuştur. İki desen arasında üç boyutlu geometrik geçmeler vardır (Bkz. R. 35. Ç. 11.).

R. 35. III. Murad Has Odası'nda ki Pirinç Ocağı etrafındaki çini süslemeler. (R: Z. Alp.)

Ç. 11. III. Murad Has Odası'nda Piriç Ocağın etrafındaki çini süslemelerin çizimi. (Ç: Z. Alp.)

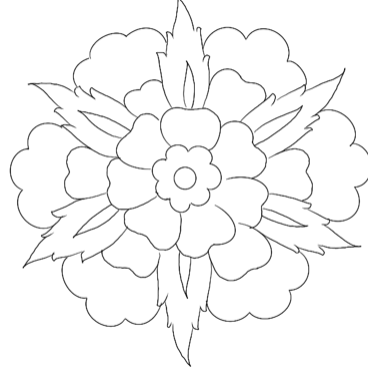
Ocağın her iki tarafında mavi zemin üzerine yazılmış yazı kuşakları vardır. Ocağın sağ tarafı yazının başlangıcı sol tarafı ise yazının bittiği kısımdır. Yazının başlangıcı Bakara suresinin 255. ayeti Ayete'l-Kürsî olarak bilinen ayetin başı yazmaktadır (Bkz. R. 36. Ç. 12.).

Ayete'l-Kürsî meali: “Allah, O’ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaet edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür.”

Yazı kuşağının içerisinde hatâi grubundan penç motifi kullanılmıştır.

R. 36. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağın sağ tarafındaki yazı. (Yazı Başlangıcı) (R: Z. Alp.)

Ç. 12. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağın sağ tarafındaki yazıda bulunan süsleme. (Ç: Z. Alp.)

Ocağın sol tarafında ki kuşakta ise Nisa suresinin 59. ayetin son kısmı yazmaktadır.

59. âyet meali: “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü’l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah’a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.”

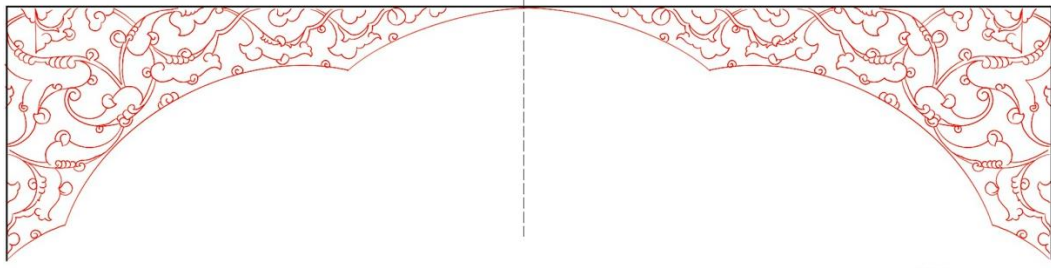
En sonunda ise “Sadaka Allahu Elcelil Elcebbar” yazmaktadır (Bkz. R. 37. Ç. 13.). Yazı kuşağının içerisinde hatâi grubundan penç motifi ve yapraklar kullanılmıştır. Yazı kuşakların başında ve sonunda bulunan köşebentler kırmızı zemin üzerin beyaz rûmî kompozisyonu hazırlanmıştır. (Bkz. Ç. 9.) Bir önceki Doğu Cephe’inde bahsi geçen kırmızı zemin üzerine iki taraftan ulama ile hazırlanmış rûmî bordür bu cephede de yazı kuşağının çevresinde olduğu gibi diğer süslemelerin etrafında görülmektedir (Bkz. R. 21. Ç. 4.).

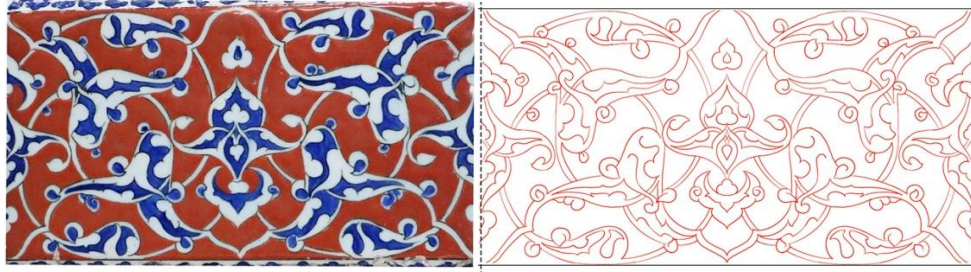
R. 37. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağın sol tarafındaki yazı. (Yazı Bitişi) (R: Z. Alp.)

Ç. 13. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağın sol tarafındaki yazıda bulunan Motifler (Ç: Z. Alp.)

Ç. 9. Köşebent süslemeleri çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 21. III. Murad Has Odası'nda kullanılan çerçeve Rûmî bordür. (R: Z. Alp.)

Ç. 4. III. Murad Has Odası'nda kullanılan Rûmî bordür. (Ç: Z. Alp.)

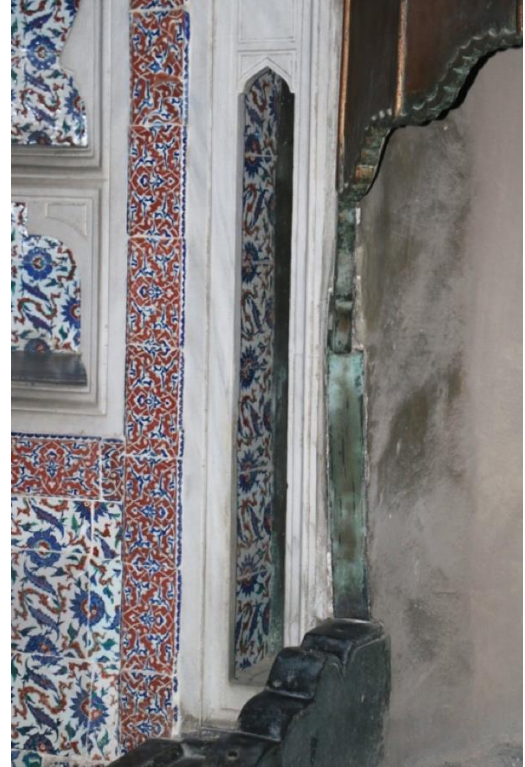
Ocağın sağ ve sol tarafında olmak üzere dar ve uzun iki tane niş vardır (Bkz. R. 38.). Bu nişler muhtemelen ateş yakmak için kullanılan maşa takımlarının konulduğu yerdir. Nişlerin yüzeyleri de çini karo ile bezenmiştir (Bkz. R. 39 ve R. 40.). Dar ve uzun nişlerin hemen üstünde ikili çini karo görülmektedir. Bu çini karo deseni şemse formunda alan oluşturulmuş ortası kırmızı zemin boya ile rûmî motifleriyle desenin tam ortasına hazırlanmıştır. Kenarları mavi zemin üzerine yarı stilize edilmiş çiçekler ile köşe alanlar meydana gelmiştir (Bkz. R. 41. Ç. 14.). Desenin etrafında kırmızı zeminli rûmî bordür çinisi görülmektedir (Bkz. R. 41. R. 21. Ç. 4.).

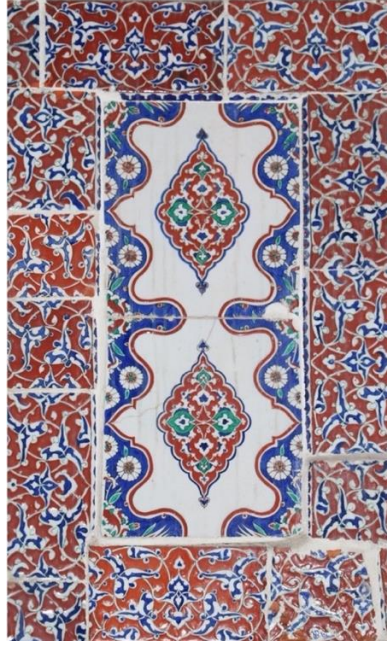
R. 38. III. Murad Odası Kuzey Cephesi Pirinç Ocak ve nişler. (Yazı Bitişi) (R: Z. Alp.)

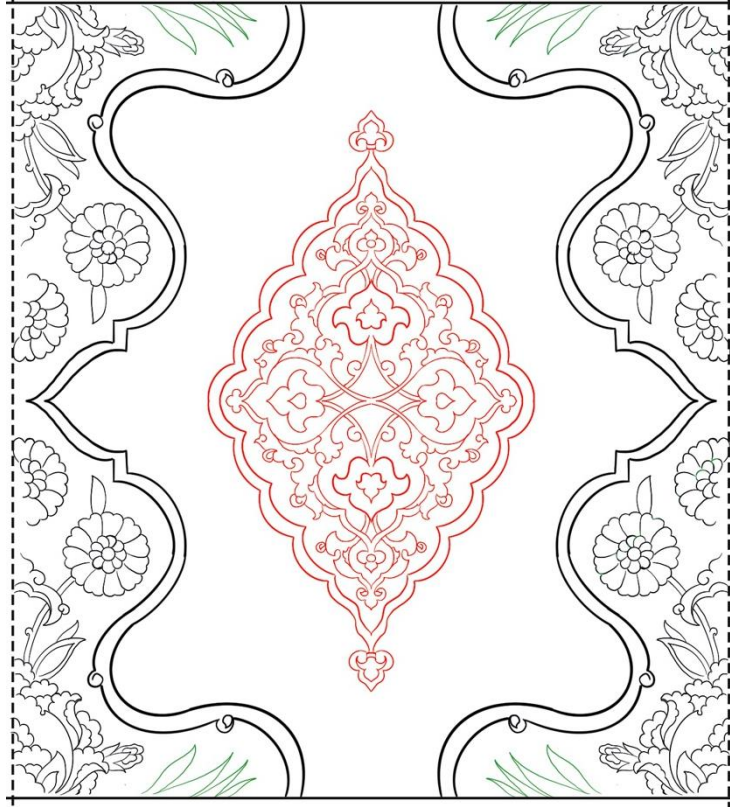
R. 39. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağın sağ tarafındaki niş. (R: Z. Alp.)

R. 40. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağın sol tarafındaki niş. (R: Z. Alp.)

R. 41. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağı'nın sol ve sağ tarafında bulunan niş üstü süsleme. (R: Z. Alp.)

Ç. 14. III. Murad Has Odası Pirinç Ocağı'nın sol ve sağ tarafında bulunan niş üstü süsleme. (Ç: Z. Alp.)

Her cephede bulunan mermer nişler bu cephede de ocağın sağında ve solunda olmak üzere üst üste üçlü nişler ile toplam dokuz niş vardır. Mermerden yapılmış geometrik başlık süslemesiyle nişlerin iç yüzeyleri de çini karo ile kaplanmıştır. Mermer nişlerin en alt kısmında duvar süslemesinde kullanılan karo deseni niş iç yüzeyde kullanılan desen ile aynıdır (Bkz. R. 42. Ç. 7.). Bu desen aynı zamanda pencere iç yüzeylerinde de görülmektedir (Bkz. R. 43. Ç. 7.). III. Murad Has Odası'nı aydınlatan çıkıntılı pencere alanlarının kenar duvarları çini ile kaplanmış tavanı ise alçı rölyef tekniği ile geometrik süslemeler ile kaplanmıştır (Bkz. R. 44.). Ocağın sol tarafında kalan pencerenin mermer yüzeyinde küçük bir detay vardır. Bu detay, mermere oyulmuş çiçek motifidir. Sadece burada bulunan bu desen karşılıklı olarak iki adettir (Bkz. R. 45. R. 46.).

R. 42. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan üçlü niş. (R: Z. Alp.)

Ç.7. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan üçlü niş. (Ç: Z. Alp.)

R. 43. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan pencere iç duvar. (R. Z. Alp.)

R. 44. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan pencere iç tavan. (R. Z. Alp.)

R. 45. III. Murad Has Odası'nda bulunan ocağın sol tarafındaki pencere. (R. Z. Alp.)

R. 46. III. Murad Has Odası'nda bulunan ocağın sol tarafındaki pencere detay. (R: Önder Küçükerman, Sanayi ve Tasarım Yarışında Bir İmparatorluk İki Saray, s.107.)

R. 47. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan dolap. (R. Z. Alp.)

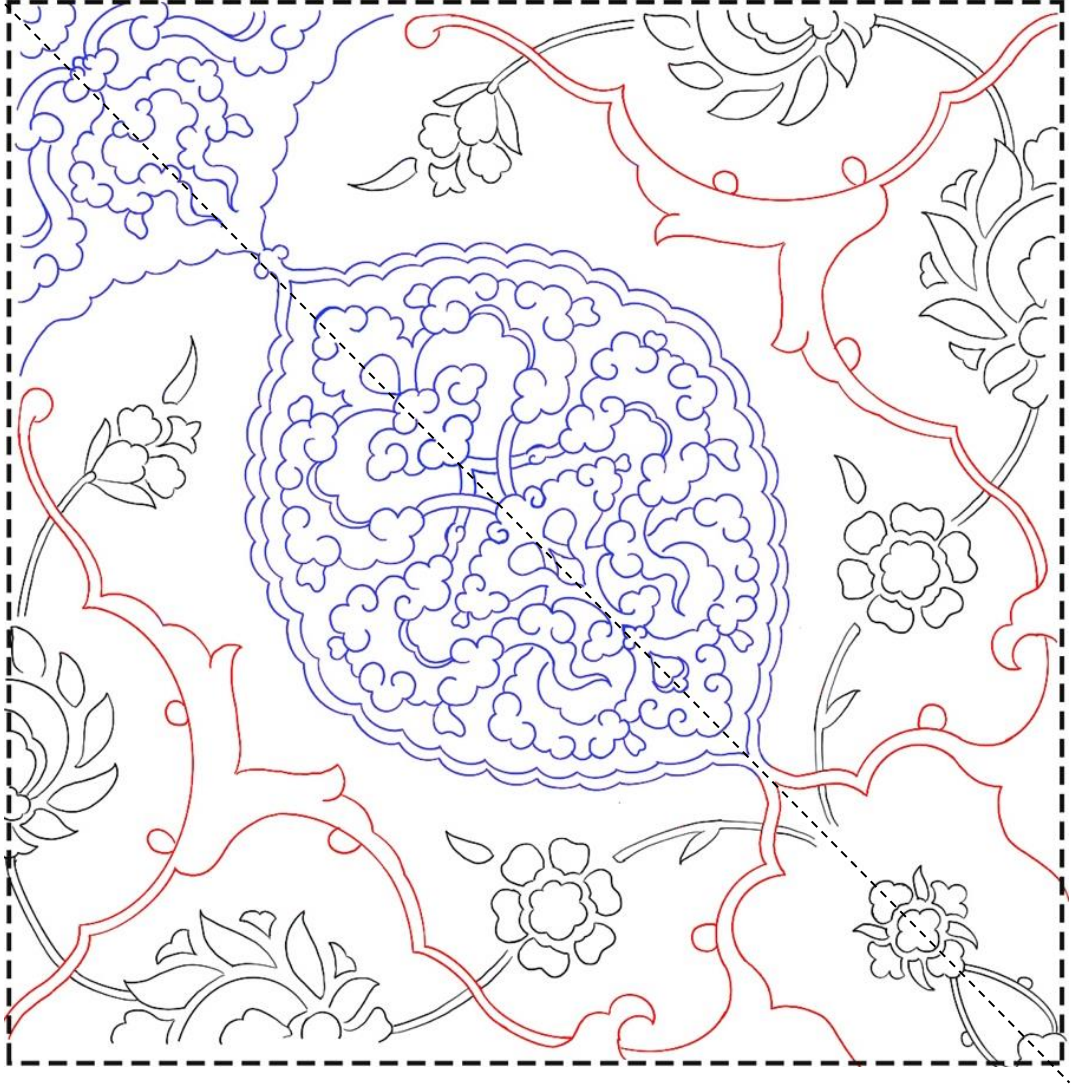
Ocağın sağ tarafında pencerenin hemen yanında mermerden dikdörtgen şeklinde bir bölüm vardır. Bu bölümde padişahın kitaplarını veya kişisel eşyalarını muhafaza edebilmesi için kapaklı dolap yapılmıştır (Bkz. R. 47.). Çerçeve dikdörtgen mermerin üzeri kabartmalı rûmî motifiyle işlenmiştir. En üst kısmında yan yana iki tane küçük niş, alt kısmında ise bir tane büyük niş vardır (Bkz. R. 48. R. 49.). Bu nişlerin iç yüzeyleri çini karo ile bezenmiştir. Buradaki çini karo deseninde köşeli rûmî motifi, bulut motifi ve hatâi motifleri bir arada kullanılmıştır (Bkz. Ç.15.). Nişlerin tam ortasında iki kanatlı dolap kapağı vardır. Kapağın dış yüzeyi sedef kakma ile iç yüzeyi ise edirnekâri ile süslenmiştir (Bkz. R. 50.). Bahar dalları, lâle, karanfil ve sümbüllerin olduğu ahşap üzerine boyanmış iç kapak nadir kalem işi örneklerindedir. Dolabın iç raflarını süsleyen desen, kendi bölümünde olan niş süslemeleriyle aynı desendir.

R. 48. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan dolabın altındaki niş. (R. Z. Alp.)

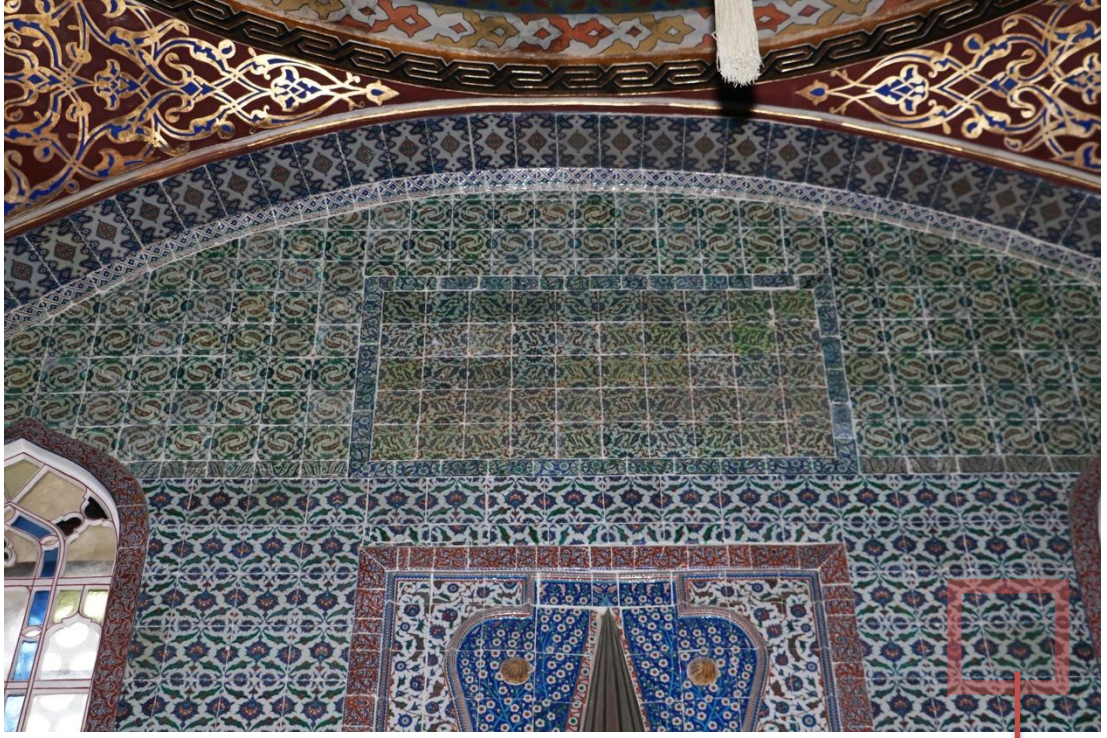
R. 49. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan dolabın üstündeki niş. (R. Z. Alp.)

Ç. 15. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan dolabın alt ve üstündeki niş iç süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 50. III. Murad Köşkü dolap kapağının iç süslemesi. (R: Osmanlı Uygarlığı, c. 2, s. 744.)

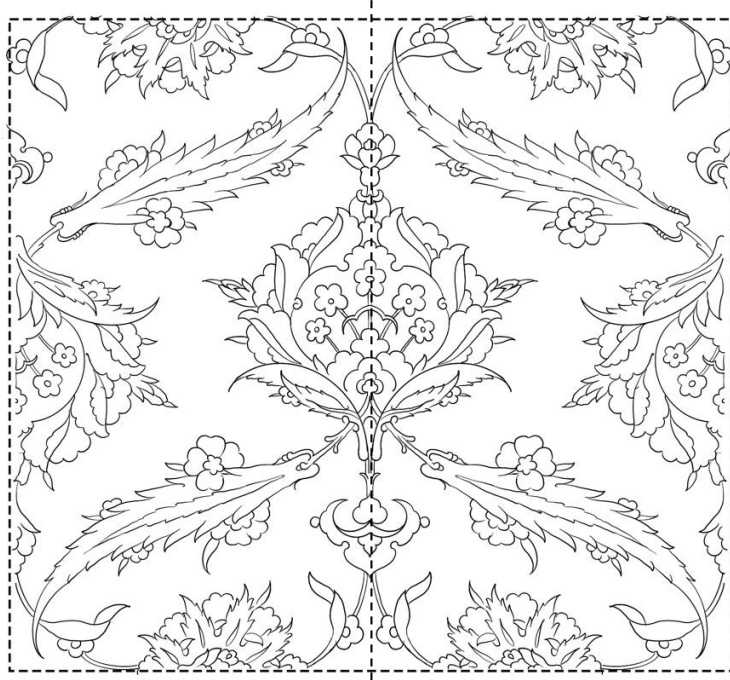

R. 51. III. Murad Has Odası Kuzey cephesinde bulunan duvar. (R: Z. Alp.)

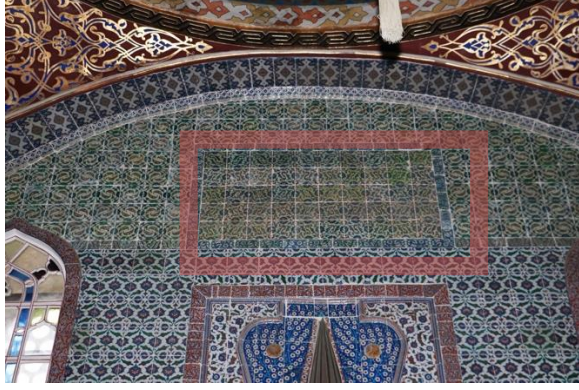

R. 52. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan duvar çini süslemesi. (R. Z. Alp.)

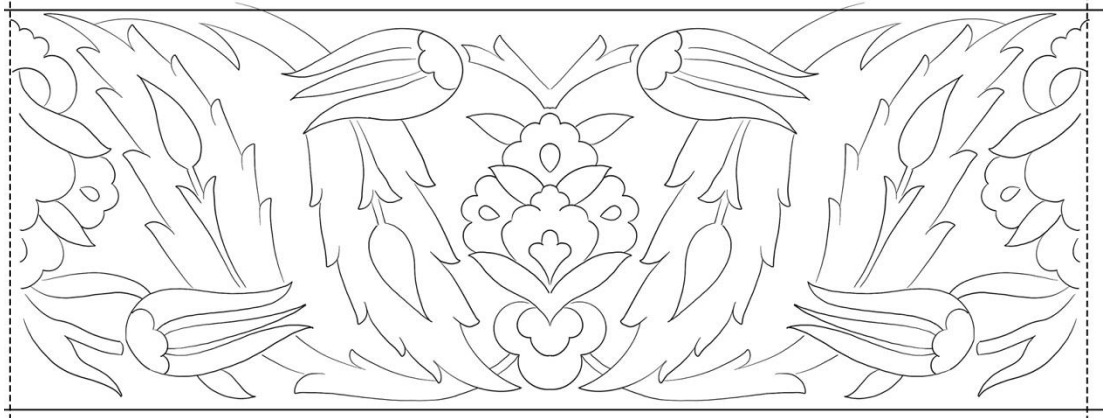
Yazı kuşağının üst kısmına bakıldığında Kuzey Cephesi'nin duvar süslemelerinin birçok farklı çini karodan oluştuğu görülmektedir (Bkz. R. 51.). Ocak ve pencerelerin hizasına kadar olan kısım dönemin çini renklerinin canlılığını yansıtan karo deseni ile kaplanmıştır. Desen ½ dikey simetri ile hazırlanmış sır altı tekniğinde hatâi grubundan motifler ile ulama kompozisyon oluşturulmuştur (Bkz. R. 52. Ç. 16.). Kubbeye kadar olan kısımda ise rengi soluk çiniler dikkat çekmektedir. Soluk renkli çiniler ve canlı renkli çiniler arasında ince bir bordür vardır. Bu bordür deseninde lâle motifiyle beraber hatâi motifleriyle bir arada kompozisyon oluşturulmuştur (Bkz. R. 53. Ç. 17.). Ocağın hizasından üst kısma doğru alınlık gibi bir alan bordür ile çevrelenmiş çini karo ile doldurulmuştur (Bkz. R. 54.). Bu alınlık içerisindeki çini deseni niş iç duvarlarda, pencere iç duvarlarda ve Doğu cephesinin duvar yüzeyinde görülmektedir sadece rengi daha soluktur (Bkz. R. 42. R. 43. Ç. 7). Bu alanı çevreleyen bordür deseni ise sır altı tekniğinde mavi zemin üzerine daha az detayları olan hatâi grubundan motifler kullanılmıştır (Bkz. Ç. 18.). Bu alanın dışında kalan diğer kısım ise yine rengi soluk dört bir tarafından ulama yapılabilen merkeze doğru helezon şeklinde toplanan hatâi motifleri kullanılmıştır (Bkz. R. 54. Ç. 19.).

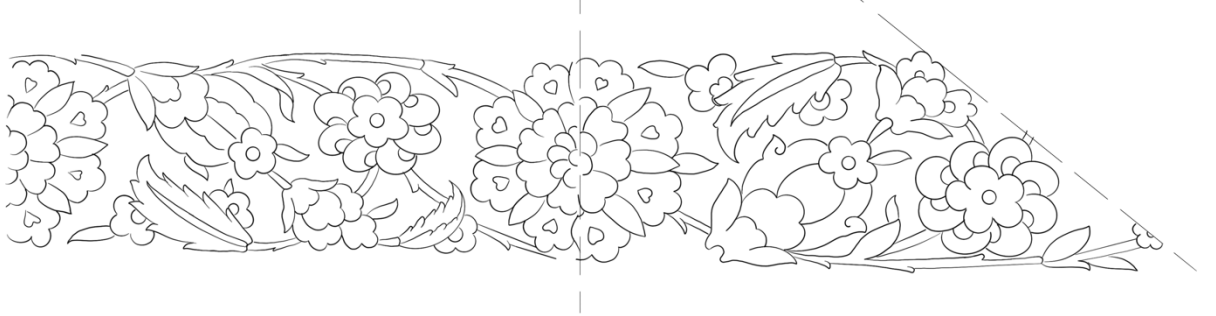
Ç. 53. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan duvar çini süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 53. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan soluk renkte bordür çini. (R. Z. Alp.)

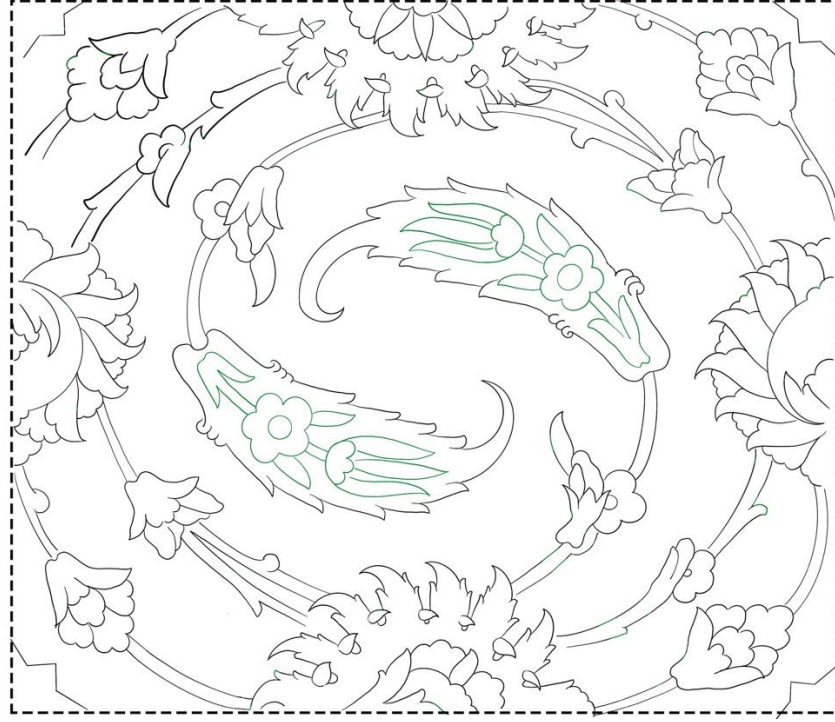
Ç. 17. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan soluk renkte bordür çini çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Ç. 18. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan soluk renkte bir alanı çevreleyen bordür çini çizimi. (Ç: Z. Alp.)

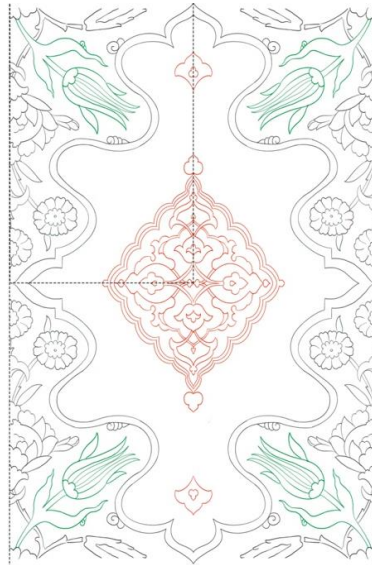

R. 54. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan duvar soluk renkli çini karo süslemesi. (R. Z. Alp.)

Ç. 19. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan duvar soluk renkli çini karo süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Cephenin en üst kısmına baktığımızda Kubbe ile Kuzey cephesinin arasına bağlantı sağlayan yarım daire formunda olan kemer görülmektedir. Bu kemer diğer cephelerde bulunan kemerlerle aynı desene sahiptir (Bkz. R. 18. Ç. 5.).

R. 22. Dikdörtgen kemer deseni. (R: Z. Alp.) Ç.5. Dikdörtgen kemer desen çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Ocağın her iki tarafında bulunan altın yıldız bezemeli dörder sütun ayaklı tahtlardan biri Sultan'a diğeri Vâlide Sultan'a aittir.¹⁰⁶ Dört sütun üzerine oturtulmuş taht en tepeden taç biçiminde çok süslü oymaları bulunan¹⁰⁷ yoğun yıldız ile boyanmıştır. Tahtın her bölümünün boşluksuz büyük bir incelikle nakış gibi işlendiği görülmektedir (Bkz. R. 55. R. 56. R. 57. R. 58.).

R. 55. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde taht süslemesi. (R: Z. Alp.)

¹⁰⁶ Nadide Seçkin, *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma (1453-1755)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 138.

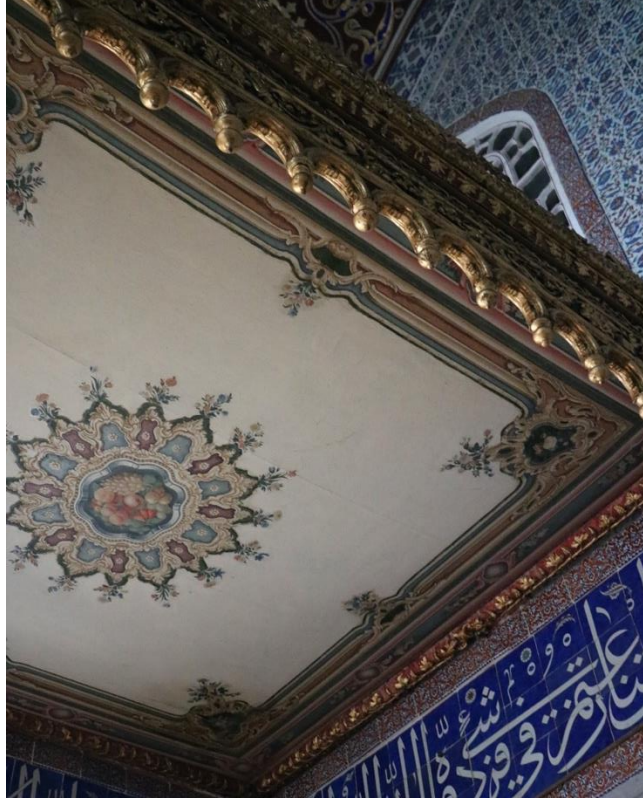
¹⁰⁷ Sedad Hakkı Eldem, *Topkapı Sarayı*, s.44.

R. 56. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde taht süslemesi detay. (R: Z. Alp.)

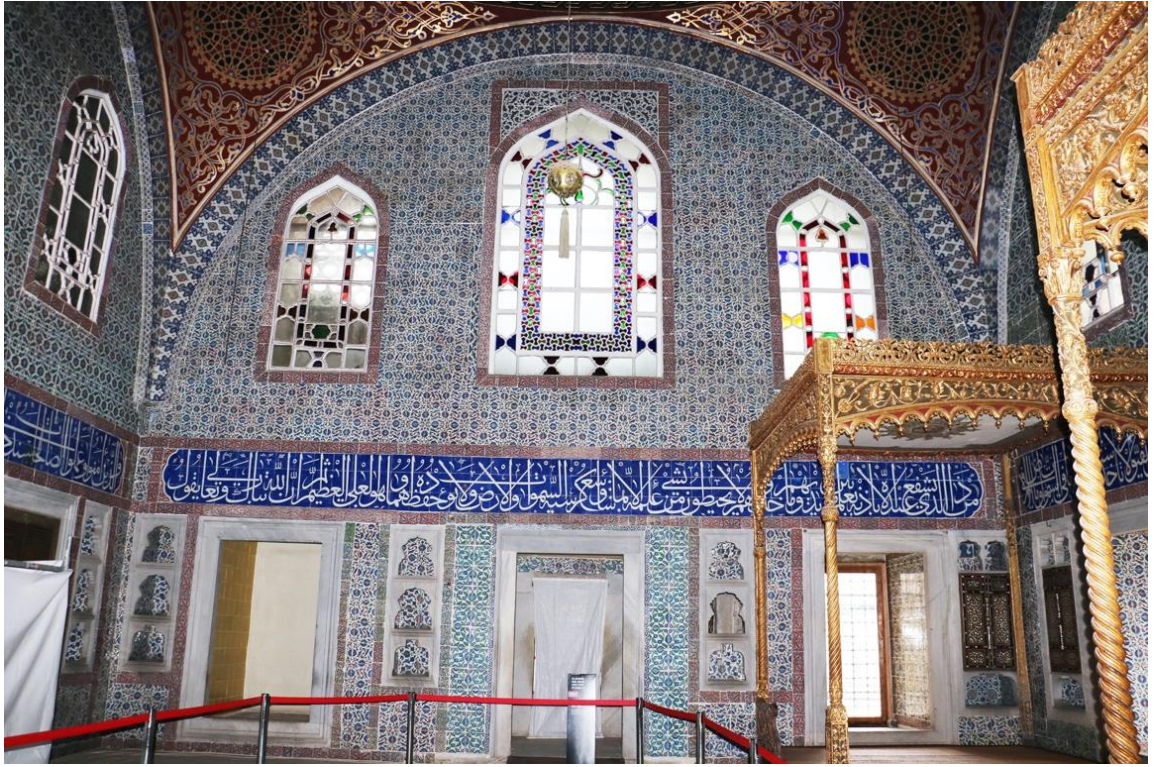
R. 57. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde taht süslemesi detay. (R: Z. Alp.)

R. 58. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde tahtın tavan süslemesi. (R: Z. Alp.)

3.1.3. Batı Cephesi

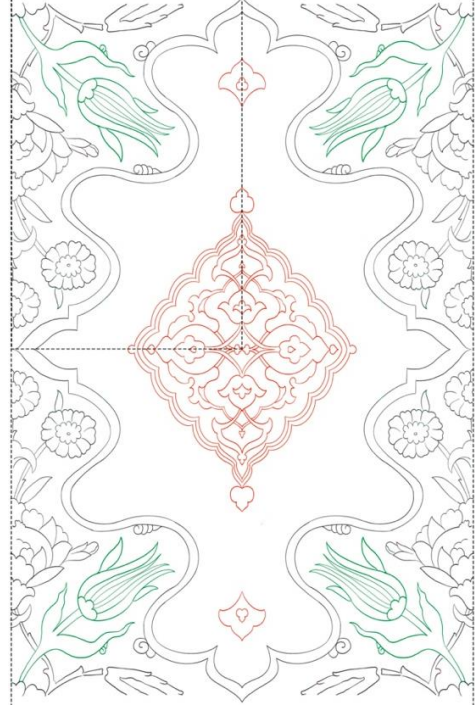
III. Murad Has Odası'ndan I. Ahmed Odası'na geçiş sağlayan kapının bulunduğu cephe (Bkz. R. 59.). Yarım daire formunda başlayan kemer üzerindeki çini süslemesi diğer cephelerle aynı süslemeye sahiptir (Bkz. R. 22. Ç. 5.). Batı cephesinde dört pencere vardır. Tepe pencerelerinde iki tarafta küçük ortada büyük olmak üzere çift katlı ve renkli camlardan oluşmuş üç pencere vardır (Bkz. R. 59.). Ortada yer alan büyük pencerenin etrafında, hurde rûmî ve hatâî grubu çiçeklerle birlikte simetrik hazırlanmış kompozisyonu taşıyan bir alınlık görülmektedir (Bkz. R. 20. Ç. 3.). I. Ahmed Odası için tepe pencerelerden iki tanesi kapatılmıştır. Yarım daire şeklinde olan duvarın pencereler haricinde geri kalan kısmını, dört bir tarafından ulama olarak tasarlanmış çini karolarla kaplanmıştır. Bu çini karo desenini doğu cephesinde de gözlemlemiştik. Helezon iskeletine, hatâî grubundaki motiflerle beraber S şeklinde bulutlar vardır (Bkz. R. 25. Ç. 7.).

R. 59. III. Murad Has Odası Batı Cephesi genel görünüm. (R: Z. Alp.)

R. 22. Dikdörtgen kemer deseni (R: Z. Alp.)

Ç.5. Dikdörtgen kemer desen çizimi. (Ç: Z. Alp.)

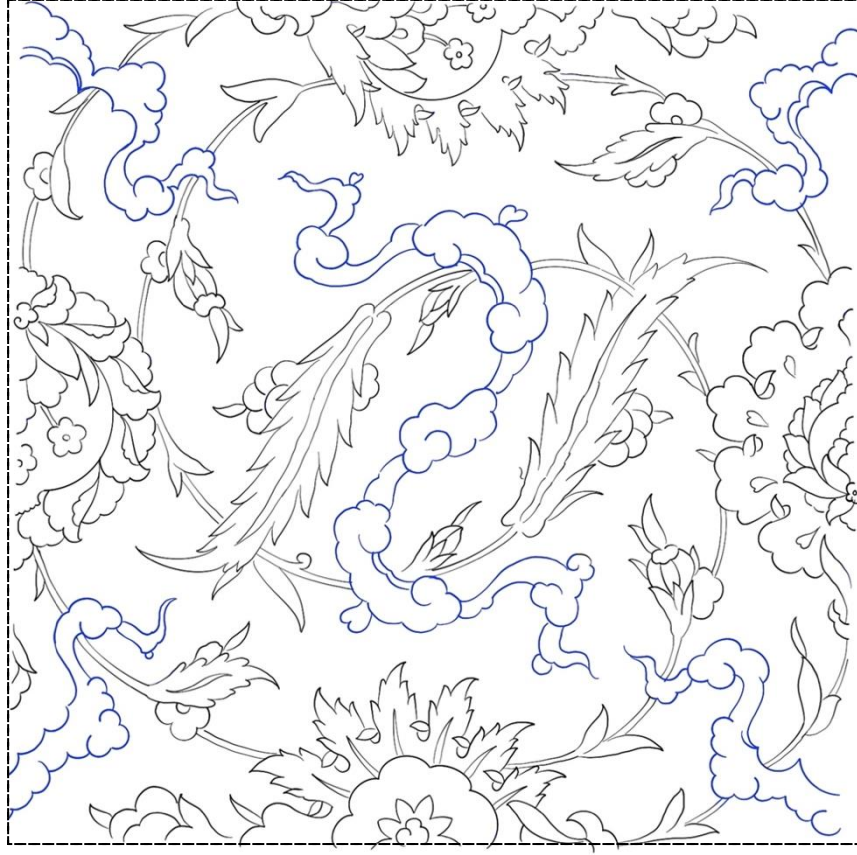
R. 25. Pencere alınlık çevresindeki Rûmî ve Hatâî kompozisyonu. (R: Z. Alp.)

Ç. 3. Pencere alnlık çevresindeki Rûmî ve Hatâî kompozisyon çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 20. III. Murad Has Odası Doğu ve Batı Cephelerini kaplayan ulama karo. (R: Z. Alp.)

Ç. 7. III. Murad Has Odası Doğu ve Batı Cephesini kaplayan ulama karo çizimi. (Ç: Z. Alp.)

III. Murad Has Odası'nın batı cephesinin ortasında mavi zemin üzerine beyaz yazı ile yazılmış yazı kuşağı dikkat çekmektedir. Bu yazı kuşağında Bakara suresinin 255. ayeti Ayete'l-Kürsî olarak bilinen âyetin son kısmı yazmaktadır (Bkz. R. 60. R. 61.).

Ayete'l-Kürsî meali: “Allah, O’ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaet edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür.”

Devamında “sonra Cenab-ı Allah diyor ki” anlamına gelen söz yazmaktadır (Bkz. R. 50.). Yazı kuşağının içerisinde bazı yerlerde hatâi grubundan çiçekler ile süslenmiş küçük motifler görülmektedir (Bkz. R. 60. R. 61. R. 62. Ç. 20.).

R. 60. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan yazı. (R: Z. Alp.)

R. 61. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan yazı. (Ayete'l-Kürsî'nin sonu.) (R: Z. Alp.)

R. 62. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan yazının sonu. (R: Z. Alp.)

Ç. 20. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan yazıda ki motiflerin çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 63. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan çıkıntılı bölümler ve yazı. (R. Z. Alp.)

Yazı kuşağının alt kısmında ise üç çıkıntılı bölüm vardır. Bunlardan biri ortada I. Ahmed Odası'na çıkan kapıdır, diğeri kapının solunda penceresi açık olan, sonuncusu ise kapının sağında penceresi veya kapısı olmayan bir hücredir. (Bkz. R. 63.) Bu çıkıntılı hücrelerin duvar iç yüzeyleri çinilerle kaplanmış tavanları ise malakârî ve ahşap çubuklarla zenginleştirilmiştir (Bkz. R. 64. R. 65.). I. Ahmed Odası'na geçilen çıkıntılı alanda sağ tarafta bir kapı vardır (Bkz. R. 66.). Bu kapının nereye çıktığına dâir kendi gözlemim oluşamadı çünkü günümüze I. Ahmet Odası restorasyonda Havuzlu Köşk ise kapalıdır. Mualla Anhegger bu kapı için şunları söylemiştir. “17. Yüzyılda Havuzlu Köşk’e I. Ahmet tarafından ek olarak yaptırılmış olan fevkani Kütüphane altında bu şahniş yerinde, merdivenlerle çıkılan bir sultan yeri de ilâve edilmiştir. Buradan Vâlide Sultanlar da yüzen cariyeleri izleme olanağı bulmuştur.”¹⁰⁸ Yani I. Ahmed Odası yapılmadan önce Havuzlu Köşk katında bir şahniş,¹⁰⁹ padişahın hem bahçeyi ve hem de havuzu görebileceği bir balkon bulunmaktadır. Daha sonrasında I. Ahmed Odası yapılırken bu şahnişin olduğu yere Padişah ve Vâlide Sultan’ların havuza rahat ulaşabilmesi için özel bir merdiven yapılmıştır. Her cephede bulunan mermer nişler bu cephede de kapının sağında ve solunda üst üste üçlü nişler olmak üzere toplam dokuz niş bulunmaktadır. Mermerden yapılmış geometrik başlık süslemesiyle nişlerin iç yüzeyleri doğu

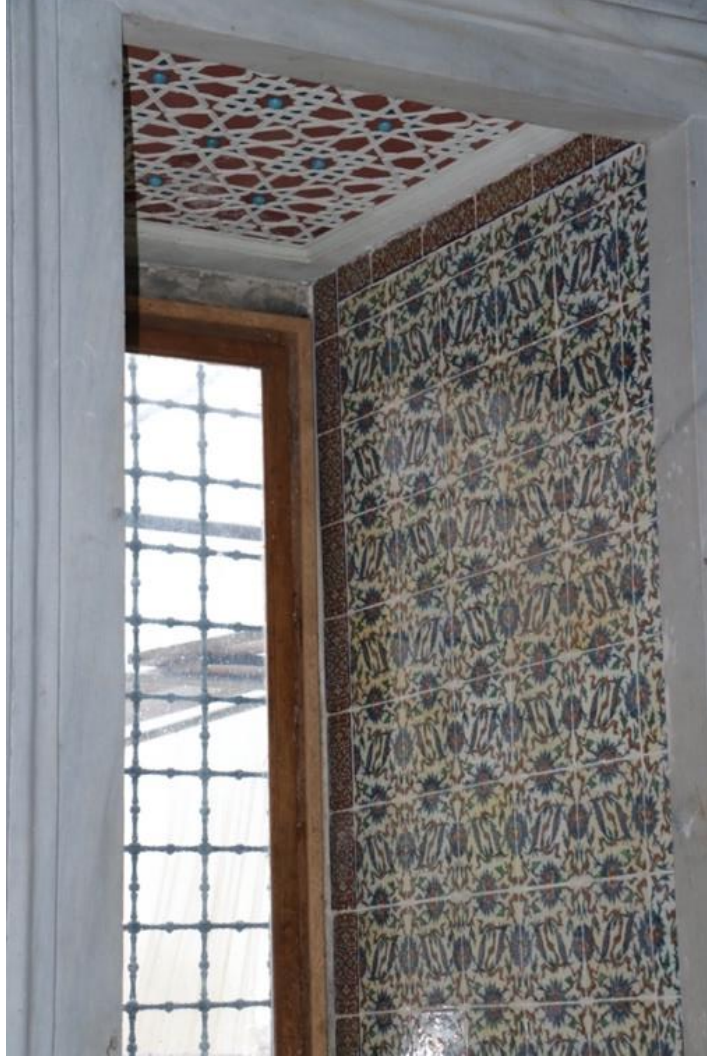
¹⁰⁸ Mualla Anhegger – Eyüboğlu, *Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem)*, Sandoz Kültür Yayınları No:9, 1986, s. 41.

¹⁰⁹ Padişahın oturduğu taht/alan.

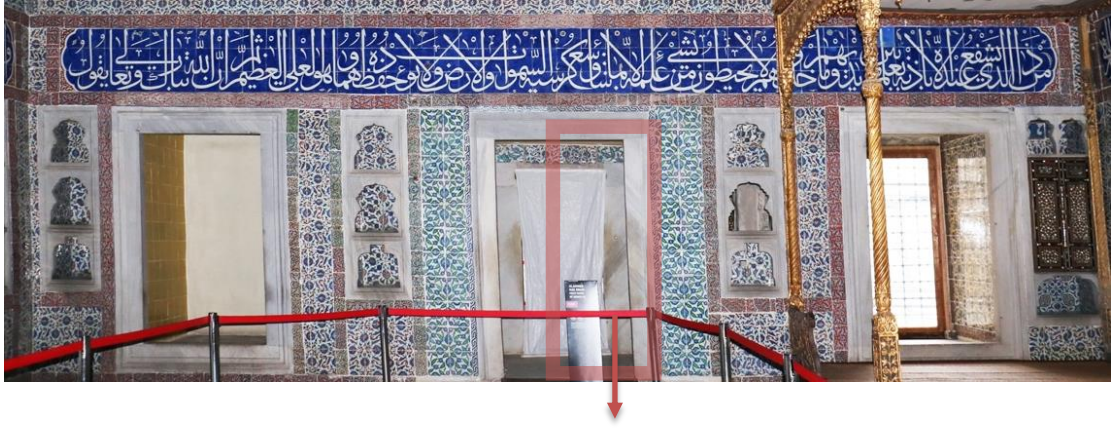
cephesindeki niş içi ini deseniyle aynıdır (Bkz. R. 34. . 10.). Kapı ile niş arasında iki karoluk sıra halinde mavi yeşil renkli ini karolar görölmektedir. Mavi ve yeşil rengin ağırlıklı olduğu hatâi motifleriyle dört bir tarafından ulama yapılabilen karo desenidir (Bkz. R. 67. . 21.).

R. 64. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan sağ taraftaki bölümtün duvar ve tavan süslemesi. (R: Z. Alp.)

R. 65. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan sol taraftaki bölümün duvar ve tavan süslemesi. (R: Z. Alp.)

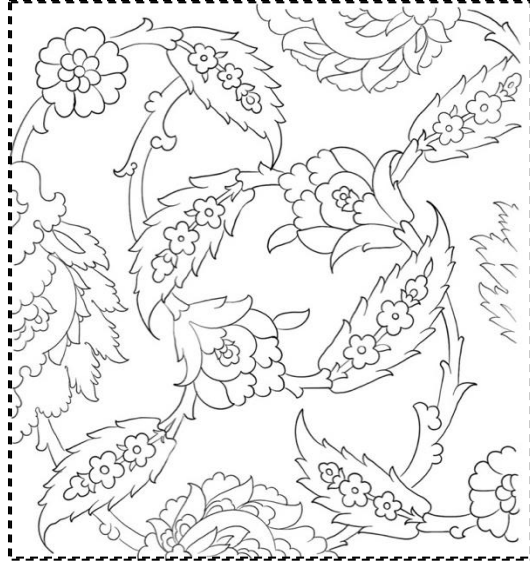
R. 66. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan I. Ahmed Odası kapısı ve Havuzlu Köşk'e inen kapı. (R: Z. Alp.)

R. 34. Niş içi çini karo süslemesi. (R: Z. Alp.) Ç. 10. Niş içi çini karo süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 67. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan I. Ahmed Odası kapı girişinde ki süsleme. (R: Z. Alp.)

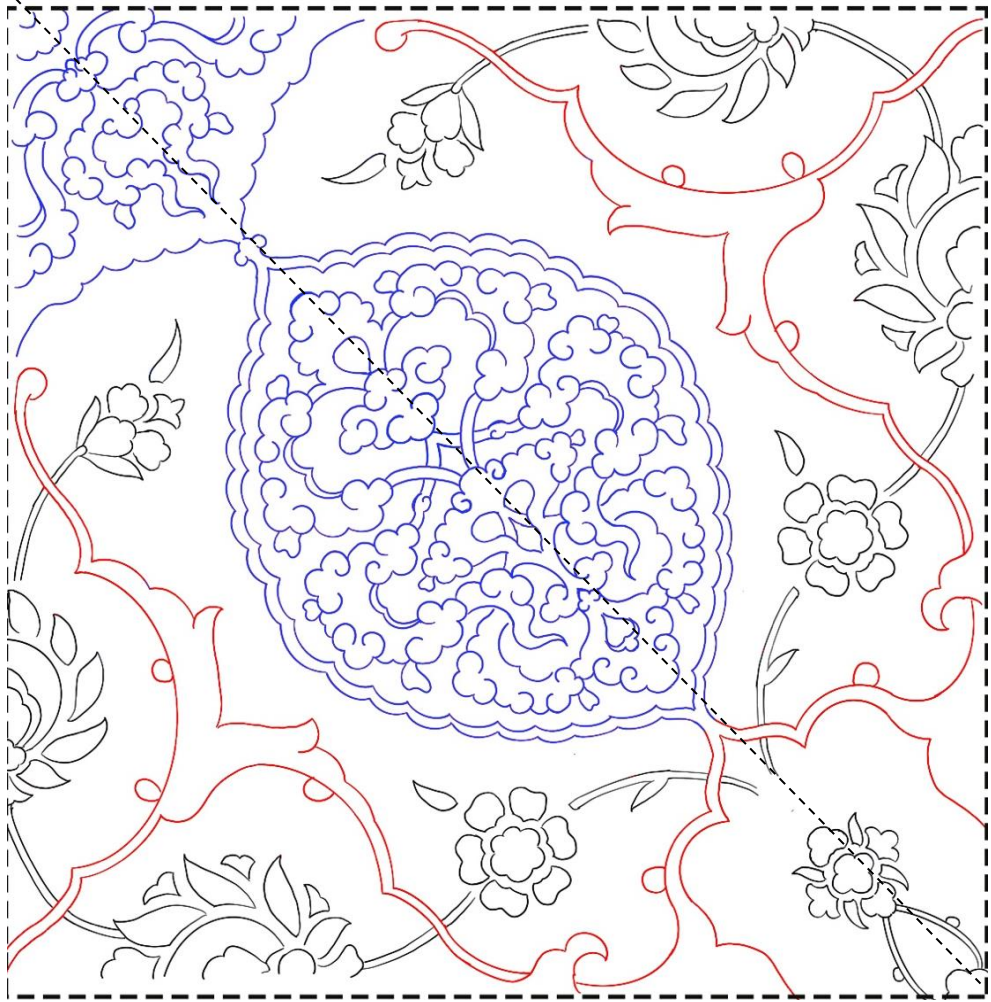
Ç. 21. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan I. Ahmed Odası kapı girişinde ki süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 68. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan dolap. (R: Z. Alp.)

R. 69. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan dolaptaki niş süslemesi. (R: Z. Alp.)

Açık olan pencerenin hemen yanında kapaklı dolap vardır. Bu dolabın aynısını kuzey cephesinde de incelemiştik (Bkz. R. 68.). Dolap ve raflar kabartmalı rûmî motifiyle çevrelenmiştir. Üst kısımda yan yana iki tane küçük raf, alt kısımda ise bir tane büyük raf vardır (Bkz. R. 68. R. 69.). Bu rafların iç yüzeyleri çini karo ile bezenmiştir. Buradaki çini karo deseninde köşeli rûmî motifi, bulut motifi ve hatâi motifleri bir arada kullanılmıştır (Bkz. Ç. 15.). Nişlerin tam ortasında iki kanatlı dolap kapağı vardır. Kapağın dış yüzeyi sedef kakma, iç yüzeyi kalem işiyle süslenmiştir.

Ç. 15. III. Murad Has Odası Batı Cephesinde bulunan dolaptaki niş süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

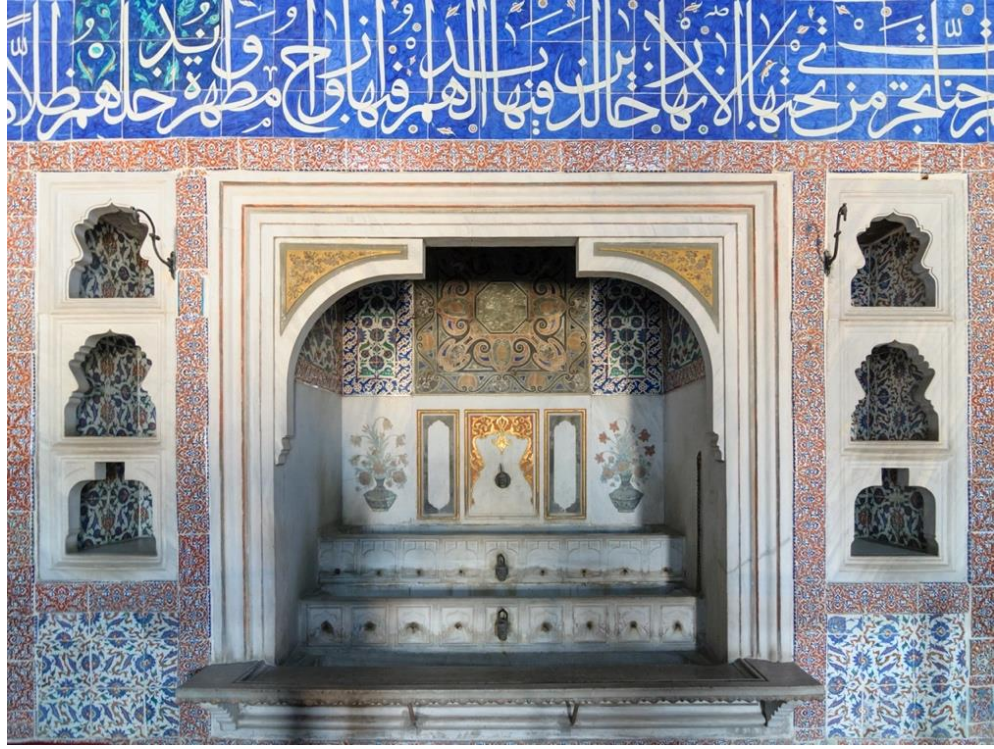
3.1.4. Güney Cephesi

III. Murad Has Odası'nın Harem'de örneği bulunmayan anıtvârî mermer çeşmenin bulunduğu cephedir (Bkz. R. 70.). III. Murad Has Odası'nın iki önemli parçası vardır. Biri Kuzey cephesindeki pirinç ocak, diğeri ise bu cephede bulunan çeşmedir. Çeşmenin üç yalağı ve üç musluğu bulunmaktadır (Bkz. R. 71.). Yalaklar odada güzel bir su şırlıtısı oluşturmak için düşünülmüştür. Çeşme, çiçek motifleriyle ve çini karolarla süslenmiştir. Güney cephesinde yani Hünkâr Sofası'na birleşik olan duvarda içeri doğru oyulmuş mermer çeşmenin biri ayna taşında, diğeri ikisi yalakların cephesinde olmak üzere üç musluğu vardır ki bu mermer çeşmelerin suları birine akmak için yalak taşları yer yer delik olsa da her musluğun suyu başkadır. Çok büyük olan ayna taşının üzerine mavi renk çini ile mozaik kaplanmış ve zarif bir görünüm sağlayan vazo içerisinde natüralist üslûpta çiçekler işlenmiştir.¹¹⁰

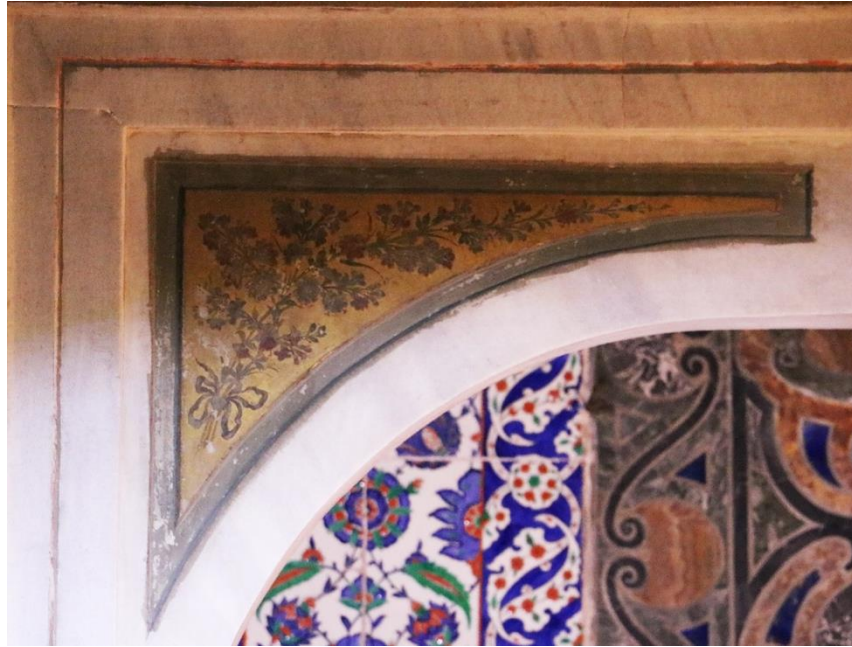
R. 70. III. Murad Has Odası Güney Cephesi genel görünüm. (R: Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s. 424.)

¹¹⁰ Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma*, y.y., b.y., s. 44.

R. 71. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme genel görünüm.

(R:https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Fontaine_chambre_Murad_III_harem_palais_Topkapi.jpg)

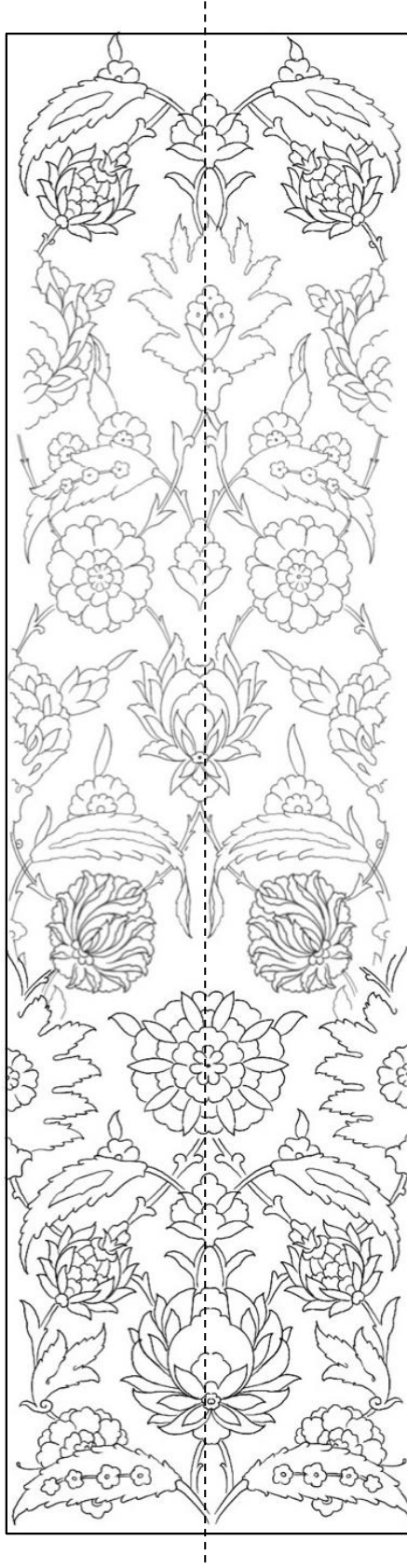

R. 72. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşmenin kemer süslemesi. (R: Z. Alp.)

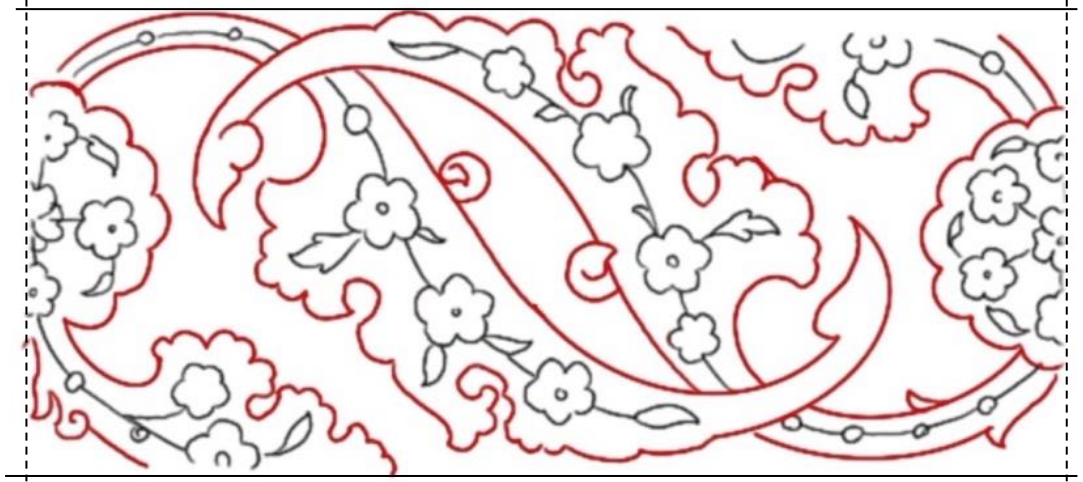
Çeşmenin mermerden yapılmış köşe kemeri vardır ve üzeri altın yıldız ile çiçek buketi işlenmiştir (Bkz. R. 72.). Çeşmenin iç bölümünde kullanılan çiniler, III. Murad Has Odası'nda ilk defa görülmektedir. Hatâi grubundan olan detaylı motifler $\frac{1}{2}$ simetri kurgusuna sahiptir ve baştan aşağı doğru akan bir desendir. Kenarlarında su yolu olarak kullanılan bordürde ise mavi zemin üzerine beyaz rumî motifin içerisinde kırmızı renkte küçük pençlerin bulunduğu desen yer almaktadır (Bkz. R. 73. Ç. 22. Ç.23.). Yan tarafında ise yine hatâi grubundan detaylı motifler kullanılmıştır ancak buradaki motifler biraz daha büyüktür. $\frac{1}{2}$ simetri ile hazırlanan desen yukardan aşağı doğru akan bir desendir (Bkz. R. 74. R. 75. Ç. 24.). Kenarlarında kullanılan bordür az önce bahsi geçen desen ile aynıdır sadece kırmızı zemin üzerine işlenmiştir (Bkz. Ç. 22.). Çeşmenin tavanı ise hafif kemer formunda olan tavan komple çini ile bezenmiştir. Burada ki süslemeler odanın diğer yerlerinde bulunmamaktadır. $\frac{1}{4}$ simetri üzerine rûmili vazodan çıkan bahar dalları vardır. Vazonun yanları hatâi grubundan motiflerle donatılmıştır. Desenin tam ortasında ise göbek olarak adlandırılması daha uygundur çünkü daire formunda madalyon olarak işlenmiş geometrik deseni çevreleyen yaprakların ortasında rûmi motifi vardır (Bkz. R. 76. Ç. 25.). Resim 76'te görünen çini deseninin sağ tarafında bozulmalar vardır. Çizim 25'te ise bu bozulmalar desenin simetri eksenine çizilerek tamamlanmıştır. Üzerinde kırmızı çerçeveli bir alan ile belirtilmiştir.

R. 73. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme içinde bulunan çiniler. (R: Z. Alp.)

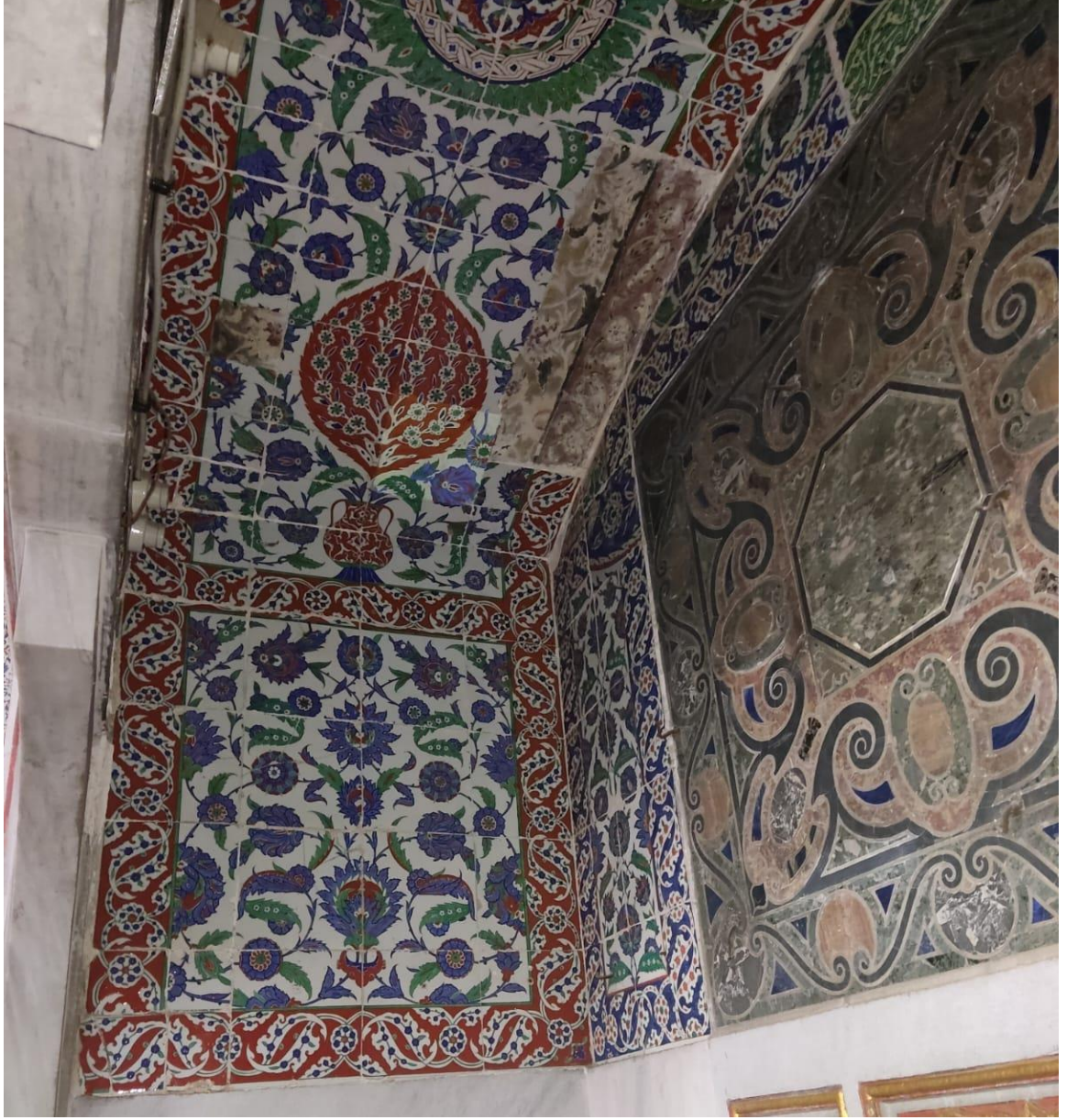
Ç. 23. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme içinde bulunan çini çizimi. (Ç: Z. Alp.)

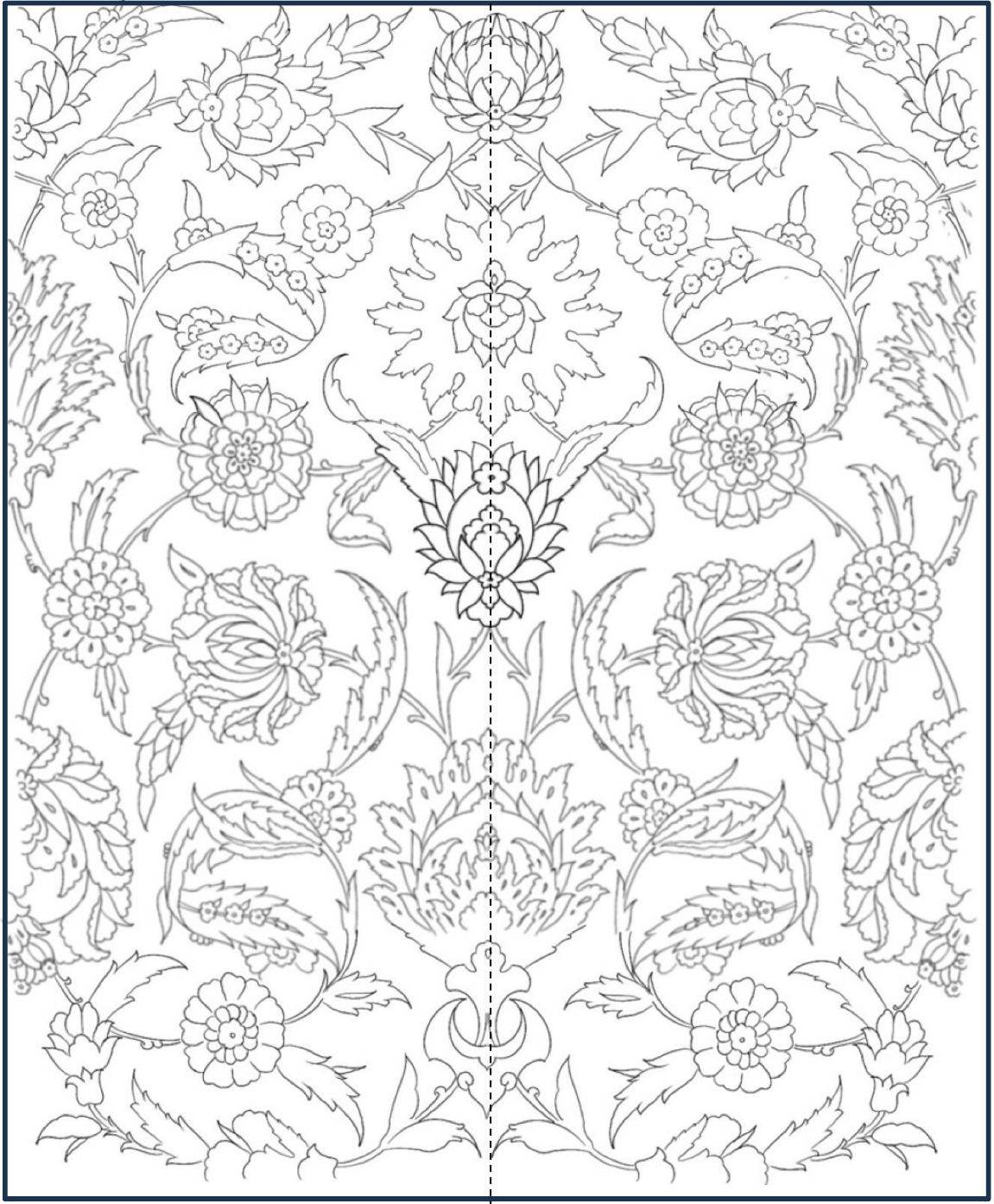
Ç. 22. III. Murad Has Odası Güney Cephesi Çeşme İçinde Bulunan Çini Bordür Çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 74. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme içinde sağ kenar duvarda bulunan çiniler. (R: Z. Alp.)

R. 75. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme içinde sol kenar duvarda bulunan çiniler. (R: Z. Alp.)

Ç. 24. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme içinde sol ve sağ kenar duvarda bulunan çini çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 76. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşmenin tavan süslemesi. (R: Z. Alp.)

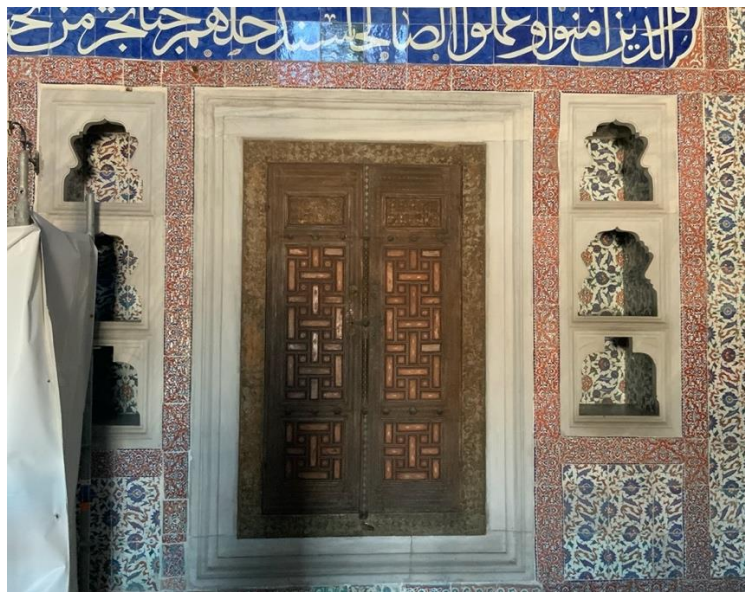

Ç. 25. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşme içinde bulunan çini bordür çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Çeşmenin sağında Hünkâr Sofa'sına geçiş sağlayan kapı bulunmaktadır. Kapının üzerinde altın yıldız ile çiçek motifleri işlenmiştir (Bkz. R. 77.). Çeşmenin solunda ise ahşap geometrik künde-kârî geçme desenli kapı vardır (Bkz. R. 78.). Muhtemelen bu kapı bir dolap olarak kullanılmaktadır. Çeşmenin ve kapıların yanında üst üste dizilmiş mermer kemerli üçlü nişler vardır. Bu nişlerin iç yüzeyleri diğer cephelerde gördüğümüz gibi çini ile bezenmiştir.

R. 77. III. Murad Has Odası Güney Cephesinde bulunan hünkâr sofasına çıkan kapı. (R: İlber Ortaylı, Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı, s. 281.)

R. 78. III. Murad Has Odası Güney Cephesinde bulunan künde-kârî kapı. (R: Z. Alp.)

R. 34. Niş içi çini karo süslemesi. (R: Z. Sincer) Ç. 10. Niş içi çini karo süsleme çizimi.

(Ç: Z. Alp.)

R. 79. III. Murad Has Odası Güney cephesinde bulunan yazı. (R: Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s. 424.)

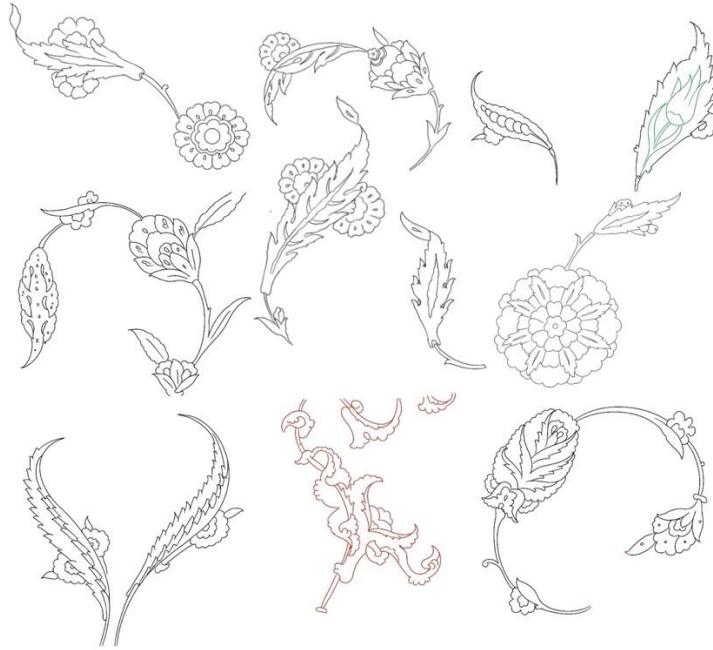
R. 80. III. Murad Has Odası Güney cephesinde bulunan yazı devamı. (R: Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s. 424.)

III. Murad Has Odası'nın güney cephesin de bulunan mavi zemin üzerine beyaz ile yazılmış yazı kuşağı vardır. Bu yazı kuşağında Nisâ suresinin 57. ayeti (Bkz. R. 79.) ve 58. ayetin başı yazmaktadır Bkz. (R. 80.).

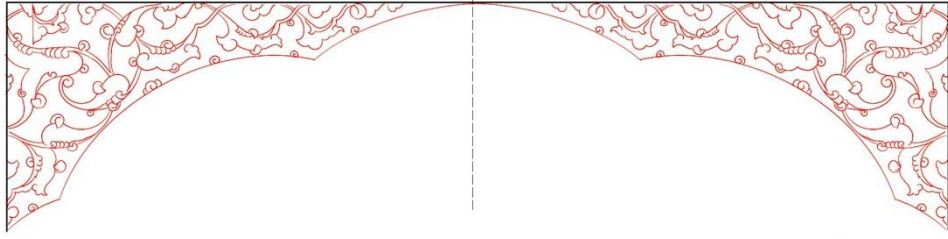
57. âyet meali: İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeye alacağız.

58. âyet meali: Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.

Yazı kuşağının içerisinde boşluk kalan yerlere hatâi grubundan küçük çiçekler ve yapraklarla süslenmiştir (Bkz. Ç. 26.). Yazı kuşaklarının başında ve sonunda köşebentler görülmektedir. Bu köşebentlerde diğer cephede bulunan desen ile aynı olan rûmî kompozisyonu kırmızı zemin üzerine işlenmiştir (Bkz. Ç. 9.).

Ç. 25. III. Murad Has Odası Güney Cephesinde ki yazı kuşağının içerisinde bulunan süslemelerin çizimi. (Ç: Z. Alp.)

Ç. 9. Köşebent süslemeleri çizimi. (Ç: Z. Alp.)

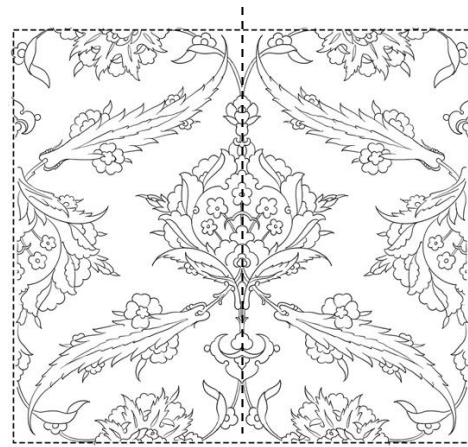
Güney cephesinde bulunan yazı kuşağının üst kısmında tepe pencereleri görülmektedir. İki tarafta küçük ortada büyük olmak üzere çift katlı ve renkli camlardan oluşmuş üç pencere vardır. Ortada yer alan büyük pencerenin etrafında, hurde rûmî ve hatâî grubu çiçeklerle birlikte simetrik hazırlanmış kompozisyonu taşıyan bir alınlık vardır (Bkz. R. 20. Ç. 3.). Yarım daire şeklinde olan duvarın pencereler haricinde geri kalan kısmını, dört bir tarafından ulama olarak tasarlanmış çini karolarla bezenmiştir (Bkz. R. 70.). Bezenen çini karoyu kuzey cephesinde gözlemlemiştik. Desen $\frac{1}{2}$ dikey simetri ile hazırlanmış sır altı tekniğinde hatâî grubundan motifler ile dört bir tarafından ulama kompozisyon oluşturulmuştur (Bkz. R. 52. Ç. 16.). Kubbe ile duvarı birbirine bağlayan yarım daire formunda olan kemer görülmektedir. Bu kemer diğer cephelerde bulunan kemer ile aynı desene sahiptir (Bkz. R. 22. Ç. 5.). Kemer çinilerinin geometrik geçme deseni kullanılan kısımda başka desenlerde karolar görülmektedir. Sanki orada düzeltme yapılmış, çiniler yama olarak kullanılmış hissiyatı vermektedir (Bkz. R. 81. Ç. 26.).

R. 20. Pencere Alınlık çevresindeki Rûmî ve Hatâî kompozisyonu. (R: Z. Alp.)

Ç. 3. Pencere Alınlık çevresindeki Rûmî ve Hatâî kompozisyon çizimi. (Ç: Z. Alp.)

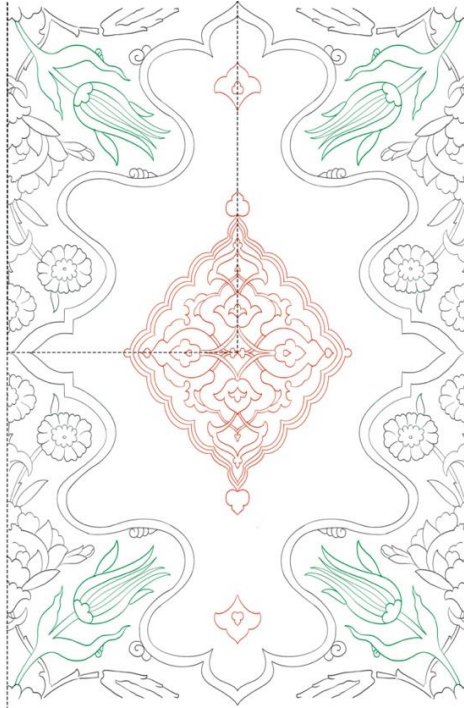

R. 52. III. Murad Has Odası Kuzey ve Güney Cephesinde bulunan duvar çini süslemesi. (R: Z. Alp.)

Ç. 16. III. Murad Has Odası Kuzey ve Güney Cephesinde bulunan duvar çini süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

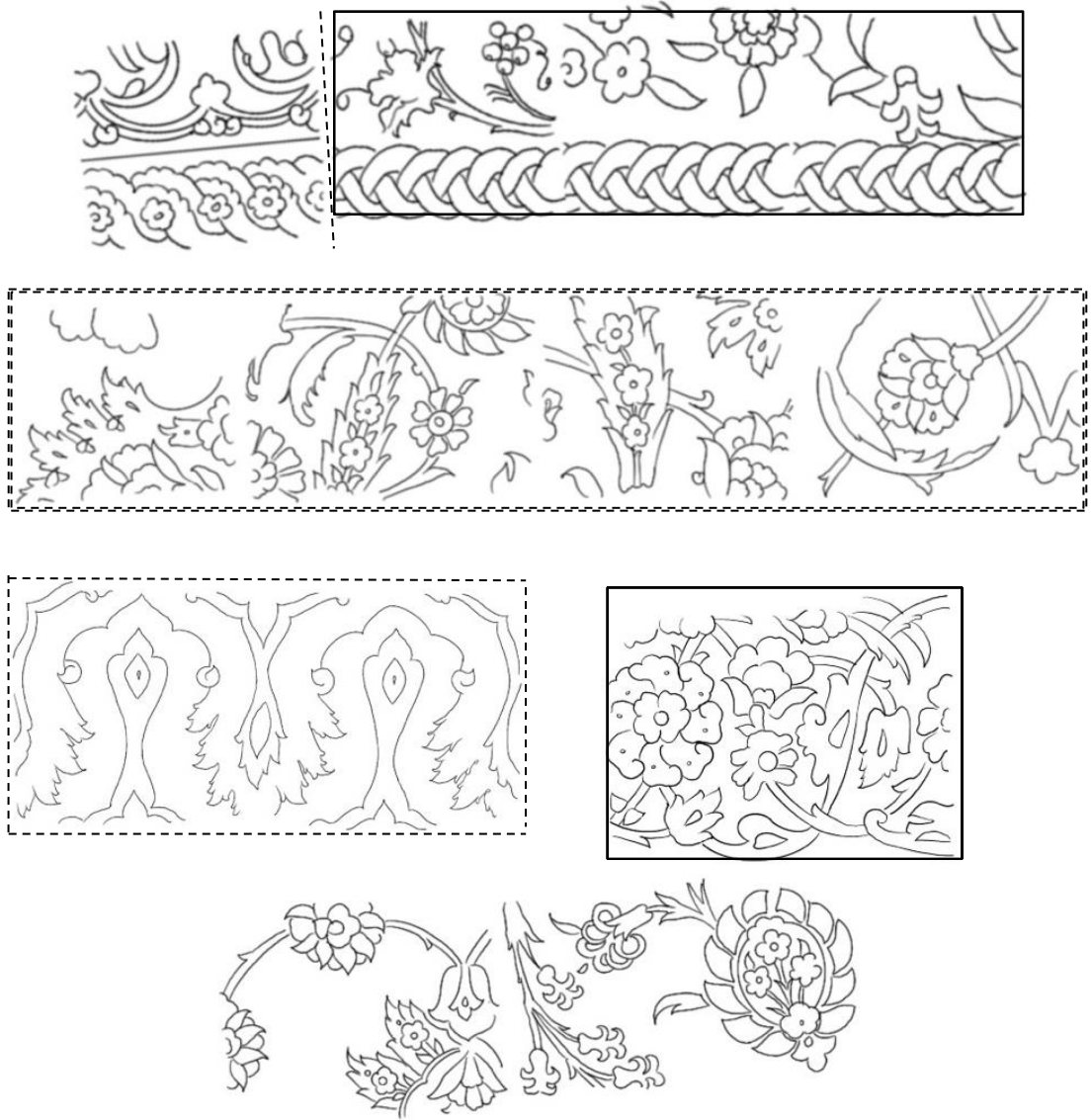
R. 22. Dikdörtgen kemer deseni (R: Z. Alp.)

Ç. 5. Dikdörtgen kemer desen çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 81. III. Murad Has Odası Güney Cephesinde kemer çininin arasında ki farklı çiniler. (R. Z. Alp.)

Ç. 26. III. Murad Has Odası Güney Cephesinde kemer çininin arasında farklı çinilerin çizimi. (Ç: Z. Alp.)

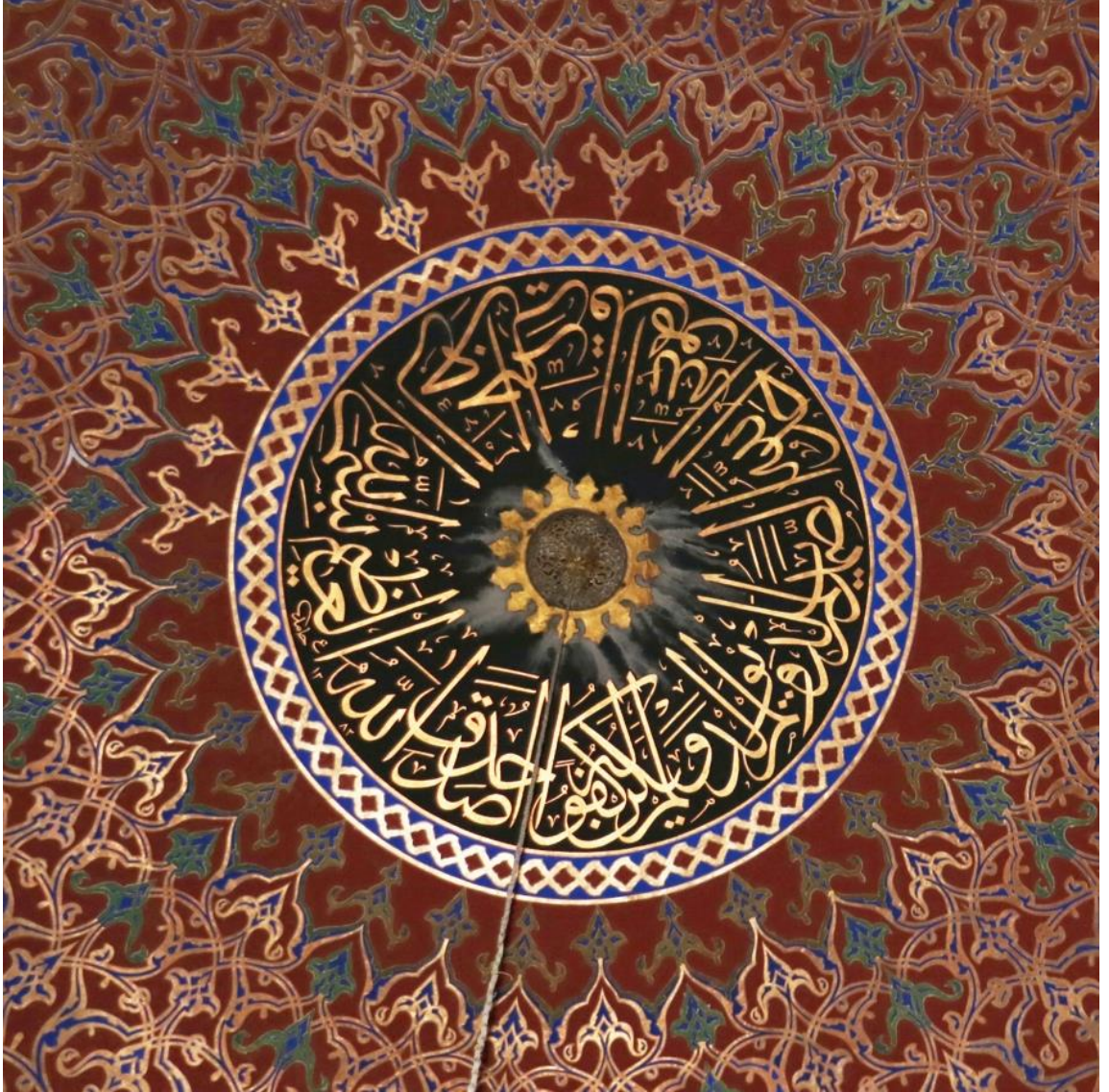
3.1.5. Kubbe

R. 10. III. Murad Has Odası iç kubbe görünüm. (R: Salih Gülen, Bilinmeyen Yönleriyle Topkapı Sarayı, s. 230.)

III. Murad Has Odası'na ihtişamlı bir görünüm sağlayan kubbe 10.30 m² çapındadır. Dört pandantif üzerine daire biçiminde nakışlı kubbe oturtulmuş olup süslemeleri kırmızı renk ve altın yıldız ağırlıktadır (Bkz. R. 5.). Kubbeye baktığımızda tam göbeğinde bir yazı görülmektedir. Bu yazı ile ilgili Salih Gülen, “Bilinmeyen Yönleriyle Topkapı Sarayı” adlı kitabında sadece Esmâ-i Celâl yazdığını söylemektedir. Ancak, dikkatli olarak incelendiği zaman Kubbenin ortasında Besmele-i Şerîf, İhlâs Sûresi ve Sadakallahül'l-azim yazmaktadır. Ayeti kerimeler ile manevi olarak koruma altına alınan oda padişahın saltanatı boyunca ana yaşam alanını oluşturmuştur (Bkz. R. 82.). Kubbeden aşağı doğru sarkan top padişahın mekanlarından birinde olduğunu temsil eder (Bkz. R. 83.). Kubbenin içini dolduran daire formunda 1/32 simetrik rûmî kompozisyonu kalem işi malakârî kabartmalı olarak yapılmıştır (Bkz. Ç. 27.). Kubbenin kenarları geometrik bir desenle çevrelenmiştir. Bu desenin bir kısmında eski kalem işi durmaktadır (Bkz. R. 84.). Sedad Hakkı Eldem bu hususta şöyle demiştir: “Kubbe zamanla eski nakışlarını

kaybetmiş. Y. Mimar Mualla Anhegger'in idaresinde eski kalem işleri meydana çıkmıştır.”¹¹¹ Kubbe ve duvarları bağlayan pendentifler üzerinde altın yıldız işlemeli simetrik üç kollu rûmî kompozisyonu ve ortasında daire içerisinde geometrik desen vardır (Bkz. R. 85. Ç. 28. Ç. 29.). Geometrik desenin ortasında ve kenarlarında firuze taşı kakmalıdır (Bkz. R. 86.).

R. 82. III. Murad Has Odası kubbe göbek detayı. (R: Z. Alp.)

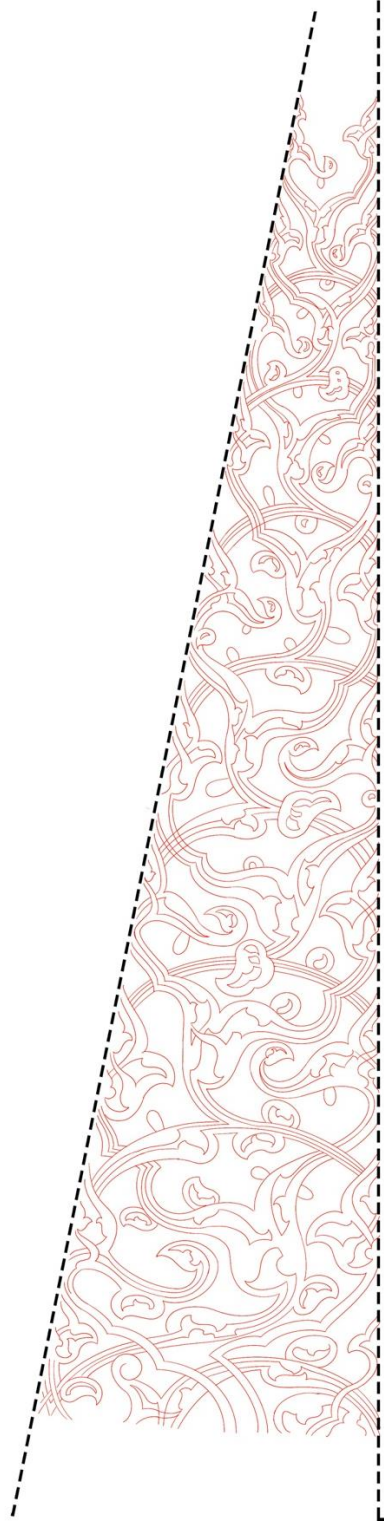
¹¹¹ Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, y.y. b.y. s. 137.

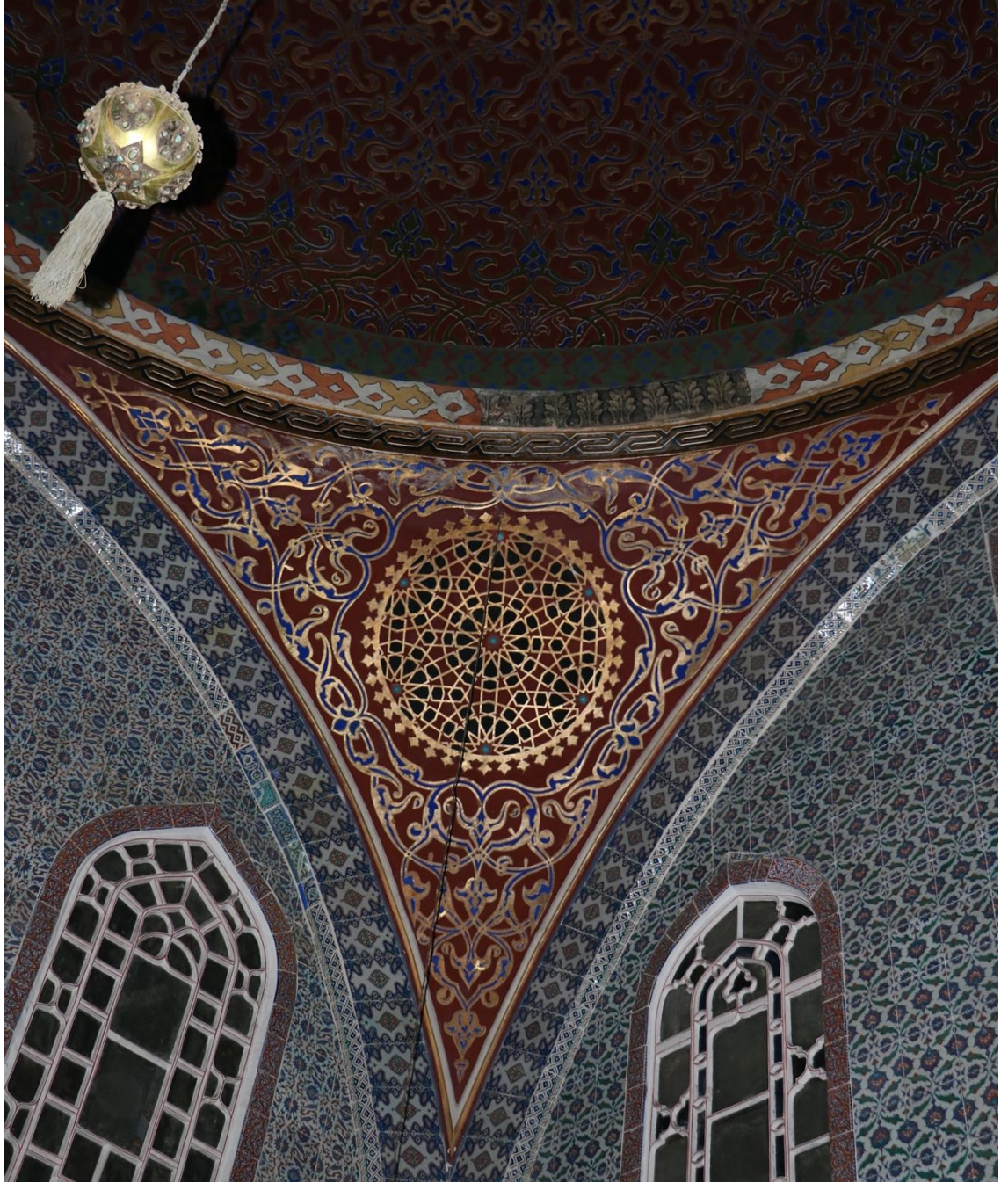
R. 83. III. Murad Has Odası kubbeden sarkan top. (R: Z. Alp.)

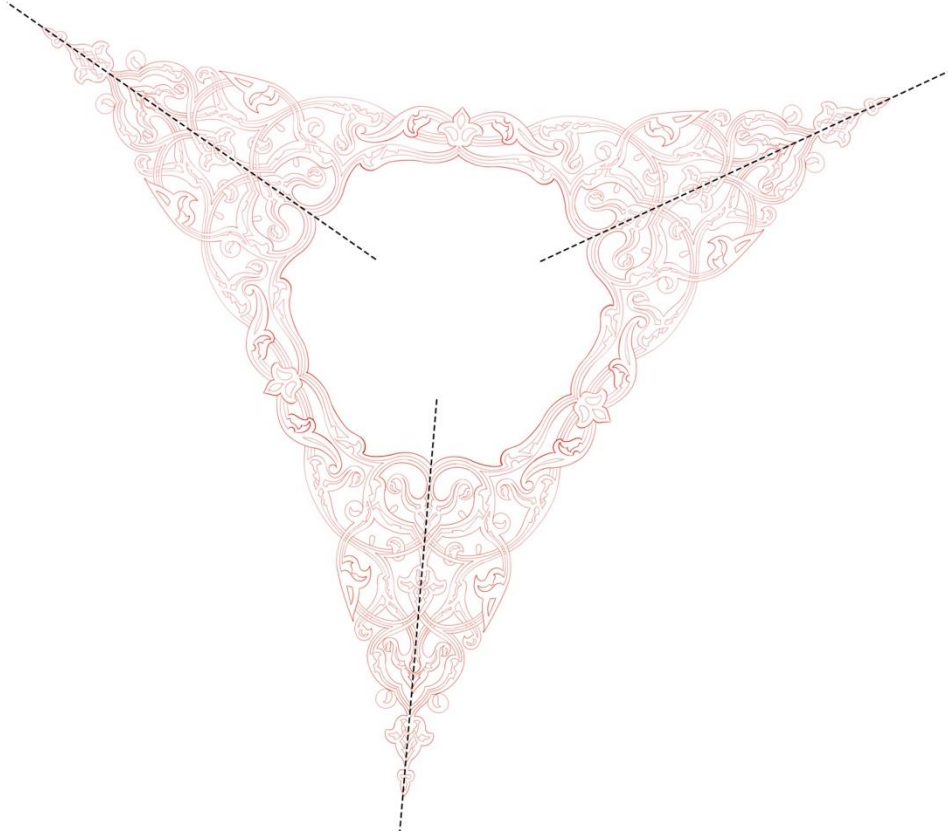
R. 84. III. Murad Has Odası Kubbe kenar işlemesi ve eski kalem işi. (R: Z. Alp.)

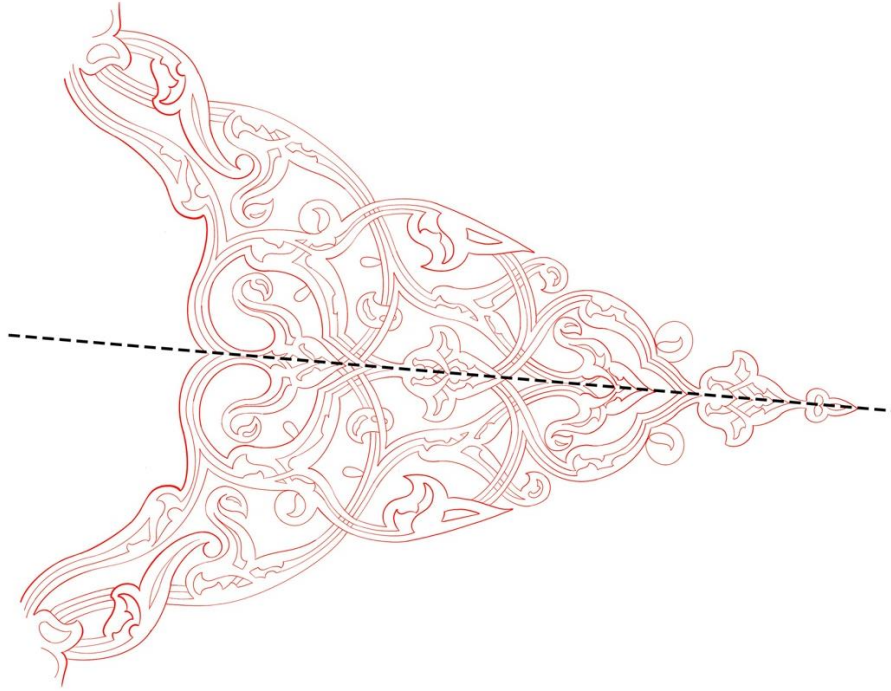
Ç. 27. III. Murad Has Odası iç kubbe desen 1/32. (Ç: Z. Alp.)

R. 85. III. Murad Has Odası pandantif. (R: Z. Alp.)

Ç. 28. III. Murad Has Odası pendentif çizimi. (Ç: Z. Alp.)

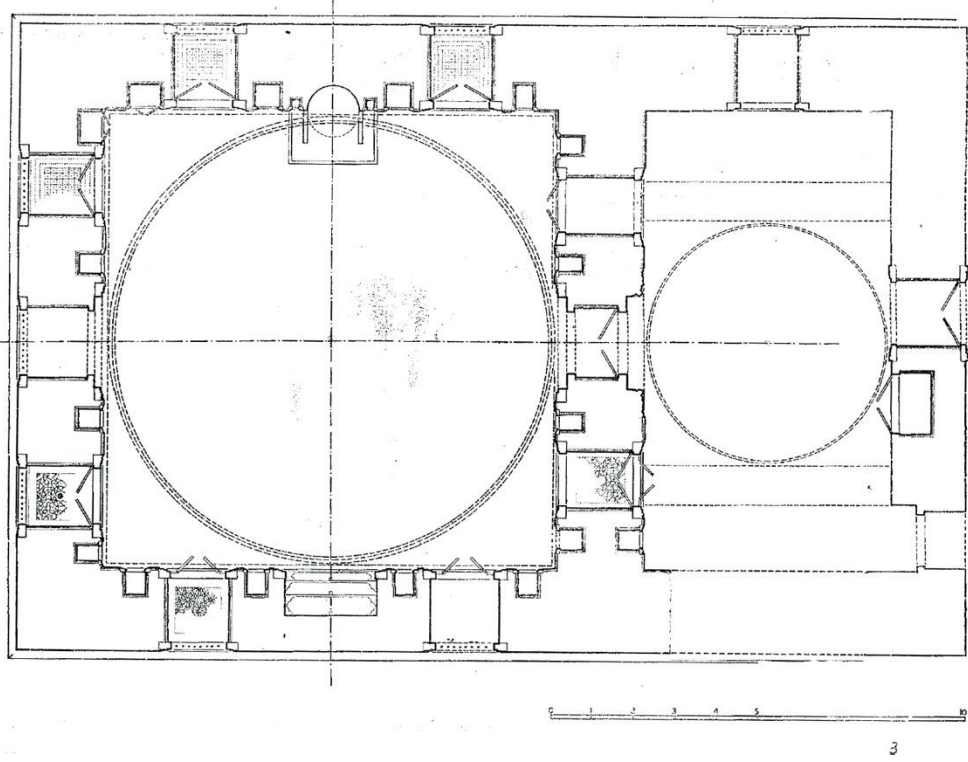
Ç. 29. III. Murad Has Odası pendentif çizimi detay. (Ç: Z. Alp.)

R. 86. III. Murad Has Odası pendantif göbek detay. (R: Z. Alp.)

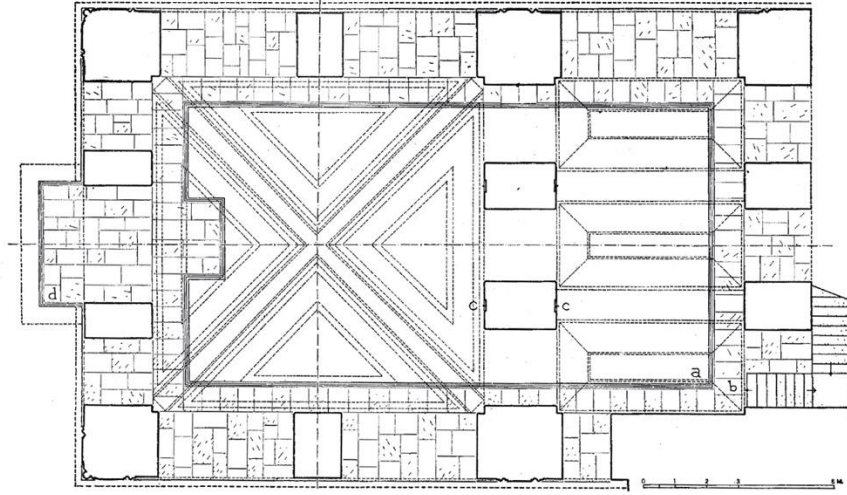
3.1.6. Havuzlu Köşk

III. Murad Has Odası'nın diğer bir adı olarak bilinen Havuzlu Köşk, aynı çatı altında hem yazlık hem kışlık köşkün bulunması ile Saray'da başka örneği olmayan bir mekândır. III. Murad Has Odası'nın ve Bekleme Sofası'nın hemen altında olan Havuzlu Köşk yazlık için yapılmıştır (Bkz. P. 2. P. 3.). Havuz her iki kısım altında tek parça halinde yapılmıştır ve sade bir görünümü vardır. Yazları serin olması amacıyla buraya süs havuzu yapılmış etrafı mermer korkuluk ile çevrelenmiştir (Bkz. R. 87.). İki kısım arasında ayakta tutan geniş ve yüksek duvarlar üzerinde çeşme vardır. Havuzun ortasında bulunan şadırvan, Karaağalar Dairesi'ndeki Şadırvanlı Sofa'dan bir restorasyon sırasında getirilmiş ve burada kalmıştır.¹¹²

P. 2. Sultan Murad Köşkü üst kat planı. (Plan: Sedad Hakkı Eldem, Köşkler ve Kasırlar, s. 129.)

¹¹² İlber Ortaylı, *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2008, s. 185.

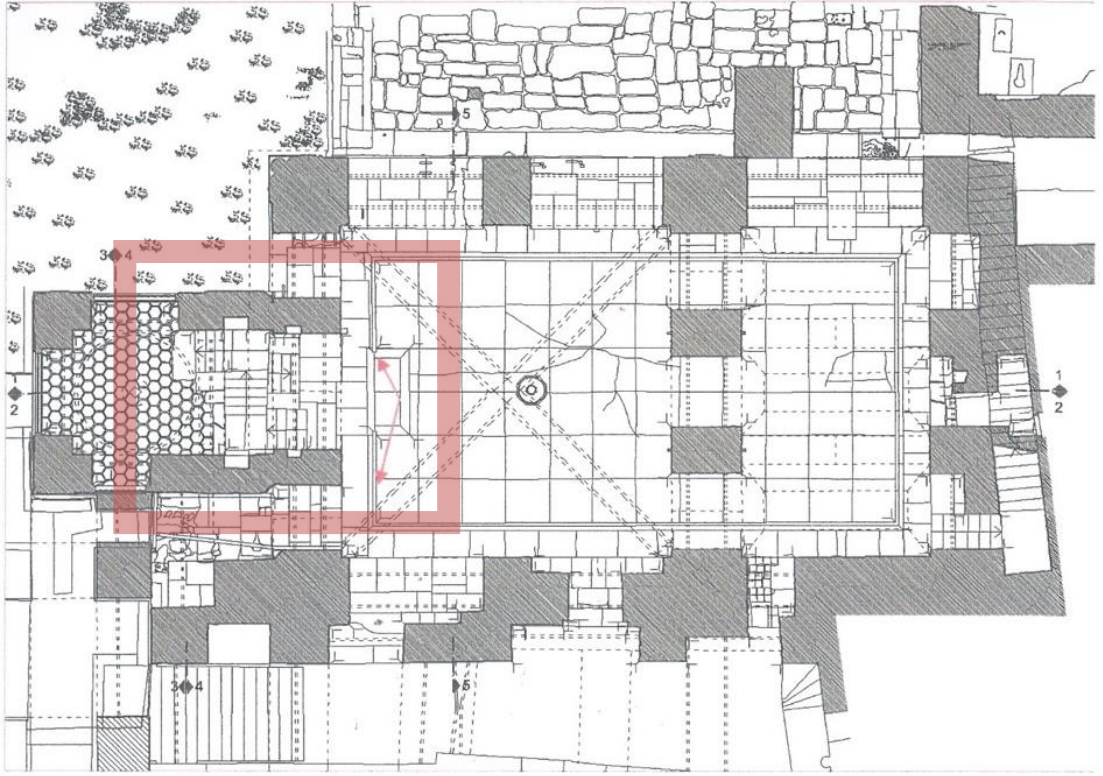

P. 3. Sultan Murad Köşkü, alt kat planı, Havuzlu köşk planı. a. Havuz b. Yukarıya çıkan merdiven c. Duvar çeşmeleri d. Bahçeye ve havuza bakan balkon tahtlar. (Plan: Sedad Hakkı Eldem, Köşkler ve Kasırlar, s. 128.)

R. 87. III. Murad Has Odası'nın altında bulunan havuzlu köşk. (R: İlber Ortaylı, Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı, s. 279.)

I. Ahmed Odası yapılmadan önce Havuzlu Köşk katında bir şahniş, padişahın hem bahçeyi hem de havuzu görebileceği bir balkon bulunmaktadır (Bkz. P. 3.). Daha sonrasında I. Ahmed Odası yapılırken bu şahnişin olduğu yere Padişah ve Vâlîde sultanların havuza rahat ulaşabilmesi için özel bir merdiven yapılmıştır. Şimşirlik ve Harem bahçelerinin ortasında üç tarafa hâkim bir köşk olarak konumlandırılmıştır.¹¹³ Şahnişin olduğu yerin kubbesi kalem işi ile süslenmiş ve bazı duvarları çiniler ile bezenmiştir. Aşağıda (Bkz. P. 5.) işaretlenen kısımda I. Ahmed Odası'ndan Havuzlu Köşk'e inen merdiveni göstermektedir. Oklarla işaret edilmiş açıdan fotoğrafı mevcuttur (Bkz. R. 88.). Bu fotoğrafta hem merdiveni hem de kubbe kemerlerinin tezyinatını görülmektedir (Bkz. R. 89.). Tam paralelinde ki açı ise şöyledir (Bkz. P. 6. R. 89. R. 90.).

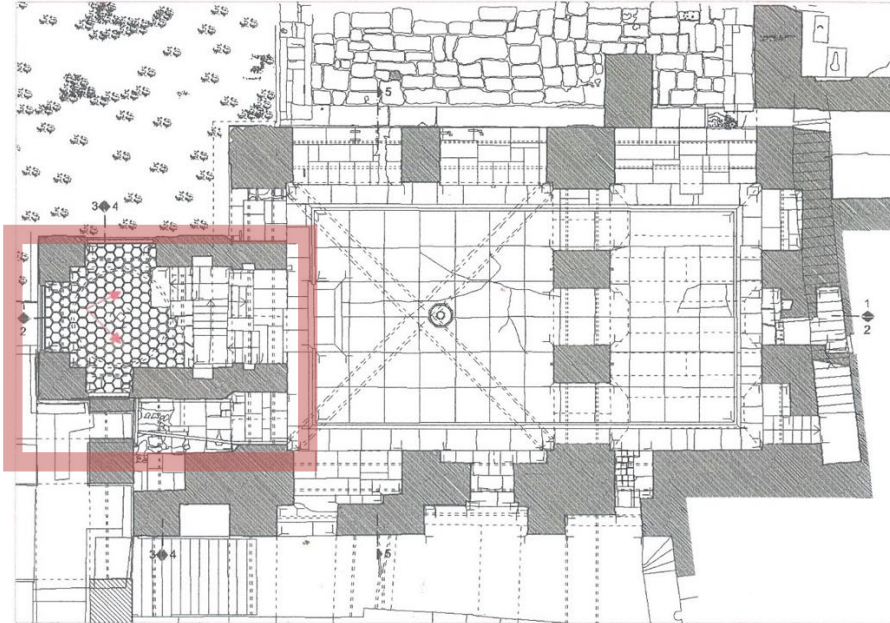

P. 5. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün Rölövesi (P: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

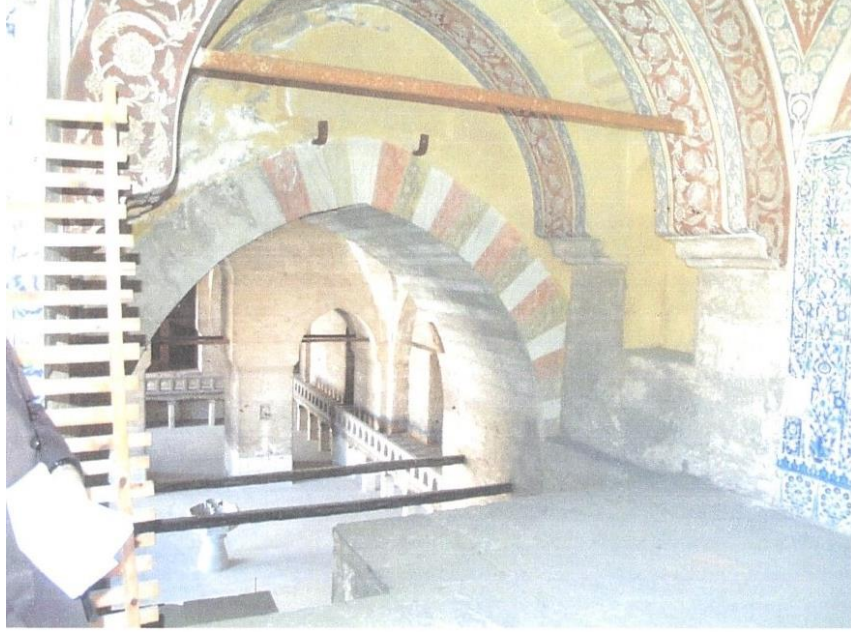
¹¹³ Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, s. 127.

R. 88. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün Rölövesi iç görünüm. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

P.6. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün Rölövesi diğer bakış açısı. (P: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

R. 89. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün Rölövesi iç görünüm. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

R. 90. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün şahnış bölümünden havuz görünümü. (R: Önder Küçükerman, Sanayi ve Tasarım Yarışında Bir İmparatorluk İki Saray, s.108.)

Şahnişin kubbe tezyinatını ve çininin varlığını aynı zamanda şahnişin havuza bakış açısını bu fotoğrafta görülmektedir (Bkz. R. 90. R. 91.). Resimde (R. 90.) görüldüğü üzere yüzeyi kaplayan çini deseni şemse formunu sivri yapraklar ile çevrelemiş içinde $\frac{1}{4}$ simetrisinde rûmi motifinden kompozisyon hazırlanmıştır. Şemse formunda ayarlanmış bu çini deseni beyaz zemin üzerine çapraz olarak yerleştirilerek bir akış sağlanmıştır. Duvarın renk ağırlığı kobalt mavi ve yaprak yeşilidir. Mercan-kırmızı renk ile küçük noktalar boyanmıştır. Diğer bir fotoğrafta (Bkz. R. 91.) pendentif ve kemer süslemeleri görülmektedir. Büyük alanlarda kırmızı zemin üzerine saz yolu üslûbunu andıran kıvrık, sivri uçlu hançer şeklinde yapraklar ile detaylı penç ve hatâi motifleri gözlemlenmektedir. Bu süslemem kalem işi tekniği ile yapılmıştır.

R. 91. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün Şahniş Pendentif ve Kemer Görünüm. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

R. 92. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün Kubbe, Pandantif ve Kemer Görünüm. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

Fotoğraflardan belli olduğu kadarıyla kubbe, pandantif ve kemerlerle beraber bir desen bütünlüğü uygulanmıştır. Rûmi motifi ile beraber hatâi grubundan detaylı motifler yer almıştır. Kubbenin tam ortasında daire içinde 1/4 simetricali rûmî ve hatâi motifleri görülmektedir. Kalem işi ile yapılmış bu desenlerde hemen hemen her rengin kullanıldığı ancak kırmızı rengin dikkat çektiği bir kompozisyon oluşmaktadır (Bkz. R. 91. R. 92.). Duvarları süsleyen çiniler ise mavi turkuaz renkleri ağırlık sağlamaktadır. Ulama kompozisyon ile rûmî ve hatâi grubundan motiflerle farklı kompozisyonlar oluşturulmuştur (Bkz. R. 93. R. 94. R. 95.).

R. 93. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün duvar süslemesi. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

R. 94. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün diğer duvar süslemesi. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

R. 95. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün açık olan cephenin duvar süslemesi. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME

Topkapı Sarayı'nda bulunan III. Murad Has Odası, birçok açıdan kendine has nitelikler taşıyan bir yapıdır. Odanın iç yüzey süslemelerinde egemen olan unsur çini bezemeleridir. Cephelerin yüzeyleri, dolap içleri, pencere bölümlerin duvarları - kubbe hariç- çini ile bezenmiştir. Odanın çini süslemeleri bir bütün oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Kemer formundan başlayıp aşağıya kadar devam eden cephelerin düzeni benzerdir. Cephenin düzenini üst ve alt olarak ikiye bölebiliriz. Üst kısımda tepe pencerelerinin bulunduğu bölüm vardır. Duvarı ortadan yatay şekilde bölen yazı kuşağı bulunmaktadır. Bu yazı kuşağının hattatı ile ilgili bir bilgi veya imza bulunmamaktadır. Alt kısımda ise nişler, hücreli pencereler, kapılar ve cephelerine göre değişen özellikler vardır. Kuzey cephesinde bulunan Ocaklı Sofa, Güney cephesinde bulunan Çeşmeli Sofa gibi belirleyici unsurlar bulunmaktadır.

16. yüzyıl çini sanatı, Osmanlı Sarayı sanat anlayışını paralel bir şekilde takip etmiştir. Mimarî yapılarda çini süsleme alanlarını Mimar Sinan dikkatlice belirlemiştir. Kompozisyonlar kapladıkları alanın şekline göre biçimlenmiştir. Duvar kaplamalarında birçok yerde bordür desenleri zemin desenlerine ve kapladıkları alana göre ayarlanmıştır.¹¹⁴ III. Murad Has Odası'nın tepe pencerelerinin bulunduğu yüzeyleri kaplayan iki tip çini deseni kullanılmıştır. Doğu-batı ve güney-kuzey karşılıklı olan cepheler aynı desen ile bezenmiştir. (Bkz. R. 20. R. 52.) Düz yüzeylerde simetri kolaylığından dolayı dört bir tarafından ulama olarak hazırlanan çini desenleri hazırlanmıştır. Devamı olan bu karo desenin etrafına tek tip bordür kullanılmıştır. (Bkz. R. 21.) Bu bordür diğer alanlardaki çinilerin ve kapı, pencere gibi unsurların etrafına su yolu olarak tercih edilmiştir. Duvarlarda yer alan üst üste dizilmiş üçlü nişlerin içleri çini ile bezenmiştir. (Bkz. R. 96.)

---

¹¹⁴ Şerare Yetkin, "Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserler*, ty. s. 479.
<https://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1745/Yetkin.pdf?sequence=1#:~:text=Mimar%20Sinan%2C%20her%20eserinde%20cini,mihrap%20duvarının%20süslenmesi%20ile%20yetin%20ilmiştir>. (Erişim Tarihi 29.07.2023)

R. 20. III. Murad Has Odası Doğu ve Batı Cephesini kaplayan ulama karo. (R: Z. Alp.)

R. 52. III. Murad Has Odası Kuzey ve Güney Cephesinde bulunan duvar çini süslemesi. (R. Z. Alp.)

R. 21. III. Murad Has Odası'nda kullanılan çerçeve rûmî bordür. (R: Z. Alp.)

R. 96. Kapı, niş ve çinilerin etrafını çevreleyen bordür. (R: Z. Alp.)

Mimarînin alanına göre hazırlanan süslemeler, kavisli ve kemer olan yerlerde pano gibi simetrisi olmayan desenler kompozisyonlar kullanılmıştır. Kemerî süsleyen çini deseni, en geniş kısmında desenin tam halini görülebilir (Bkz. R. 22.). Fakat uçlara doğru gidildiğinde desenin daha sadeleşmiş ve motiflerin azalmış hali görülmektedir (Bkz. R. 97.).

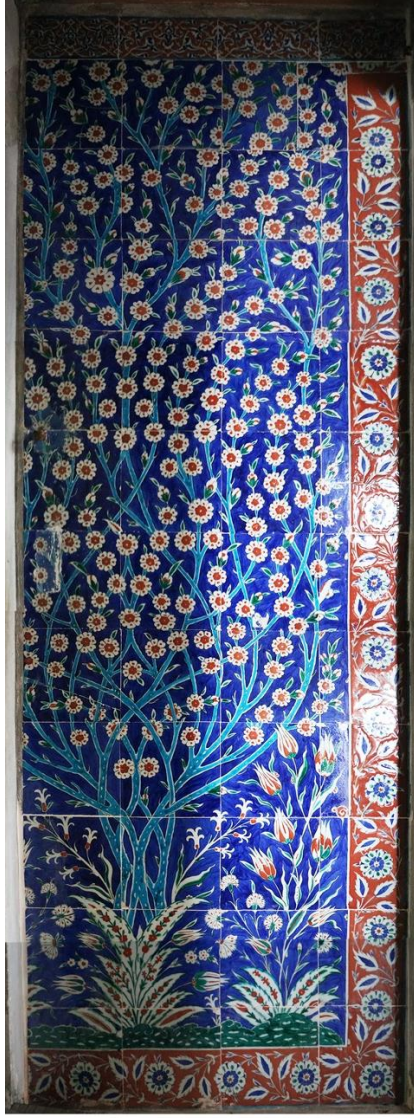
R. 22. Dikdörtgen kiriş deseni. (R: Z. Alp.)

R. 97. Köşe kiriş bağlantı çini süslemesi. (R: Z. Alp.)

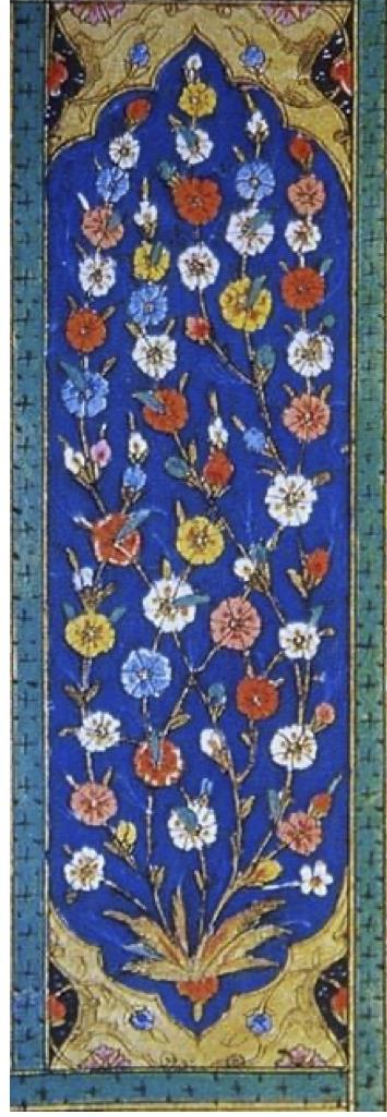
Kavisli bir tavana sahip olan çeşmeli sofa, çinilerinin kompozisyonu o alana göre hazırlanmıştır. $\frac{1}{4}$ simetrisinde hazırlanmış hatâi grubundan motiflerle beraber rûmi motifli vazodan çıkan bahar dalları şemse formunda bir alan oluşturmuştur. Tavanın göbek kısmında ise büyük yapraklarla çevrelenmiş dairenin içerisinde geometrik bordür ve $\frac{1}{4}$ rûmi motifi kullanılarak madalyon hazırlanmıştır. Bahar dalları ve göbekteki madalyon tam simetri eksenine üzerine konumlandırılmıştır. Böylece kavisli bir yüzeyde simetri olarak hazırlanmış kurgu yamuk ya da bozuk görünmesini engellemektedir. (Bkz. R. 76.)

R. 76. III. Murad Has Odası Güney Cephesi çeşmenin tavan süslemesi. (R: Z. Alp.)

R. 18. Taç Kapı girişinde sol taraftaki bahardalı pano. (R: Z. Alp)

R. 98. Muhibbî Dîvânı, İÜK, T. 5467, vr. 3a.¹¹⁵

16. yüzyıl ikinci yarısı İznik çinileri ile süslenen bu oda çini bakımından mühim örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Odanın süslemelerinin çoğunda Kara Memi etkisini görebiliriz. Büyük yapılan panolarda görülebileceği gibi küçük ulama olarak hazırlanan karo desenlerde de bu etki görülmektedir. III. Murad Has Odası'na girerken sağ ve solunda bulunan bahar dal panoları Kara Memi etkilerindedir (Bkz.

¹¹⁵https://www.unutulmussanatlar.com/2015/06/tezhip-calsmalar_36.html?m=1
(23.07.2023.)

Erişim Tarihi:

R. 18.). Muhibbî Dîvânı'nda ise serlevha sayfasında bulunan koltuk alanları bahar dalları ile süslenmiştir (Bkz. R. 98.). Aynı süsleme çeşidi III. Murad tuğrasında da görülmektedir (Bkz. R. 99.). Girişte bulunan bahar dalı panosunun köklerinde de bulunan yaprak öbeği, lâle ve sümbül demetleri görülmektedir (Bkz. R. 18.). Buna benzer bir diğer örnek ise yine III. Murad tuğrasında ve Muhibbî Dîvânı'nda bulunmaktadır (Bkz. R. 99. R. 100. R. 101.). III. Murad Has Odası'nda bulunan bir diğer bahar dalı panosu ise pirinçten yapılan altın yaldızla boyanan ocağın etrafını süsleyen panodur. (Bkz. R. 35.) Bu bahar dalı kompozisyonda da köklerinde yaprak öbeğinden çıkış yapan sümbül ve lâle demetleri görülmektedir. Odanın diğer bir köşesinde edirnekârî tekniğiyle işlenmiş dolap iç kapağı süslemesi bulunmaktadır. Hem teknik çeşitliliği hem de dolap iç kapağına yerleştirilmiş zarif bir bahar dalı süslemesi ayrı bir değer katmıştır (Bkz. R. 50.). Edirnekârî tekniği ile yapılmış bahar dallarını çevreleyen negatif olarak işlenmiş hatâi gurubu motiflerle bezemeli bordür vardır. Bu işleme tarzı dolabın bulunduğu nişlerin iç yüzeylerini kaplayan çinilerde de görülmektedir (Bkz. Ç. 15.). Muhibbî Dîvânı'nda görülen çift tahrir desen uygulamaları burada da karşımıza çıkmaktadır (Bkz. R. 102.). Kara Memi'nin yaptığı tahmin edilen III. Murad tuğrası ve Muhibbî Dîvânı'nda bulunan sümbül, lâle ve bahar dalı detayları ile odadaki bahsi geçen panolarla benzerlikler mevcuttur.

R. 99. III. Murad Tuğrası bahar dalı detay.¹¹⁶

¹¹⁶ Sibel Ak, *TSMK'da Bulunan III. Murad Tuğrasının Desen ve Renk Yönünden İncelenmesi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzen Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.71

R. 100. Muhibbî Dîvânı, İÜK, T.5467, vr. 354b.¹¹⁷

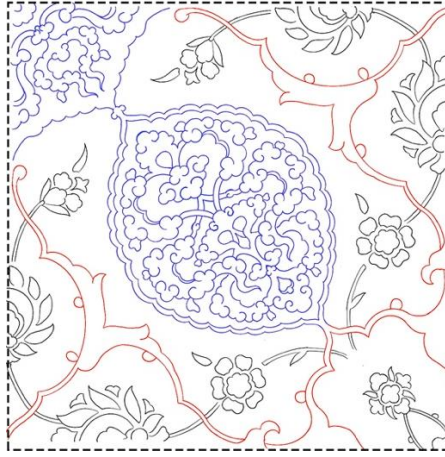

R. 35. III. Murad Has Odası'nda ki Pirinç Ocağın etrafındaki çini süslemeler. (R: Z. Alp.)

¹¹⁷ Yıldız Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 21.

R. 101. III. Murad Tuğrası, TSMK GY 1392.¹¹⁸

Ç. 15. III. Murad Has Odası Kuzey Cephesinde bulunan dolabın alt ve üstündeki niş iç süsleme çizimi. (Ç: Z. Alp.)

R. 102. Muhibbî Dîvânı, negaitf motifler.¹¹⁹

¹¹⁸ Ak, a.g.e., s. 66.

¹¹⁹ Ak, a.g.e., s. 71.

R. 50. III. Murad Köşkü dolap kapağının iç süslemesi. (R: Osmanlı Uygarlığı, c. 2, s. 744.)

Duvarı yatay olarak ortadan ikiye bölen mavi zemin üzerine işlenmiş yazı kuşağının aralarına serpiştirilmiş saz üslubundan sivri uçlu yapraklar, pençer ve rûmi motifleri görülmektedir (Bkz. R. 103 R. 104.) Havuzlu Köşk'ün, kubbe, kemer ve pendentiflerinde de saz üslubundan motifler görülmektedir. (Bkz. R. 91.) Saz üslubu Osmanlı sanatının yaygın olarak kullandığı bezemelerdendir. Bu üsluptaki desenler, kıvrık hatlı, sivri uçlu, hançer formunda ki yapraklar çini bezemesi, kalem işi ve kumaş işleminde görülmektedir (Bkz. R. 105. R. 106.). Bu desen detayları III. Murad Has Odası'nın belli yerlerinde görülmektedir.

R. 103. III. Murad Has Odası yazı kuşak detay süsleme. (R: Z. Alp.)

R. 104. III. Murad Has Odası yazı kuşak diğer detay süsleme. (R: Z. Alp.)

R. 91. III. Murad Has Odası'nın Havuzlu Köşk'ün şahniş pandantif ve kemer görünüm. (R: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.)

R. 105. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 2135, y. 14a,¹²⁰

¹²⁰ Banu Mahir, "Osmanlı Sanatından Saz Üslubundan Anlaşılan", *Topkapı Sarayı Müzesi, Yıllık-2*, İstanbul, 1987, s. 138.

R. 106. Kumaşa işlenmiş saz üslubundan motifler¹²¹

III. Murad Has Odası'nı süslemek için birçok teknik kullanılmıştır. Bunlar; Kubbe ve pandantiflerde kalem işi tekniği, hücre pencerelerin tavanlarında malakâri tekniği, pandantif ve hücre tavanlarına firuze taşı kakma tekniği görülmektedir. Odanın dolap kapaklarında ve kapılarında sedef kakma tekniği ve künde-kâri tekniği kullanılmıştır. Dolap kapakların iç yüzeyi edirnekâri tekniği ile süslenmiştir. Mermer yüzeyli alanlar boyama ve oyma tekniği uygulanmıştır. Bu oda da kullanılan aynı zamanda dönemin en çok tercih edilen çini tekniği, sır altıdır. Sır'ın verdiği pürüzsüz cam parlaklığı görünümü ile kullanılan kobalt mavi, firuze, mercan-kırmızı ve yeşil renklerinin canlılığını vurgulamaktadır. Odanın bütününe mercan-kırmızı renk dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Bu sayede zengin ve ihtişamı yüksek algısı vermektedir. Böylelikle III. Murad Has Odası, hem desen kurgusu, hem kullanılan renkler ve renklerin uyumu teknik çeşitlilikle beraber dönemin sanat anlayışını yansıttığı söylenebilir.

¹²¹ Nurhan Atasoy, Denny Walter, *İpek Osmanlı Dokuma Sanatı*, TEB, İstanbul, 2001, s. 67.

	Süsleme	Renk	Uygulama Teknikleri
Doğu Cephesi	Hatâi Grubundan Motifler Rûmi Grubundan Motifler Geometrik Desen Yazı Süslemesi	Mercan-Kırmızı Kobalt Mavi Fîruze (Turkuaz) Yaprak Yeşili	Sır Altı Tekniği Malakâri Sedef Kakma Fîruze Taşı Kakma Mermer Oymacılığı
Batı Cephesi	Hatâi Grubundan Motifler Rûmi Grubundan Motifler Geometrik Desen Yazı Süslemesi	Mercan-Kırmızı Kobalt Mavi Fîruze (Turkuaz) Yaprak Yeşili	Sır Altı Tekniği Malakâri Sedef Kakma Edirnekâri Fîruze Taşı Kakma Mermer Oymacılığı
Kuzey Cephesi	Hatâi Grubundan Motifler Rûmi Grubundan Motifler Geometrik Desen Yazı Süslemesi	Mercan-Kırmızı Kobalt Mavi Fîruze (Turkuaz) Yaprak Yeşili Altın Yıldız	Sır Altı Tekniği Malakâri Edirnekâri Sedef Kakma Fîruze Taşı Kakma Mermer Oymacılığı Ahşap Oymacılığı
Güney Cephesi	Hatâi Grubundan Motifler Rûmi Grubundan Motifler Yazı Süslemesi Yarı Stilize Edilen Çiçek Motifleri	Mercan-Kırmızı Kobalt Mavi Fîruze (Turkuaz) Yaprak Yeşili Altın Yıldız	Sır Altı Tekniği Malakâri Kündekâri Sedef Kakma Fîruze Taşı Kakma Mermer Oymacılığı Mermer Üzeri Boyama
Kubbe Pandantif	Rûmi Grubundan Motifler Geometrik Desen	Kırmızı Altın Yıldız Yeşil Siyah Lacivert	Malakâri Kalem İşi Fîruze Taşı Kakma
Havuzlu Köşk	Hatâi Grubundan Motifler Rûmi Grubundan Motifler	Mercan-Kırmızı Kobalt Mavi Yaprak Yeşili Fîruze (Turkuaz)	Sır Altı Tekniği Mermer Oymacılığı Kalem İşi

SONUÇ

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra devlet için gerekli olan kurumların, camilerin, medreselerin yanı sıra devletin büyüklüğünü gösteren saraylar ile şehre tüm dünya tarafından hayran kalınacak, merak edilecek güzellikte saraylar da inşa edilmiştir. Bu sarayların içerisinde tüm dünyanın adını bildiği Topkapı Sarayı en önemlisidir.

Topkapı Sarayı'nda her padişah dönemine göre değişiklikler olmasına rağmen en önemli yeniliği getiren III. Murad'tır. Tezyînat desen kurgusu oldukça geniştir. Hatâi grubundan kullanılan penç, hatâi, gonca ve yaprakların detaylılığı ve çeşitliliği, yarı stilize edilmiş lâle, sümbül, karanfil ve bahar dalları gibi önemli çiçeklerin rûmi ve bulut desenleri kullanılmasıyla büyük panolar elde edilmiştir. Odanın büyük alanlarını süsleyen çiniler dört bir tarafından ulama olarak hazırlanmıştır. Tamamına bakıldığında bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir. Odanın desen kurgusu cephelere göre dizayn edilmiştir. Karşılıklı cephelerde yani batı-doğu cephesi ve kuzey-güney cephelerinde toplamda iki farklı desen kullanılmıştır. Desen kurgusu cephelerin işlevsel öğelerin çevresine göre şekillendirilmiştir. Niş içerisinde kullanılan iki farklı çini deseni vardır. Oda'nın en önemli süslemesi ise pirinç ocağın etrafındaki çerçeve gibi ayarlanmış çini panodur. ½ dikey simetrisine hazırlanmış pano, bahar dalları ve stilize edilmiş lâle motifleri, mavi zemin üzerine uygulanarak koni biçimli ocağın sivri kısmına paralel olarak devam ettiği görülmektedir. Bu dik üçgen bahar dalı panonun çevresine hurde rûmi ile hatâi grubundan motiflerle kompozisyon oluşturulmuştur. Oda'nın her tarafında şerit ya da su yolu olarak bahsedeceğimiz iki tarafından ulamalı dikdörtgen bordür deseni vardır. Küçük bir desen olan bordür odanın her cephesinde ve her süslemenin etrafında görülmektedir.

Odanın her cephesi -kubbe hariç- çinilerle bezenmiştir. Bu çiniler sır altı tekniği ile uygulanmıştır. Çinilerin kusursuz cam etkisini veren sır parlaklığı her karoda görülmektedir. Mermer üzerine yapılan süslemeler ise kalem işidir. Pencere ve kapı alanların tavan süslemeleri geometrik desendir ve kabartmalı malakârî tekniği kullanılmıştır. Geometrik desenin aralarına firuze taşı kakılmıştır. Dolap

kapakları ve taç kapısı sedef kakma tekniği ile yapılmıştır. Güney cephesinde ve Doğu cephesinde bulunan dolap kapakların iç kısmında künde-kârî tekniği görülmektedir. Ahşap oyma tekniği kullanılarak altın yaldızla boyanmış ince işlenmiş iki adet taht bulunmaktadır. Renkler ise döneminden önce kullanılan teknikleri geliştirerek döneminden sonra bile hâlâ hayranlık oluşturmaktadır. Hatta günümüzde dahil sırrı çözülememiş mercan-kırmızı rengi vardır. Bu renklerin arasında en başta kırmızı renk gelmektedir. Kırmızı renk normalde dikkat çekmesinin yanı sıra insanda stres ve gerginliği tetikleyen bir renk olmasına rağmen oda içerisinde tonajı ve kullanma sıklığı dengeli olması sebebiyle böyle bir etki oluşturmamakta, aksine hayranlık uyandırmaktadır. Bir diğer yoğun olarak kullanılan renk ise kendine has parlaklığı ve tonuyla bilinen kobalt mavisidir. Yazı kuşaklarının zeminini kaplayan ve yine büyük bahar dalı panoların zemininde kobalt mavisinin kullanılması ile özel bir kombin oluşturulmuştur. Turkuaz ya da firuze olarak bilinen rengin berraklığı yeşil renginin özgünlüğü ayrıca önemli detaylardır.

Osmanlı sanatının zirveye taşınmış ve sanata katkı sağlamış Sultan III. Murad dönemi, 16. yüzyıl tezyinatını yansıtan en güzel oda süslemesine sahiptir. Osmanlı Devleti topraklarını genişletmesi sebebiyle yaptığı seferler sayesinde fethedilen yerlerden farklı sanatçılar getirilmiştir. Bu sayede başka topraklarda yetişmiş başka iklimler görmüş bu sanatçılar, Osmanlı sanatına yeni yorumlar katmışlardır. Mesela Kara Memi, Kanunî Sultan Süleyman döneminde nakkaş olan bu sanatçının katkısı yarı stilize üslûptur. III. Murad Has Odası'nda ise mavi zemin üzerine işlenmiş büyük bahar dalı panolar da Kara Memi etkileri yansıtılmıştır. Sivri, kıvrık, hançer formunda yaprakları ise saz üslubunu anımsatmaktadır. Bulut, rûmî çeşitleri, hatâi grubundan motifler ve natüralist üslûp ile hazırlanmış çiçeklerin birleşimi ile III. Murad Has Odası, 16. yüzyıl tezyinatını bir arada görebileceğimiz en önemli mekândır.

Araştırma ile ortaya çıkarılan desen analizlerinin ve farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerin eşleştirilmesiyle elde edilen verilerin literatüre katkı sağlayacak bir çalışma olduğunu ümit ediyorum ve gelecek araştırmacılara bir zemin oluşturmasını umut ediyorum.

KAYNAKÇA

Ak Sibel, (2013), *TSMK'da Bulunan III. Murad Tuğrasının Desen ve Renk Yönünden İncelenmesi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Akgündüz Ahmed, (2000), “Osmanlı'da Harem”, *Yeni Türkiye*.

Akozan Feridun, Eldem Sedad Hakkı, (t.y.). *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma*.

Aksu Hüsamettin, (1981), “Sultan III. Murad Şehinşahnamesi”, *Sanat Tarihi Yıllığı IX-X*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Aksun Ziya Nur, (2011), *Zirvedeki Sultanlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Akşit İlhan, (1978), *Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.

Alvan Türkan, (2021), *Sultan Murad-I Sâlis'in Dünyası*, İz Yayıncılık, İstanbul.

And Metin, (1969), 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, *Hayat Tarih Mecmuası*, sy.5.

Atasoy Nurhan, Denny Walter, (2001). *İpek Osmanlı Dokuma Sanatı*, TEB, İstanbul.

Atasoy Nurhan, Raby Julian, (1989) *İznik Seramikleri*, Alexandria Press, London.

Babacan Recep, (2015), *Osmanlı Sultanlarında Aşk-ı Nebî*, Kültür Bakanlığı, İstanbul.

Bakır Sitare Turan, (2007). “Osmanlı Sanatında Bir Zirve, İznik Çinileri ve Seramik”, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Cimilli H. Canan, (2012). “Topkapı Sarayı Harem Dairesi”, *Padişahın Evi Harem*, Korpus Kültür Sanat ve Yayıncılık, İstanbul.

Çağlar Asya, (2000). *Topkapı Sarayı*, Akbank Yayınları, İstanbul.

Çakır İbrahim Ethem, (2018). “Sultan III. Murad”, *Osmanlılar 1*, Siyer Yayınları, İstanbul.

Demiriz Yıldız, (2004), *Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.

Diker Hasan Fırat, (2012). “Revan Köşkü”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Eğri Saadettin, (2021). “Sultan III. Murad (Muradî) Divanı’nda Dünyaya Bakış” *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, Bursa, Gaye Kitabevi.

Eldem Sedat Hakkı, (1972) *Köşkler ve Kasırlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Röleve Kürsüsü.

Emecen Feridun M., (2016). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları II*, İsam Yayınları, Ankara.

Eren Güler, (1999). *Osmanlı: Hanedan*, Yeni Türkiye Yayınları, c.12, Ankara.

Ertuğ-Tarım Zeynep, (2012). “Topkapı Sarayı”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 41, İstanbul.

Ethem Halil, (1931). *Topkapı Sarayı*, Kanaat Kütüphanesi.

Eyice Semavi, (2012) “Bağdat Köşkü”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 4, s. 444.

Eyice Semavi, (1985). *Topkapı Sarayı*, Epoch Yayınları, İstanbul.

Eyice Semavi, (1999). “Osmanlı Devri Türk Mimarisi”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, c.10 Kültür ve Sanat, Ankara.

Eyüpoğlu-Anhegger Mualla, (1978). “Fatih Devrinde Yeni Sarayda da Harem Dairesi (Padişah Evi) Var Mıydı?”, *Sanat Tarihi Yıllığı VIII*, Sanat Tarihi Enstitüsü.

Eyüpoğlu-Anhegger Mualla, (1986). *Topkapı Sarayı’nda Padişah Evi (Harem)*, Sandoz Kültür Yayınları No:9.

Ferrari-Kançal Nicole (2015). “Topkapı Sarayı”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Mimari*, İBB Kültür Aş., İsam Yayınları, c. VIII, İstanbul.

Gerger Mehmet Emin, (2010). *Osmanlı Padişahları Hayatları Şiirleri ve Türbeleri*, Gerger Yayınları, İstanbul.

- Goodwin Godfrey**, (1999). *Topkapi Palace: An Illustrated Guide To Its Life & Personalities*, Saqi Books, London.
- Gülen Salih**, (2011). *Bilinmeyen Yönleriyle Topkapı Sarayı*, Kaynak Yayınları, İzmir.
- Güngör Tahir**, (2016). *Has Oda Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekânı*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Hammer Joseph Von**, (1990). *Osmanlı Tarihi Cilt II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. 2, İstanbul.
- Harputlu Cüneyd**, (2008). *Osmanlı Sultanları*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul.
- İpşirli Mehmet**, (1989). *Selânikî Mustafa Efendi Tarih-i Selânikî*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, c. 1, İstanbul.
- Kırkılıç H. Ahmet**, (2012). *Muradi Divanı (İnceleme–Tıpkıbasım)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kırkılıç H. Ahmet**, (1988). *Sultan III. Murad Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.
- Kocaaslan Murat**, (2014). *IV. Mehmet Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi, İktidar, Sınırlar ve Mimari*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Koçu Reşad Ekrem**, (1960). *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul.
- Koçu Reşad Ekrem**, (1981). *Osmanlı Padişahları*, Ana Yayınevi, İstanbul.
- Köseoğlu Cengiz**, (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi:2 Harem*, YKY, İstanbul.
- Kuban Doğan**, (2007). *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, YEM Yayın.
- Kütükoğlu Bekir**, (2012). “III. Murad”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 31, İstanbul.
- Lewis Geoffrey**, (2001). *Domenico's Istanbul*, Gibb Memorial Trust, London.
- Mahir Banu**, (1987). “Osmanlı Sanatından Saz Üslubundan Anlaşılan”, *Topkapı Sarayı Müzesi*, Yıllık-2, İstanbul.

Mumcu Ahmet, (2012). ‘Divan-ı Hümayun’, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.9, İstanbul.

Mülayim Selçuk, (1987), “Sinan ve Çağı”, *Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri*, Kayseri Belediye ve Özel İdare Birliği Yayınları, Kayseri.

Necipoglu Gülru, (2007). *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*, YKY, İstanbul.

Oğuz Ece, (2017), *İstanbul’da Mimar Sinan’a Ait 16. Yüzyıl Camilerinde Bulunan Çini Üzerindeki Kitabeler*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Ortaylı İlber, (2007). *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Ortaylı İlber, (2008). *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir.

Özsayiner Zübeyde Cihan, (1999). “Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi’ndeki Osmanlı Sultanlarının Hatları”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 11, Ankara.

Öztürk Necdet, (1987). ‘Kazasker Vüsûlî Mehmed Çelebi ve Selimnâmesi’, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 50.

Peçevi İbrahim Efendi, (1992). *Peçevi Tarihi II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, c. 2, Ankara.

Peçevi İbrahim Efendi, (1992). Haz. Bekir Sıtkı Baykal, *Peçevi Tarihi II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Refik Ahmed, (1932). “İznik Çinileri”, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, c. 7, sy:4, İstanbul.

Reyhanlı Tülay, (1987). ‘III. Murad’ın Portreleri’, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c. 3, Ankara

Sakaoğlu Necdet, (1999). *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.

Sakaoğlu Necdet, (t.y). Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı, Denizbank Yayınları No.9.

- Seçkin Nadide**, (1998). *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma*, AYK, Ankara.
- Selaniki Mustafa Efendi**, (1999). Haz. Mehmet İpşirli, *Tarih-i Selânikî*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Sözen Metin**, (1998). *Bir İmparatorluğun Doğuşu: Topkapı*, Golden Horn Yayınevi, İstanbul.
- Sözen Metin**, (1990). *Devletin Evi Saray*, Sandoz Kültür Yayınları, No:12, İstanbul.
- Subaşı, M. Hüsrev**, (1999). "Hattat Osmanlı Padişahları", *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 11, Ankara.
- Tanırdı Zeren**, (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Tarım Zeynep**, (2018). "Topkapı Sarayı'nın Kısımları Kullanımı ve Teşrifatı", *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Korpus Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Taş Kenan Ziya**, (2021). "III. Murad'ın Şehzadeliği ve Lalaları", *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, Gaye Kitabevi, Bursa.
- Tektaş Nazım**, (2002). *Sadrâzamlar*, Çatı Kitapları, İstanbul.
- Tüfekçioğlu Abdülhamit**, (2018). "Mimarî Özellikler Açısından Topkapı Sarayı", *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Korpus Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Uraz Murat**, (1969). *Peçevî Tarihi*, Neşriyat Yurdu, İstanbul.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı**, (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yaşarbaş Enver**, (2016). *Büyük Osmanlı tarih Cilt II*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- Yetkin Şerare**, (ty), "Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserler*.
- Zinkeisen Johann Wilhem**, (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1574-1623*, Yeditepe Yayınevi, c. 3, İstanbul.

İnternet Kaynakları:

<https://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1745/Yetkin.pdf?sequence=1#:~:text=Mimar%20Sinan%2C%20her%20eserinde%20çini,mihrap%20duvarını%20süslenmesi%20ile%20yetinilmiştir>. Erişim Tarihi: (23.08.2023)

<https://www.luggat.com/tahtani/1/1> Erişim Tarihi: (06.03.2022)

https://viewer.cbl.ie/viewer/image/T_414_253/1/ Erişim Tarihi: (29.07.2023.)

https://www.unutulmussanatlar.com/2015/06/tezhip-calsmalar_36.html?m=1 Erişim Tarihi: (23.07.2023.)

<https://kulturenvanteri.com/en/yer/kanuni-sultan-suleyman-turbesi/#16/41.015703/28.964475> Erişim tarihi (29.07.2023.)